

Muharrem Balcı: 1952'de İstanbul'da doğdu. 1977'de İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Halen İstanbul'da serbest Avukatlık yapmaktadır.

Yayınlanmış Eserleri

MGK ve Demokrasi: Hukuk, Ordu, Siyaset, (Yöneliş Yayınları)

Eğitim ve Öğretimde Haklar ve Yükümlülükler: Tanımlar, Mevzuat, Açıklamalar, (Danışman Yayınları)

Dizgi : Danışman
Kapak : 4. Boyut & Eps
Baskı-Cilt : Umut Kağıtçılık-Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Şubat 1999, İstanbul

Av. Muharrem Balcı

**ÜNİVERSİTELERDE
DİSİPLİN CEZALARI
ve
HAK ARAMA YOLLARI**

Vatan Cad.

Şehit Pilot Mahmut Nedin Sk. No. 15/3

Aksaray—İstanbul

Tel: (0 212) 524 07 76 Faks: (0 212) 523 58 87

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ.....	7
GİRİŞ.....	11
BİRİNCİ BÖLÜM	
ANAYASA'DA YAPILAN GENEL DÜZENLEMELER	15
1. İNKILAP KANUNLARI	15
2. TEMEL HAK VE HÜRRİYETLERE İLİŞKİN HÜKÜMLER.....	17
3. ANAYASANIN BAĞLAYICILIĞI VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİTELİĞİ	40
İKİNCİ BÖLÜM	
KANUNLARDA YAPILAN DÜZENLEMELER.....	43
1. MİLLİ EĞİTİM TEMEL KANUNU.....	43
2. YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU.....	45
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
İDARİ DÜZENLEMELER.....	55
YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI ÖĞRENCİ DİSİPLİN YÖNETMELİĞİ.....	55
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	
İDARENİN İŞLEM VE EYLEMLERİNİN HUKUKA AYKIRILIĞININ İNCELENMESİ ..	80
İDARİ İŞLEM VE EYLEMİN HUKUKA UYGUNLUĞU	80
İPTAL DAVALARINDA HUKUKA AYKIRILIK SEBEPLERİ.....	86
BEŞİNCİ BÖLÜM	
ULUSLARARASI DÜZENLEMELER.....	95
1. BM İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİŞİNİN İLGİLİ HÜKÜMLERİ.....	95
2. BM KİŞİSEL VE SİYASAL HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ.....	98
3. BM KADINLARIN SİYASAL HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ.....	105
4. BM EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ.....	105
5. BM YASA UYGULAYAN GÖREVLİLERİN DAVRANIŞ KURALLARI	108
6. BM DİN YA DA İNANCA DAYALI HER TÜRLÜ HOŞGÖRÜSÜZLÜK VE AYRIMCILIĞIN KALDIRILMASI BİLDİRGESİ HÜKÜMLERİ	110
7. EĞİTİMDE AYRIMCILIĞA KARŞI SÖZLEŞME	114
8. İNSAN HAKLARININ VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME (AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ)	118
EK 1 NOLU PROTOKOL	129

ULUSLARARASI BİLDİRGELER	131
AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI (AGİK).....	131
HELSİNKİ NİHAİ SENEDİ	131
PARİS ŞARTI	137
AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ İNSAN HAKLARI ÖĞRETİMİ BİLDİRGESİ (TAVSİYE KARARI)	138
İDARENİN İŞLEMLERİNE KARŞI BİREYİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KARAR.....	139
ALTINCI BÖLÜM	
ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN TÜRK HUKUK NORMLARI KARŞISINDAKİ YERİ	143
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN BAŞVURULARI İNCELEME YÖNTEMİ.....	145
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE KİŞİSEL BAŞVURU HAKKINDA TEBLİĞ	147
AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE BAŞVURU İÇİN DAVA DİLEKÇESİ ÖRNEĞİ.....	149
YEDİNCİ BÖLÜM	
İDARENİN HUKUKA AYKIRI İŞLEM VE EYLEMLERİNE KARŞI HAK ARAMA YOLLARI	151
İDARİ YARGILAMA USULÜ KANUNU	152
İDARİ DAVA DİLEKÇESİ ÖRNEĞİ.....	167
TÜRK CEZA KANUNU AÇISINDAN SORUMLULUK.....	173
HAKSIZ FİİLLERDEN DOĞAN SORUMLULUK VE TAZMİNAT	177
EK-1	
İSTANBUL 6. İDARE MAHKEMESİ KARARI.....	179
EK-2	
EDİRNE İDARE MAHKEMESİ KARARI.....	182
EK-3	
BURSA 2. İDARE MAHKEMESİ KARARI	188
EK-4	
BURSA 2. İDARE MAHKEMESİ KARARI	190
EK-5	
VAN BÖLGE İDARE MAHKEMESİ KARARI.....	192
EK-6	
YOZGAT C. BAŞSAVCILIĞI İDDİANAMESİ	197
KAYNAKÇA.....	205

ÖNSÖZ

Türkiye’de yaşayan insanlar, yaşadıkları ülke ve kendileri ile ilgili çok farklı düşünceler içindedirler. Bu farklılık insanları, toplumsal düzeyde de farklı kesimlere ve anlayışlara sahip konuma getirirken, kendi tarihsel, siyasi ve dini değerlerini hayata geçirebilmek için bir mücadele ortamı oluşturmalarına da neden olmaktadır. Bu mücadelede insanlar, kendilerini ortaya koyarken doğal olarak, benimsedikleri kimlikleri ve bu kimliklerin ifadesi olan tezleri ile toplumsal tartışma ve çatışmalara da yol açabilmektedirler.

Tanzimat’tan beri giderek keskinleşen bu tartışma ve çatışmaların bir tarafında yönetici elitler, diğer tarafında ise halk bulunmaktadır. Yönetici elitler halkı, kendi anlayışlarına uygun bir toplumsal modele uymaya zorlarken, halk da aksine tarihinden, kültüründen ve İslâmî değerlerinden kaynaklanan bir yaşayışa yönelmektedir. Halkın bu yönelişi, yönetici elitlerin toplumsal modelleri ile zıtlaşınca ortaya, derin bir farklılaşma çıkmakta; sonuçta, toplum mühendislerinin projeleri halk tarafından geçersiz kılınmaktadır.

Son yıllarda bu çatışmada halk, daha baskın olmaya başlamış ve toplumsal hareketlilikle farklı kesimleri kendi anlayışı doğrultusunda etkilemeye başlamıştır. Bu etkileme sonucu oluşan toplumsal gelişme, yönetici elitlerce tehlikeli bulunarak farklı yöntemlerle engellenmeye çalışılmaktadır.

Özetlediğimiz bu toplumsal çatışma, kendi siyasal kanallarını ve temsilcilerini oluşturmaya başladığında, hakim siyasetle yoğun bir siyasal çelişkinin açığa çıkması kaçınılmaz olmuştur.

Bu siyasal çatışmada hakim taraf kendi durumunu her şeyden önce hukuki zeminlerde sağlamlaştırmaya çalışmaktadır. Dolayısıyla çatışma-

ların toplumsal, toplumsal olduğu kadar siyasal ve siyasetçe belirlenen hukuki boyutları önümüze gelmiştir.

Bu çalışmada konumuz, bu toplumsal gelişmenin bir incelemesi veya bu siyasal çatışmanın çözülmesi değildir. Her ne kadar konunun araştırılması, toplumsal ve siyasal boyutlarından bağımsız düşünülemez ise de, biz konuyu sadece hukuk açısından ele alacağız.

Hukuk, hakk'ın çoğuludur ve her türlü hakkı içermektedir. Hakk, lügat itibariyle asıl olan, sabit olan, doğru olan, adalet, herkesin meşru iktidarı, bir şey üzerinde malikiyet, emek ve pay gibi anlamlara sahiptir ve bütün bu anlamlar insana ilişkindir. Hakkın anlamlarındaki kesinlik ve doğruluk, bu hakların, Yüce Allah tarafından yaratıkların en şerefli-sine bahşedilmesi gerçeği ile birleştiğinde kutsal kabul edilirler. Yukarıdaki anlamlarıyla hakkı veya çoğulu olan hukuku basit bir ifade ile, genele yönelik, diğer bir anlatımla sadece bir kişiye ait olmayan kurallar bütünü olarak tanımlamak mümkündür.

Bu tanımlama ile hukukun, bireyler topluluğunun ve ilişkilerinin tümünü kuşattığı için genel ve toplumsal bir yanı; bireylerin haklarını da belirlediği için bireysel bir yanı vardır. Tarih içinde oluşturulan hukuk sistemleri böyle bir çabanın ürünüdür. Ancak bu hukuk sistemlerinin insan ilişkilerine yönelik yapılması, onların her zaman insan yaradılışına uygun olduğu anlamına gelmez.

Hukukun kaynağı, insanın doğuştan getirdiği temel hak ve özgürlükler ile yükümlülüklerdir. Bu hak ve yükümlülükler aynı zamanda toplumların kendi içindeki tutarlılıklarını ve ilişkilerini de düzenler. Hukuk kurallarının hayat bulması, öncelikle, bu kuralların toplumun doğuştan getirdiği hak ve özgürlükleri başkaları için de var sayması ve bu yönde oluşturduğu hukuka riayet edecek kanuni düzenlemeler yapması ile mümkündür.

Türkiye'de yürürlükte olan kanuni düzenlemelerin de kağıt üzerinde ve kural olarak bu amaca yönelik yapıldığı var sayılmaktadır. Ancak bunun bir varsayım olduğu, kendilerine toplum mühendisliği rolü biçenlerin, toplumsal gerçekliliğin sonucu olan bu amacı yok sayarak toplumu kendi anlayış ve çıkarlarına göre biçimlendirme irade ve düzenlemele-rinden anlaşılmaktadır.

Hukuku sadece yaşadığımız sistem içinde uymak zorunda olduğumuz kurallar bütünü olarak görmek isteyenlerce hukuk; devletçe konulan ve toplum hayatını düzenleyen kuralların bütünüdür. Bunun içindir

ki hukukun biçimsel bir tanımını yaparken, “hukuk, toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücüyle desteklenmiş bulunan sosyal kurumlar bütünüdür” şeklinde ifade etmektedirler.

Yapılan bu tarif, aslında hukukun uygulanış biçimidir. Hukukun kendisi değildir. Bu tanımda hukukun kaynağı ve amacı belirli değildir. Ayrıca tanımdaki “kamu gücü”, tarifi üzerinde henüz bir bütünlük sağlanamamış kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tanımdaki bu eksikliği fark edenlerden bir kısmı, hukukun amacı ve kaynağını da içeren bir tanımlama yapma gereği hissetmişler ve hukuku, “Toplumun genel yararını veya bireylerin ve toplumun ortak iyiliğini sağlamak amacıyla, yetkili makam tarafından konulmuş ve devlet yaptırımlarıyla donatılmış kurallar bütünü” olarak ifade etmişlerdir. Dikkat edildiğinde bu tanımda da önemli bir kaç soru işareti bulunmaktadır.

Birincisi, “toplumun genel yararı”nın veya “bireylerin ve toplumun ortak iyiliği”nin kıstası ne olacaktır? Bu kıstas hangi değerlere göre tespit edilecektir? İkincisi, eğer devlet yaptırımlarıyla desteklenmiş olan kanuni düzenlemeler, devletin bir ideolojisi varsa, o ideolojiyi benimsemeyenler tarafından gayri meşru olarak görülebilecek mi? Üçüncüsü, eğer resmi ideoloji, değiştirilmeyi ve kaldırılmayı da yasaklayarak kendini ebedileştirmiş ise, zamanla hükmettiği toplumla çatışabilir ve “hukuk-toplum çatışması” olabilir ki, bu durumda toplumun ve bireylerin ortak iyiliği nasıl sağlanacak?

Topluluklar halinde yaşayan insanların, kendi aralarında bir düzen ve disiplin oluşturarak yaşamlarını kolaylaştırmaya çalışmaları çok doğal ve gerekli olmakla birlikte, sadece devleti “kamu gücü” olarak kabul edip, kamu adına her türlü kanuni düzenlemeyi yapmak; bu düzenlemelerde gerçek kamu gücü olması gereken halkın, büyük bir kısmını katılıma kapalı tutmak, yürürlükteki kanunî düzenlemelerin nihai anlamda hukuk olarak önümüze gelmesine neden olmuştur. Bunun sonucu da hukuk ile kanunun, hukuk devleti ile kanun devletinin karıştırılmasıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında hukuk sisteminin yeniden oluşturulması sırasında, hakk ve hukuk ideal tanımından kopartılarak, devletçe tanıyan ve sınırları çizilen kavramlar olarak algılanmış ve hukuk sistemi de bu sınırlılıkla dizayn edilmiştir.

Oysa insanın doğuştan getirdiği temel hak ve özgürlüklerin, bu türden düzenlemelerle yasaklama ve sınırlamalara uğratılmaya çalışılması boş bir çabadır.

Bu çalışmanın amacı da, bu boş çabanın yarattığı toplumsal ve siyasal tartışmaların dışında kalarak, konuyu sadece hukuk ve kanuni düzenlemelerle ilgili boyutu ile ele almaktır.

Çalışmamızın alanı, yükseköğretimle ilgili düzenleyici işlemlerin, yürürlükteki mevzuat açısından -diğer bir anlatımla var olandan yola çıkarak- tartışılması ve hak arama yollarının gösterilmesidir.

Bu çalışmamızda ideal hukukun verilerinden hareket etmek bahtıyarlığını tatmak isterdik. Ancak uygulanan mevcut kanuni düzenlemeler, zorunlu olarak bu çalışmanın verilerini oluşturmaktadır. Bunların ideal karşısındaki konumlarını tartışmak şüphesiz gereklidir. Fakat bu gereklilik, bir başka çalışmanın konusu yapılabilir.

İdeal bir hukuk düzeninde problemlerimizi tartışmak dileğiyle...

31 Ocak 1999, Aksaray/İST

Av. Muharrem BALCI

GİRİŞ

Anayasasının Başlangıç Bölümü'nde:

“Millet iradesinin mutlak üstünlüğü, egemenliğin kayıtsız şartsız Türk milletine ait olduğu ve bunu millet adına kullanmaya yetkili kılınan hiç bir kişi ve kuruluşun, bu anayasada gösterilen hürriyetçi demokrasi ve bunun icaplarıyla belirlenmiş hukuk düzeni dışına çıkamayacağı... Her Türk Vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medenîyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine sahip olduğu” ifade edilen Türkiye Cumhuriyeti Hukuk Sistemi'nde; gerçekten vatandaş ile devlet ve kamu kurumları arasındaki ilişkiler yukarıda belirlendiği gibi midir?

Veya;

Anayasa Mahkemesinin 18 Şubat 1985 tarihli kararında “ağyarına mani efradını cami” bir şekilde sınırları tespit edildiği gibi bir Sosyal Hukuk Devleti ile mi karşı karşıyayız?

“Sosyal Hukuk devleti, insan hak ve hürriyetlerine saygı gösteren, ferdin huzur ve refahını gerçekleştiren ve teminat altına alan, kişi ile toplum arasında denge kuran, emek ve sermaye ilişkilerini dengeli olarak düzenleyen, özel teşebbüsün güvenlik ve kararlılık içinde çalışmasını sağlayan, çalışanların insanca yaşamasını ve çalışma hayatının kararlılık içinde gelişmesi için sosyal, iktisadî ve mali tedbirler alarak, çalışanları koruyan, işsizliği önleyici ve milli gelirin adalete uygun biçimde dağılmasını sağlayıcı tedbirleri alan, adaletli bir hukuk düzeni kuran ve bunu devam ettirmeye kendini yükümlü sayan, hukuka bağlı, kararlılık içinde ve gerçekçi bir özgürlük rejimini uygulayan devlet”

Anayasa Mahkemesi kararında devlete biçilen görevler gerçekten de sosyal hukuk devletine uygun biçimde sıralanmıştır. Anayasanın ve Anayasa Mahkemesinin bu belirlemelerine rağmen, Sosyal Hukuk Devletinin görevleri içine giren bir çok alanda yapılmış hukuka ve kanunlara aykırı idari işlem ve eylemler yukarıdaki ifadeleri anlamsız kılmaktadır.

Hatta işin esasına girilerek tüm bu idari işlem ve eylemlerle birlikte bütün kanuni düzenlemelerin Türkiye siyasi sisteminin bir sonucu olduğu da bir gerçektir. Gerçekten de Türk hukuk sistemi ile siyasi sisteminin yapılanması ve her türlü idari ve siyasi düzenlemeler, sistemin halka karşı yürüttüğü mücadelenin bir ürünüdür.

Türk hukuk sisteminin, halkına karşı mücadele eksenine oturtulmuş siyasi mücadelenin bir parçası olduğunu bilenler açısından, idarenin kanuna ve hukuka aykırı işlem ve eylemlerine karşı kayıtsız kalmamak önemli bir görevdir. Bu görevin bir parçası siyasi mücadeleyi devam ettirmek ise, diğer bir önemli parçası da hukuk alanındaki mücadelede kayıtsız kalmamaktır.

Bu tavır alış bir görev olarak düşünüldüğünde; hukuk sisteminin Anayasasında ve Anayasa Mahkemesinin kararında belirlenen Sosyal Hukuk Devleti ve bu devletin ilkelerine ve bununla birlikte belirlenen görevlerinin gerçekte yazıldığı gibi olup olmadığına bakmak öncelik arz etmektedir.

Diğer bir anlatımla bu çalışmanın ilgi alanına giren kılık kıyafet düzenlemelerinin ve uygulamalarının, Anayasaya ve Anayasa Mahkemesi kararında sınırları belirlenen sosyal hukuk devleti ilkelerine uygunluğunu tartışmalıyız.

Kılık kıyafete ilişkin düzenlemelerin hukukî açıdan tahlilini yapmak, çok eski tarihlerden beri önümüzde duran bir zaruret olmasına rağmen, bunun ancak geçtiğimiz iki yıldan beri yapılabiliyor olması hukuk ile ne türlü bir ilişkimiz olduğunun da göstergesidir.

Sözünü ettiğimiz bu duruma rağmen yine de üzerinde yeteri kadar durularak etraflıca tahlili yapılmamış “kılık kıyafet düzenlemelerine karşı hak arama yollarını da içine alan” bir çalışma, faydadan uzak değildir.

Hukuk devletinde gerek vatandaşın (dolayısıyla öğrencilerin), gerekse kamu kurumlarında görevli devlet memurlarının, kanunun kendilerine tanıdığı hak ve yetkileri bilmesi ve uygulanabilir kılması görevi vardır. Bu çalışmayı da bu görevin gereği saymak mümkündür.

Kanunlar ve kanunlara dayanılarak yapıldığı iddia edilen yönetmelik ve genelgelerde kılık kıyafete ilişkin düzenlemeleri, muhatapların statü farklılığı nedeniyle, devlet memurları ve öğrenciler yönünden ayrı ayrı incelemek gerekmektedir. Yükseköğretimde Uygulanan Disiplin Cezaları ile ilgili bu çalışma, sadece Yükseköğretim öğrencilerinin ihtiyaçlarına yönelik olarak ele alınmıştır.

Kılık kıyafet konusunda üzerinde en fazla konuşulan giysi “başörtüsü”dür. Kimilerinin kasıtlı olarak “türban” diye isimlendirdiği bu giysiye ilişkin yasaklamaların bir kısmının bazı kanuni düzenlemelere dayandığı söyleniyorsa da, gerçekte bu düzenlemelerden hiç birinin hiç bir şekilde hukukî ve kanuni dayanağı yoktur.

Hukuk sisteminin kurallarının bir bölümünü kanunlar ve yönetmelikler oluşturur, fakat her kanunî düzenlemenin hukukî olduğu da iddia edilemez. Kaldı ki, Anayasa ve kanunlar arasında ve bunlarla kanun hükmündeki Uluslararası Sözleşmeler arasında büyük çelişkiler bulunmaktadır.

Ancak biz bu raporda hukuka aykırılıktan ziyade, kılık kıyafete ilişkin yasal ve idari düzenlemelerin kanunlara ve kanun hükmündeki uluslararası sözleşmelere aykırılığından söz edeceğiz. Diğer bir anlatımla, konuyu, hukuk felsefesi açısından değil, toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan bir yaklaşımla ele alacağız.

BİRİNCİ BÖLÜM

ANAYASA'DA YAPILAN GENEL DÜZENLEMELER

1. İNKILAP KANUNLARI

Kılık kıyafete ilişkin kanun, yönetmelik ve genelgeler, her ne kadar Anayasanın İnkılap Kanunlarını güvenceye alan ve anayasaya aykırılığının iddia edilmesi yasaklanmış bulunan 174. Maddesine dayandırılmış olsa da; Anayasanın 174. Maddesinde söz konusu İnkılap Kanunlarını başörtüsü yasağının gerekçeleri olarak yorumlamak mümkün değildir.

Anayasanın 174. Maddesinin 1. Bendi;

1. Fıkrası, Tevhid-i Tedrisat Kanununun,
2. Fıkrası, Şapka İktizası Hakkında Kanunun,
3. Fıkrası, Tekke ve Zaviyelerin Seddine ve Türbedarlık ile Birtakım Unvanların Men ve İlgasına Dair Kanunun,
4. Fıkrası, Evlenme Akitlerinin Evlendirme Memuru Önünde Yapılmasına Dair Türk Medeni Kanununun 110. Maddesinin,
5. Fıkrası, Beynelmilel Erkanın Kabulü Hakkında Kanunun,
6. Fıkrası, Türk Harflerinin Kabulü Hakkında Kanunun,
7. Fıkrası, Bazı Lâkap ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanunun,
8. Fıkrası, Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanunun,

Anayasaya aykırı olduğu şeklinde kabul edilemeyeceğini, belirlemektedir.

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun ile Şapka İktizası Hakkında Kanun, 1982 Anayasası'nın 174. Maddesinde belirtilen devrim kanunlarından. Aşağıda hükümleri yazılı bu iki Kanunun, Anayasanın kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümleri, Anayasanın

174. Maddesi uyarınca Anayasaya aykırı olduğu şeklinde anlaşılması ve yorumlanması yasaktır.

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun

Madde-1. Herhangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar, ruhanilerin mabet ve ayinler haricinde ruhani kisve taşımaları yasaktır.

Hükümet her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhaniye mabed ve ayin haricinde dahi ruhani kıyafetini taşıyabilmek için muvakkat müsaadeler verebilir. Bu müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhani hakkında yenilenmesi veya bir başka ruhaniye verilmesi caizdir.

Madde-2. Türkiye'de kanuna tevfikân teşekkül etmiş ve edecek olan izcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüp gibi heyetler ve mektepler mahsus kıyafet, alamet ve levazım taşımak istedikleri zaman yalnız nizamname veya talimatname ile muayyen tiplere uygun kıyafet, alamet ve levazım taşıyabilirler.

Madde-3. Türkiye'de bulunan Türklerin ve yabancıların, yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis teşekkülleri ile münasebetli kıyafet ve alametlerini ve levazımını taşımaları yasaktır.¹

İçerdiği hükümler itibarıyla, ruhanilerin ruhani kisvelerini dinî mekanlar dışında giymelerini yasaklayan, izciler ve sporcuların kendilerine müsaade edilen kıyafetleri giyebileceklerini düzenleyen, yabancı memleketlerin siyaset, askerlik ve milis teşekkülleri ile ilgili kıyafet ve işaretlerinin ve bunlar için gerekli eşyanın giyilemeyeceğini belirleyen 3 Kanunuevvel 1934 tarihli bu Kanunun, metinde belirtilen kişiler dışında kimselere uygulanması hukuken mümkün olmadığı halde, uygulamada kanunun maksadı dışında herkese uygulanır hale getirilmiş olması dolayısıyla, 1961 ve 1982 Anayasaları, bu Kanunu, Anayasaya aykırılığının iddia edilemeyeceği şeklinde güvence altına almıştır.

---

¹ Yürürlükteki Türk Ceza Kanununda bu Kanuna aykırı hareketin müeyyidesi yoktur. Ancak, Türk Ceza Kanununda değişiklik öngören 1997 Öntasarısının 297. Maddesinde ve T.C. 55. Hükümetinin TBMM'ne sunduğu Kanun Teklifinde altı aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası öngörülmektedir. Bkz : Sulhi DÖNMEZER – Feridun YENİSEY, “Karşılaştırmalı Türk Ceza Kanunu ve 1997 Tasarısı, Gereçekler”, (İstanbul, Alkım Yay, 1998).

Şapka İktizası Hakkındaki Kanun ise, şapka dışındaki başlıkların giyilmesinin adet haline getirilmesini yasaklamaktadır. Ve sadece erkekleri ilgilendirmektedir. Kadınların kılık-kıyafet düzenlemelerinin bir gereğesi değildir.

Şapka İktizası Hakkında Kanun

Madde-1. Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idarei umumiye ve hususiye ve mahalliyeye ve bilumum müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türkiye halkının da umumi serpuşu şapka olup buna münafi bir itiyadın devamını hükümet men eder.

Madde-2. İşbu Kanun tarihi neşrinden itibaren meriyülicradır.²

Hükümleri itibariyle uygulamada yeri olmayan ve uygulansa dahi hiç bir şekilde hukuka uygunluğu mümkün görülmeyen bu Kanun ile TBMM üyeleri ve tüm devlet memurlarına şapka takması mecburiyeti getirilmiş olup, halkın da şapka dışında bir nesneyi başına takması yasaklanmıştır.

Kanunun maddelerinden de anlaşılacağı gibi bu Kanun, şapka dışında kılık kıyafete ilişkin herhangi bir hüküm getirmemektedir. Her iki Kanun metinlerinden de anlaşılacağı gibi, Anayasanın 174. Maddesinde -dolayısıyla Devrim Kanunlarında- herhangi bir kurumda çalışacak kişilerin veya hangi kademede olursa olsun öğrencilerin kılık ve kıyafetlerine ilişkin herhangi bir düzenleme mevcut değildir.

2. TEMEL HAK VE HÜRRIYETLERE İLİŞKİN HÜKÜMLER

---

² Yürürlükteki Türk Ceza Kanununda bu maddeye aykırı suçun cezası iki aydan altı aya kadar hapis cezası iken, Türk Ceza Kanununda değişiklik öngören 1997 Öntasarısının 297. Maddesinde ve T.C. 55. Hükümetinin TBMM'ne sunduğu Kanun Teklifinde altı aydan bir yıla kadar hapis ve yirmi milyon liradan yüz milyon liraya kadar ağır para cezası öngörülmektedir .

Kılık kıyafete ilişkin yasaklamaları, Anayasada öngörülen temel haklar ve özgürlükler ile bu hak ve özgürlüğün korunması yönünde devlete düşen görevler yönünden incelemek ikinci önemli gereklilik olmaktadır. Kılık kıyafete ilişkin yasaklamaları temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanması olarak değerlendirmeyenlerin dahi başvurdukları kaynak Anayasa ve Anayasa Mahkemesidir. Bu nedenle hukuk kurallarının dayandığı kaynaklar hiyerarşisinde uluslararası sözleşmelerden sonra gelen üst norm niteliğindeki Anayasa hükümlerinin incelenmesini ve bu hükümler “**ancak**”larla budanmış olsa da var olandan yola çıkılmasını bir gereklilik olarak görmekteyiz.

Devletin Temel Amaç ve Görevleri

Madde-5. Devletin temel amaç ve görevleri, Türk Milletinin bağımsızlığını ve bütünlüğünü, ülkenin bölünmezliğini, Cumhuriyeti ve demokrasiyi korumak, kişilerin ve toplumun refah, huzur ve mutluluğunu sağlamak; kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmaktır.

*Gereğe:*³ Devletin nüfus unsurunu teşkil eden Türk Milleti bir bütündür, parçalanamaz. Parçalanamaz bir bütün olan Türk Milleti bağımsız bir devlet oluşturmuştur. Bu devletin ülkesi hiç bir şekilde bölünemez ve siyasî rejimler içerisinde fert hak ve hürriyetlerini en iyi gerçekleştirip, teminat altına alan demokrasiyi ve Cumhuriyeti korumak devletin varlık sebebidir; fakat devlet aynı zamanda milletin huzurunu sağlamak ve fertlerini mutlu kılmak görevi ile de yükümlüdür. Devlet, ferdin hayat mücadelesini kolaylaştıracaktır. Ferdin insan haysiyetine uygun bir ortam içinde yaşamasını gerçekleştirecektir. Bu sosyal devletin görevidir. Sosyal devlet bazılarının yanlış sandıkları veya kasten tahrif ettikleri gibi sosyalist devletle ilişkisi olmayan bir devlet anlayışıdır. Sosyal devlet her şeyden önce insana

---

³ Dikkatli bir gözle bakıldığında, madde gerekçelerinin büyük çoğunluğunun, madde metinlerinin bir tekrarı olduğu görülmektedir. Arzu edilirdi ki, üstün norm olarak kabul edilen anayasal düzenlemelere gerçekten felsefi ve hukukî dayanak olabilecek gerekçeler bulunabilirdi. Anayasa veya kanunların uygulanmasında karşılaşılan tereddütlerin giderilebilmesi, bunların gerekçelerinin değerlendirilmesiyle mümkün hale gelebilmektedir. Maddenin tekrarı halindeki gerekçelerle maddeyi yorumlamak mümkün olmadığı gibi, yasakoyucunun kanun maddesinde ne amaçladığı da çoğu zaman anlaşılamamaktadır.

ve insanın düşünce hakkına saygılıdır ve bu sınırlar içerisinde ferdin hak ve hürriyetlerinin kullanılmasını sınırlayan engelleri ortadan kaldırmak, onun başlıca görevleri arasındadır.

Ferdin hayatında, onun temel hak ve özgürlüklerden olduğu gibi yararlanmasını engelleyen sebepleri ortadan kaldırmak, sosyal devletin görevidir

Kanun Önünde Eşitlik

Madde-10. Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.

Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz.

Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.

Gereke: Madde, demokrasinin üç vazgeçilmez ilkesinden birini teşkil etmektedir. İnsanın insan olması dolayısıyla doğuştan bir değer ve haysiyeti vardır. Bu onun tabii bir hakkıdır. Bu hak dolayısıyla herhangi bir niteliğe veya ölçüye dayanılarak insanlar arasında ayırım yapılamaz. İnsanlar arasında kanunların uygulanması açısından hiç bir fark gözetilemez. İnsanlar arasındaki eşitliğin temellerinden birini de böylece kanunlar önünde eşitlik ilkesi sağlar.

Komisyonumuz bu hakka saygı göstermenin devlet organları ve idarî makamlar için de görev olduğunu belirtmektedir. Devletin organları ve idarî makamları, bütün işlemlerinde insanlar arasında ayırım yapmadan devlet faaliyetlerini yürütmek zorundadırlar.

Temel Haklar Ve Ödevler

Genel Gereke

1. “İnsan hakları ve temel hürriyetler”in düzenlendiği bu bölüm hükümlerinde, insan hakları doktrininin günümüzdeki gelişmesi ve durumu, geçirmiş bulunduğumuz kötü deneyimlerden çıkardığımız sonuçlar; insan hakları konusunda Türkiye’nin imzalayıp onaylamış bulunduğu ve bu sıfatla millî hukukumuzda dahil sayılan uluslararası antlaşma ve sözleşmeler, özellikle 1948 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyanname ve 1950 İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerin Korunmasına Dair Avrupa Sözleşmesi göz önünde tutulmuştur.

2. Bu kısım, bir mantık zinciri izlenerek üç bölüm halinde oluşturulmuştur. Şöyle ki:

a) Önce temel hak ve hürriyetlerin genel niteliği belirlenmiş; insanın insan olarak, doğuştan bazı temel hak ve hürriyetlere sahip bulunduğu; binnetice, devletin bu hak ve hürriyetler önünde **“müdahale etmez”**, **“çekimser”** bir tutum benimsemesi gereği belirmiştir. Temel hak ve hürriyetlerden herkesin yararlanabilmesi yani bunların herkes tarafından kullanılabilir hale gelmesi için devletin “müdahale etmez” tutumunun yetersizliği nedeniyle hak ve hürriyetlerin devlet tarafından desteklenmesi, yani devletin hak ve hürriyetlerin gerçekleştirilmesine yardımcı olması gereği de benimsenmiştir. Hak ve hürriyetlerin topluma mal edilmesi (sosyalleştirilmesi) şeklinde ifade olunan bu husus, “Devlet, kişinin temel hak ve hürriyetlerini, fert huzuru, sosyal adalet ve hukuk devleti ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal bütün engelleri kaldırmaya çalışır” demek suretiyle Anayasanın “genel esaslar” hükümleri arasında yer almaktadır.

b) İkinci olarak, temel hak ve hürriyetlerin, kişiye tanınmış sınırsız bir serbesti olmadığı; bunların kişi için bazı ödev ve sorumlulukları da beraberinde getirdiği ve sınırlı bir serbesti demek olduğu ifade edilmiştir. Hak ve hürriyetlerin ilk sınırı, bunların kendi bünyesi ve cevherinde yer almaktadır.

Kişinin kendi serbesti alanından taşarak, başkalarının hak ve hürriyetleri alanına girmesinin mümkün olmayacağı gibi.

Hak ve hürriyetlere getirilen ikinci grup sınırlamayı ise kişiye tanıyan serbestinin ve hak alanının, Devletin yahut Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu yararının, kamu düzeninin, genel sağlık ve ahlakın korunması ve benzeri mülahazalarla “kayıtlanması”, yani, kullanım alanlarının daraltılmasıdır. Temel hak ve hürriyetlerin kayıtlanması konusunda kabul edilen bu sınırlama sebeplerinin bir grubu “genel nitelikte”, yani bütün hak ve hürriyetler için geçerlidir. Bu “genel sebeplerden” birinin yahut birkaçının belli bir hak ve hürriyet konusunda (mesela seyahat yahut düşünceyi açıklama veya dernek kurma hürriyeti vb. gibi) uygulanabilmesi için, o hürriyete ait özel maddede ayrıca belirtilmesine gerek yoktur. Sınırlama nedeni olarak kabul edilen diğer bir grup “sebepler” ise “özel” niteliktedir. Kullanılan “özel” teriminden de kolayca anlaşılacağı bu sebepler her hak ve hürriyete ait bulunan maddelerde yer almaktadır. Eğer herhangi bir hak veya hürriyete ait bulunan maddede böyle “özel” bir “sebepler”

gösterilmişse, o hak ve hürriyet yalnızca “genel sınırlama sebebi” teşkil eden kavramlara dayanılarak sınırlanabilecek demektir.

Bu duruma göre hak ve hürriyetler “genel” ve bunlara ilaveten mahsus maddelerde yer alan “özel” sebeplere dayanılarak sınırlanabilecek, kayıt altına alınabilecektir. Bu husus, hak ve hürriyetlerin sınırlanması konusunda genel hüküm teşkil eden 13. Madde “...amacıyla ve aynı zamanda...” ibaresi kullanılmak suretiyle ifade edilmiştir.

Hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasına ilişkin genel hükümün hemen arkasından, bunların suiistimalini önleyecek hüküm getirilmiştir. Kişinin sahip bulunduğu haklar ve hürriyetler Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Cumhuriyeti ve Türk Devletini yıkmak ve 14. Maddede sayılan diğer amaçlarla, yani belirtilen cinsten bir kastla kullanılamayacaktır. Aynı zamanda genellikle Anayasanın hiç bir hükmü, özellikle kişinin sahip bulunduğu hak ve hürriyetler, bir topluluğa veya kişiye bu Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyete girişme, yahut eylemde bulunma hakkını verir şekilde yorumlanamayacaktır.

Nihayet savaş, sıkıyönetim, olağanüstü hal gibi millet hayatının tehlikede bulunduğu durumlarda hak ve hürriyetlerin kullanılması tamamen durdurulabilmekte; hak ve hürriyetlerin korunması amacıyla öngörülmüş bulunan güvencelere aykırı, yani bunları gereğinde ortadan kaldıracabilecek tedbirler alınabilmektedir. (Madde 15).

c) Bu kısmı oluşturan üçüncü bir grup hüküm ile temel hak ve hürriyetler teker teker ele alınıp düzenlenmektedir. Yaşama hakkı, kişi hürriyeti, seyahat ve yerleşme hürriyeti v.s. gibi. Bir anlamda hak ve hürriyetler listesini teşkil eden bu kısmın düzenlenmesinde liste başına en önemli hak (yaşama hakkı) yerleştirilmiş ve diğerleri, kademeli şekilde bunu takip etmiştir (Madde 17 ve sonrakiler).

Temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasında yabancıların durumu ayrıca belirtilmiş (Madde 16); bunlar konusunda; milletlerarası hukuka uygun olarak farklı bir düzenleme imkanı getirilmiştir.

Temel haklar ve hürriyetler konusunda ayrıca belirtilmesi gereken diğer bir husus da “düşünce ve kanaat hürriyeti”(Madde 25) ile “düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü”nün (Madde 26), birbirinden farklı nitelikte olmaları nedeni ile, ayrı maddeler halinde düzenlenmiş bulunmasıdır.

Düşünce açıklama ve yayma hürriyetinin günümüz toplumunda demokratik yönetimde en önemli tezahür şekli olan haberleşme ve özellikle basın hürriyeti ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir. “Basın ve yayımla ilgili hükümler” başlığı altında yer alan maddeler bir yandan basın hürriyetini güvence altına almakta; öte yandan da benimsenen “hür, fakat sorumlu basın” teorisine uygun olarak bu hürriyeti düzenlemekte, kötüye kullanımı önlemektedir. Böylece 28 ila 32. Maddeler haberleşme ve basın hürriyeti konusunda Anayasa içinde açılan bir parantezi oluşturmaktadır.

Temel haklar ve hürriyetler bölümünün son hükümleri niteliğindeki 37 ve 38. Maddelerde insanı yakından ilgilendiren bazı temel ilkeler yer almaktadır. Bunlar genellikle suç ve kanunların geçmişe yürümemesi hususlarıyla ilgilidir.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Niteliği

Madde-12. Herkes, kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahiptir.

Temel hak ve hürriyetler, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva eder.

Gereke: “Temel hak ve hürriyetlerin niteliği”ni belirleyen bu maddenin ilk fıkrasında, bunların bir “**devlet lûtfu**” olmadığı; kişiliğin dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez bir unsurunu oluşturduğu vurgulanmıştır. Şu halde, yukarıda da belirtildiği gibi, devlet kişiye ayrılmış bu alana ilke olarak müdahalede bulunmamak, bu özel alan sınırları içine girmemekle yükümlüdür.

Maddenin ikinci fıkrasında ise, temel hak ve hürriyetlerin ikinci bir niteliği belirtilmiş, bunların içinde yaşanılan topluma, aileye ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumlulukları da beraberinde getirdiği belirtilmiştir. Kişi sahip bulunduğu hak ve hürriyetleri kendi iradesi doğrultusunda kullanırken bu ödev ve sorumlulukları da göz önünde bulundurmak zorundadır.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Sınırlanması

Madde-13. Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.⁴

Gerekeçe: Hak ve hürriyetlerin sınırlandırılmasını hüküm altına alan bu genel maddenin birinci fıkrasında önce, bütün hak ve hürriyetler için geçerli, yani “genel nitelikte” sınırlama nedenleri gösterilmiştir. Bunlar Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, millî egemenliğin, Cumhuriyetin, millî güvenliğinin, kamu düzeninin, genel ahlak ve sağlığın, başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması amacına yönelik nedenlerdir. Bu nedenlerden herhangi birisi tek başına yahut birkaçı bir arada, belli bir hak ve hürriyetin sınırlandırılmasına meşru gerekçe teşkil eder. Daha önce de belirtildiği gibi “genel nitelikteki” bu sınırlama nedenlerinin belli bir hak veya hürriyet konusunda uygulanabilmesi için, o hak veya hürriyetin özel maddede ayrıca öngörülmüş olması, yani açıkça kendisinden söz edilmiş bulunması gerekmez. Eğer belli bir hak ve hürriyete mahsus olan maddede (mesela toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hürriyetine ilişkin 34. Maddede olduğu gibi), o hak ve hürriyet için hiç bir sınırlama nedeni gösterilmemiş ise, bu husus, sözü edilen hak ve hürriyetin hiçbir sebeple sınırlandırılmayacağı anlamına gelmez; fakat bu, hakkın yahut hürriyetin yalnızca genel sınırlama nedeninin bulunmadığını ifade eder.

Temel hak ve hürriyetler, genel sınırlama nedenleri yanında ve bunlara ilaveten her bir hak veya hürriyeti mahsus özel maddede açıkça öngörülen “özel sebeplerle” de sınırlandırılacaktır. Mesela “Düşünce açıklama ve yayma hürriyeti”, genel sınırlama nedenlerine eklenmek suretiyle, suçların önlenmesi, meslek sırrının korunması, yargılama

⁴ Her ne kadar Anayasa hükmü kanunların Anayasaya aykırı olamayacağını (Kanunlar ve temel hak ve hürriyetlerin Anayasanın sözüne ve ruhuna aykırı olamayacağını) amir ise de, uygulamada bir çok istisna ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu konuda endişe verici bir örnek:

Anayasanın 91. Maddesi, Bakanlar Kuruluna Kanun Hükmünde Kararname çıkarma yetkisi vermiş, ancak bu yetkiyi, Anayasanın Birinci ve İkinci Bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile Dördüncü Bölümde yer alan siyasi haklar ve ödevlerle ilgili düzenlemelerde kullanamayacağını emretmiştir. Türkiye Cumhuriyeti 55. Hükümeti'nin, Kılık Kıyafete ilişkin, Kamu Kuruluşlarında bazı kıyafetlere yasak getiren Kararı, Anayasanın 91. Maddesinin ihlali niteliğindedir.

görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi nedenleriyle de sınırlanabilecektir. Bu maddenin birinci fıkrasında yer alan “...korunması amacıyla ve aynı zamanda anayasanın diğer maddelelerinde gösterilen özel sebeplerle ve ancak kanunla sınırlanabilir” ibaresinin anlamı budur. Ayrıca ilave etmek gerekir ki, yukarıda belirtildiği gibi, “özel sınırlama sebebi” yalnız bir hak veya hürriyetle ilgili maddede değil, Anayasanın herhangi bir maddesinde de yer alabilecektir.

Maddenin birinci fıkrasında “ancak kanunla” denilmek suretiyle, hak ve hürriyet sınırlamalarının münhasıran kanun konusu olduğu; yani yasama tasarrufundan başka bir düzenleyici tasarrufla (tüzük, yönetmelik vb) hak ve hürriyetlerin sınırlanmayacağı belirtilmiştir.

Hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında mümkün tek amaç olarak kanun, yani yasama tasarruflarının seçildiğini gösteren bu hüküm dahi “genel” niteliktedir. Diğer bir deyimle hak ve hürriyetlere ait bütün maddelere sari bir genel hükümdür. Bu nedenle herhangi bir hak veya hürriyete ait maddede, o hak ve hürriyetin “kanunla” sınırlanabileceğini ayrıca belirtmeye ihtiyaç yoktur; ve maddelerin yazımında bu hususa sadık kalınmıştır.

Fıkra da ayrıca, söz konusu sınırlamaların Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması zorunluluğu da gösterilmiştir.

Maddenin ikinci fıkrasında, hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında da ima gözetilmesi gereken ölçü: yani sınırlamaların sınırı öngörülmüştür. Diğer bir deyimle hak ve hürriyetlere getirilecek sınırlamalar yahut bunlar konusunda öngörülecek sınırlayıcı tedbirler demokratik rejim anlayışına aykırı olmamalı; genellikle kabul gören demokratik rejim anlayışı ile uzlaşabilir olmalıdır. Getirilen bu kıtas, 1961 Anayasası’nın kabul ettiği “Özel Dokunmama”⁵ kıtasından daha belirgin, uygulanması daha kolay olan bir kıstastır. Esasen Uluslararası Sözleşme veya bildirimler de bu kıtası kabul etmişlerdir.⁶

Maddenin ikinci kısmı son satırı, hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında öngörülen genel ve özel nedenlerin belli amaçlara yönelik bulunduğu;

---

⁵ “Özüne dokunamama” olması gerekir.

⁶ Aksi görüş için Bkz.:

1. Sami SELÇUK, Yargıtay 4. Ceza D. Bşk. “*Sayın Cumhurbaşkanına*”, Türkiye Günlüğü, (Ankara, Sayı 46).

2. Muharrem BALCI, “*MGK ve Demokrasi*”, 2. Baskı, (İstanbul, Yöneliş Yayınları 1998), s. 24.

binnetice ancak bu amaçları gerçekleştirmek için bu nedenlerin öngörüldüğünü vurgulamaktadır. Şu halde öngörülen amaçlar yahut nedenler bahane edilerek, başka bir amaca ulaşmak için hak ve hürriyetler sınırlanmayacak; yahut meşru amaç güdülerken sınırlanmış olsalar bile, getirilen sınırlama bu amacın zorunlu, yahut gerekli kılındığından fazla olmayacaktır. Diğer bir deyimle, amaç ve sınırlama orantısı her halde korunacaktır.

Nitekim maddenin son fıkrası, bu madde hükmünün “genel niteliğini” açıkça vurgulamaktadır.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kötüye Kullanılmaması

Madde-14. Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletin ve Cumhuriyetinin varlığını tehlikeye düşürmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin bir kişi veya zümre tarafından yönetilmesini veya sosyal bir sınıfın diğer sosyal sınıflar üzerinde egemenliğini sağlamak veya dil, ırk, din ve mezhep ayrımı yaratmak veya sair herhangi bir yoldan bu kavram ve görüşlere dayanan bir devlet düzeni kurmak amacıyla kullanılamazlar.

Bu yasaklara aykırı hareket eden veya başkalarını bu yolda teşvik veya tahrik edenler hakkında uygulanacak müeyyideler kanunla düzenlenir.

Anayasanın hiç bir hükmü, Anayasada yer alan hak ve hürriyetleri yok etmeye yönelik bir faaliyette bulunma hakkını verir şeklinde yorumlanamaz.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Kullanılmasının Durdurulması

Madde-15. Savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler ile, ölüm cezalarının infazı dışında, kişinin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz.

Kişinin Dokunulmazlığı, Maddî ve Manevî Varlığı

Madde-17. Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.

Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz.

Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz.⁷

Mahkemelerce verilen ölüm cezalarının yerine getirilmesi hali ile meşru müdafaa hali, yakalama ve tutuklama kararlarının yerine getirilmesi, bir tutuklu veya hükümlünün kaçmasının önlenmesi, bir ayaklanma veya isyanın bastırılması, sıkıyönetim ve olağanüstü hallerde yetkili merciin verdiği emirlerin uygulanması sırasında silah kullanılmasına kanunun cevaz verdiği zorunlu durumlarda meydana gelen öldürme fiilleri birinci fıkraya hükmü dışındadır.

Gereke: Kişinin sahip bulunduğu hak ve hürriyetler, bu maddeden itibaren önem dereceleri göz önünde tutularak belirlenmiştir. Bu madde ile yaşama, maddî ve manevî varlığın bütünlüğü ve bunun geliştirilmesi hakkı korunmaktadır.⁸ Bu iki hakkın bir bütün teşkil ettiği, birbirini tamamladığı açıktır. Kanun güvencesi altında olan yaşama hakkını korumak için devlet, gerekli tedbirleri alacaktır. Kişinin, rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tabi tutulması yahut organlarının alınması yasağı, vücut bütünlüğünün korunması hakkının bir gereği ve uzantısı niteliğindedir.

---

⁷ **Anayasa Mahkemesi'nin İdam Cezasını Yeterli Görmemesi:** “Askerlik şerefli bir görevdir. Bu şerefın korunması kaygısı en ağır müeyyideleri haklı kılar. Askerlik şerefine leke sürenlerin, yerine göre hapis, ağır hapis, hatta idam cezasıyla cezalandırılmaları yeterli değildir.” (Anayasa Mahkemesi'nin, E 1963/132, K 1966/29 sayılı kararı.)

⁸ **Anayasa Mahkemesi'nin Katıksız Hapis Cezasını Savunması:** “Kanun, katıksız hapis cezasının getireceği acının aşırı dereceyi bulmasını engellemek için her tedbiri öngörmüş durumdadır. (...) Halkın büyük çoğunluğunun, ne yazık ki başlıca gıdasını ekme teşkil eden bir ülkede bu gıda ile yetinmek zorunda bırakılmayı eziyet ve işkence saymak gerçekçi bir görüş ve anlayış olamaz. (...) Bir takım ağır askerlik hizmetlerinden ayrılabilmek için hapse girmek yollarını arayacakların ve oda hapsini nimet sayacakların çıkabileceği ve bu gibileri ancak katıksız hapis cezasının yola getirebileceğini de ayrıca göz önünde tutmak gerekir. (...) İnsan haysiyeti kavramını, toplumların kendi görenek ve geleneklerine ve topluluk kurallarına göre insanın, saygıya değer olabilmesi için onda bulunmasını zorunlu gördükleri niteliklerle karıştırmamak gerekir...” (Anayasa Mahkemesinin E 1963/57 ve K 1965/65 sayılı kararı.)

Maddenin ikinci fıkrası işkence, eziyet yahut insan hürriyetiyle bağdaşmayan ceza ve muamele yasağı koymaktadır. Uzun açıklamalara gerek yoktur ki işkence, eziyet yahut insan hürriyetiyle bağdaşmayan ceza veya muamele, bugün ulaşılmış bulunduğumuz uygarlık düzeyinde, hem insanî duyguları rencide edecek niteliktedir; hem de kişinin vücut bütünlüğüne bir tecavüzdür.

Maddenin üçüncü fıkrasıyla ölüm cezası saklı tutulmakta, yani bu cezanın uygulanması halinde, kişinin yaşama hakkı ihlal edilmiş olmaktadır. Bu fıkroda ayrıca "Meşruluk Şartları" da yer almıştır. Kolayca anlaşılabilceği gibi, "öldürme fiilinin" meşru sayılabilmesi için, her şeyden önce, böyle bir fiile yönelmeye mecbur kalınması; fıkroda sayılan amaçların (meşru savunma, isyanı bastırma gibi) gerçekleştirilebilmesinin başka türlü mümkün olmaması gerekir. Bu hallerde, öldürme fiilinin meşru sayılabilmesi için, girişilen hareketin kanuna dayanması gerekir. Ezcümle gerçekleştirilmek istenen yakalama yahut tutuklanmanın, kanunun öngördüğü şartlara ve şekillere uygun bir yakalama veya tutuklama olması; veya isyan yahut ayaklanmanın bastırılmasında kanuna uygun bir şekilde hareket edilmesi gereği gibi.

Kişi Hürriyeti ve Güvenliği

Madde-19. Herkes, kişi hürriyeti ve güvenliğine sahiptir.

Şekil ve şartları kanunda gösterilen:

Mahkemelerce verilmiş hürriyeti kısıtlayıcı cezaların ve güvenlik tedbirlerinin yerine getirilmesi; bir mahkeme kararının veya kanunda öngörülen bir yükümlülüğün gereği olarak ilgilinin yakalanması veya tutuklanması; bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilen bir kararın yerine getirilmesi; toplum için tehlike teşkil eden bir akıl hastası, uyuşturucu madde veya alkol tutkunu, bir serseri veya hastalık yayabilecek bir kişinin bir müessesede tedavi, eğitim veya ıslahı için kanunda belirtilen esaslara uygun olarak alınan tedbirin yerine getirilmesi; usulüne aykırı bir şekilde ülkeye girmek isteyen veya giren, ya da hakkında sınır dışı etme yahut geri verme kararı verilen bir kişinin yakalanması veya tutuklanması; halleri dışında kimse hürriyetinden yoksun bırakılmaz.

Yakalanan veya tutuklanan kişilere, yakalama veya tutuklama sebepleri ve haklarındaki iddialar herhalde yazılı ve bunun hemen mümkün olmaması halinde sözlü olarak derhâl, toplu suçlarda en geç hakim huzuruna çıkarılıncaya kadar bildirilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişi, tutulma yerine en yakın mahkemeye gönderilmesi için gerekli süre hariç en geç kırk sekiz saat ve toplu olarak işlenen suçlarda en çok on beş gün içinde hakim önüne çıkarılır. Kimse bu süreler geçtikten sonra hakim kararı olmaksızın hürriyetinden yoksun bırakılamaz. Bu süreler olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde uzatılabilir.

Yakalanan veya tutuklanan kişinin durumu, soruşturmanın kapsam ve konusunun açığa çıkmasının sakıncalarının gerektirdiği kesin zorunluluk dışında, yakınlarına derhâl bildirilir.

Tutuklanan kişilerin, makul süre içinde yargılanmayı ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakları vardır. Serbest bırakılan ilgilinin yargılama süresince duruşmada hazır bulunmasını veya hükmün yerine getirilmesini sağlamak için bir güvenceye bağlanabilir.

Her ne sebeple olursa olsun, hürriyeti kısıtlanan kişi, kısa sürede durumu hakkında karar verilmesini ve bu kısıtlamanın kanuna aykırılığı halinde hemen serbest bırakılmasını sağlamak amacıyla yetkili bir yargı merciine başvurma hakkına sahiptir.

Bu esaslar dışında bir işleme tabi tutulan kişilerin uğradıkları zarar, kanuna göre, devletçe ödenir.

Din ve Vicdan Hürriyeti

Madde-24. Herkes, vicdan, dini inanç ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Kimse, ibadete, dini ayin ve törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; dini inanç ve kanaatlerinden dolayı kınanamaz ve suçlanamaz.

Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılıdır. Din kültürü ve ahlak eğitimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki dini eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcisinin talebine bağlıdır.

Kimse, devletin sosyal, ekonomik, siyasî veya hukukî temel düzenini kısmen de olsa, din kurallarına dayandırma veya siyasî veya kişisel çıkar yahut nüfuz sağlama amacıyla her ne surette olursa olsun, dini veya din duygularını yahut dince kutsal sayılan şeyleri istismar edemez ve kötüye kullanamaz.

Gerekçe: Bu maddedeki anlamıyla din ve vicdan hürriyeti, kimsenin dini ayin törenlere katılmaya, dini inanç ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaması; dini inanç ve kanaatlerinden ve dini inancının gereklerini yerine getirip getirmemesinden dolayı kınanamayıp suçlanamamasıdır. Maddenin üçüncü fıkrasında yer alan bu husus, birinci fıkranın tabii bir sonucudur.

Keza, birinci fıkranın tabii sonuçlarından bir diğeri de, kamu düzenine, genel ahlaka ve bu amaçlarla çıkarılan kanunlara aykırı olmamak kaydıyla, ibadet, dini ayin ve törenlerin serbest oluşudur.

Üçüncü fıkra hükmüne göre, istismar ve suiistimali önlemek amacıyla, din ve ahlak eğitim ve öğretimi devlet denetimi ve gözetimi altına alınmıştır. Keza bu eğitim, ilk ve orta öğretimde zorunludur. Gayrimüslimler bu zorunlu eğitim dışında bırakılmışlardır.

Nihayet maddenin son fıkrası ile de dinin ve dini duyguların siyasi amaçlara alet edilmesi yasaklanmıştır.

İlave etmek gerekir ki, bu anlamda dini inanç ve kanaat hürriyeti, niteliği gereği hiçbir sınırlamaya tabi tutulmayacaktır. Bu husus 15. Maddede açıkça belirtilmiştir.

Düşünce ve Kanaat Hürriyeti

Madde-25. Herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir.

Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz.

Gerekçe: Bu maddedeki şekilde düşünce ve kanaat hürriyeti kişinin düşünce ve kanaatlerinde tamamen hür olduğu; bunları açıklamaya zorlanamayacağı; düşünce ve kanaatleri sebebiyle suçlanıp kınanamayacağıdır.

Madde ile bu hürriyet, "Düşünceyi açıklama" hürriyetinden ayrılmıştır. Gerçekten bu iki hürriyet her ne kadar birbiriyle bağlantılı ise de; nitelikleri ve sonuçları bakımından birbirinden farklıdır.

Din ve vicdan hürriyeti konusunda ileri sürülen mülahazalar, burada da geçerlidir. Yani bu hürriyet dahi hiçbir sebeple ihlal edilmeyecektir. 15. Maddede de belirtildiği gibi olağanüstü haller dahi bu hürriyetin sonuçlarını ortadan kaldırmayı meşru kılmaz.

Düşüncüyü Açıklama ve Yayma Hürriyeti

Madde-26. Herkes, düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim veya başka yollarla tek başına veya toplu olarak açıklama ve yayma hakkına sahiptir. Bu hürriyet resmi makamların müdahalesi olmaksızın haber veya fikir almak ya da vermek serbestliğini de kapsar. Bu fıkra hükmü, radyo, televizyon, sinema veya benzeri yollarla yapılan yayımların izin sistemine bağlanmasına engel değildir.

Bu hürriyetlerin kullanılması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret ve haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yaralama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.

Düşüncenin açıklanması ve yayılmasında kanunla yasaklanmış olan herhangi bir dil kullanılamaz. Bu yasağa aykırı yazılı veya basılı kağıtlar, plaklar, ses ve görüntü bantları ile diğer anlatım araç ve gereçleri usulüne göre verilmiş hakim kararı üzerine veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kanunla yetkili kılınan merciin emriyle toplatılır. Toplatma kararını veren merci bu kararını, yirmi dört saat içinde yetkili hakime bildirir. Hakim bu uygulamayı üç gün içinde karara bağlar.

Haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanılmasına ilişkin düzenleyici hükümler, bunların yayımını engellemek kaydıyla, düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlanması sayılmaz.

Gerekçe: Madde ile kişiye, düşünce ve kanaatlerini her türlü araçla açıklama ve yayma hürriyeti tanınmaktadır. Hüküm, statik düşünce ve kanaat hürriyetinin dinamik uzantısını teşkil eder. Birinci fıkrada, ayrıca kitle haberleşmesinin de ifade hürriyetine dahil bulunduğu açıkça belirtilmiştir. Gerçekten günümüz toplumunda ifade hürriyeti ancak kitle haberleşme araçları aracılığıyla kullanılabilenmekte; ancak bu yoldan etkili olabilmektedir. Bu nedenledir ki, serbest kitle haberleşmesinin sağlanması, bir anlamda düşüncüyü açıklama hürriyetinin varlığı için zorunludur. Bilindiği gibi radyo, televizyon ve sinema, kitle haberleşme aracı olarak, diğer kitle haberleşme araçlarından mesela yazılı basından, çok daha farklı bir niteliğe sahiptir. Bu araçların kullanım ve denetimi, sahip buldukları etki nedeniyle, farklı bir düzenlemeyi gerekli kılmıştır. Bu gerekçe ile, radyo, televizyon ve sinema yoluyla yayınlarda "serbesti sistemi" yerine, "izin sistemi" kabul edilebilecektir.

Maddenin ikinci fıkrasında, ifade hürriyeti konusunda öngörülen sınırlama sebepleri yer almıştır. Bunlar: Suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının, devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin korunması, yargılama görevinin amacına uygun olarak yerine getirilmesi mülahazalarıdır.

Kitle haberleşme araçlarının kamuoyu üstündeki etkisi ve demokratik devlet yönetiminde üstlendikleri önemli görev, bunlar konusunda bir düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. Kitle haberleşmesinde, görevin amacına uygun olarak yerine getirilmesini sağlayıcı bu düzenleme, "denetleme tedbirleri" adıyla anılmaktadır. Yukarıda da belirtildiği gibi bu tür tedbirlerin amacı ifade hürriyetini sınırlamak değil, fakat faaliyetin görev yararına düzenlenmesidir. Bu nedenledir ki, maddenin son fıkrasında, haber ve düşünceleri yayma araçlarının kullanımını düzenleyici hükümler getirebileceği dolaylı olarak ifade edilmiş, fakat bunların hiç bir zaman düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetini engellemeyeceği vurgulanmıştır. Bu tür düzenlemelerin düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin sınırlandırılması sayılamayacağı fıkrada hükme bağlanmıştır. Buna ek olarak meselâ Basın Kanununun yazılı yayımı düzenleyen hükümlerini gösterebiliriz. Nitekim son fıkra hükmüne uygun olarak 29. Maddenin ikinci fıkrası böyle bir düzenlemeyi sürekli yayınlar konusunda öngörmüş bulunmaktadır.

Bilim ve Sanat Hürriyeti

Madde-27. Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, Anayasanın 1., 2., ve 3. Maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.

Gerekçe: Bilim ve sanat hürriyetini güvence altına alan bu madde uyarınca herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapmak hakkına sahiptir. Bu hükmün gereği olarak, bilim ve sanat hürriyetini kullanan kişinin, bilim ve sanatın öz niteliği olan objektifliğe riayeti şarttır.

Bilindiği gibi yabancı kaynaklı yayınlar, bütün ülkeler mevzuatında, denetim altında tutulmakta; diğer bir deyimle yabancı kaynaklı yayınların çeşitli mülahazalarla ülkeye girmesi yasaklanabilmektedir.

Maddenin son cümlesi, bu tür bir denetim tedbirinin bilim ve sanat hürriyetini ihlal sayılmayacağını ifade etmektedir.

Toplantı Hak ve Hürriyetleri

Dernek Kurma Hakkı

Madde-33. Herkes, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir.

Dernek kurabilmek için kanunun gösterdiği bilgi ve belgelerin yetkili mercie verilmesi yeterlidir. Bu bilgi ve belgelerin kanuna aykırılığının tespiti halinde yetkili merci, derneğin faaliyetinin durdurulması veya kapatılması için mahkemeye başvurur.

Hiç kimse bir derneğe üye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek kurma hürriyetinin kullanılmasında uygulanacak şekil, şart ve usuller kanunda gösterilir.

Dernekler, kanunun öngördüğü hallerde, hakim kararıyla kapatılabilir veya faaliyetten alıkonulabilir. Ancak, millî güvenliğin, kamu düzeninin suç işlenmesini veya suçun devamını önlemenin yahut yakalamanın gerektirdiği hallerde gecikmede sakınca varsa, kanunla bir merci derneği faaliyetten men ile yetkilendirilebilir. Bu merciin kararı yirmi dört saat içerisinde görevli hakimın onayına sunulur. Hakim kararını kırk sekiz saat içinde açıklar; aksi halde bu idarî karar kendiliğinden yürürlükten kalkar.

Birinci fıkra hükmü, Silahlı Kuvvetler ve kolluk kuvvetleri mensuplarına ve görevlerinin gerektirdiği ölçüde devlet memurlarına kanunla sınırlamalar getirilmesine engel değildir.

Bu madde hükümleri vakıflarla ilgili olarak da uygulanır.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Düzenleme Hakkı

Madde-34. Herkes önceden izin almadan, silahsız ve saldırsız toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına sahiptir.

Şehir düzeninin bozulmasını önlemek amacıyla yetkili idarî merci, gösteri yürüyüşünün yapılacağı yer ve güzergahı tespit edebilir.

Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının kullanılmasında uygulanacak şekil şart ve usuller kanunda gösterilir.

Kanunun gösterdiği yetkili merci, kamu düzenini ciddi şekilde bozacak olayların çıkması veya millî güvenlik gereklerinin ihlal edilmesi veya Cumhuriyetin ana niteliklerini yok etme amacını güden fiillerin

işlenmesinin kuvvetle muhtemel bulunması halinde belirli bir toplantı ve gösteri yürüyüşünü yasaklayabilir veya iki ayı aşmamak üzere erteleyebilir. Kanunun, aynı sebeplere dayalı olacak bir il'e bağlı ilçelerde bütün toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin yasaklanmasını öngördüğü hallerde bu süre üç ayı geçemez.

Dernekler, vakıflar, sendikalar ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları kendi konu ve amaçları dışında toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleyemezler.

Hakların Korunması İle İlgili Hükümler

Madde-36. Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir.

Hiçbir mahkeme, görev ve yetkisi içindeki davaya bakmaktan kaçınamaz.

Kanunî Hakim Güvencesi

Madde-37. Hiç kimse kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarılamaz.

Bir kimseyi kanunen tabi olduğu mahkemeden başka bir merci önüne çıkarma sonucunu doğuran yargı yetkisine sahip olağanüstü merciler kurulamaz.

Gerekeçe: Madde başlığından da anlaşılacağı gibi bu maddede "kanunî" ve "tabii" hakim güvencesi birlikte ifade edilmiştir.

"Kanunî Hakim", "kanunun gösterdiği hakim" deyiimiyle, mahkemelerin veya hakimlerin görev ve yetkilerinin kanunla belirleneceği; yani ancak yasama tasarrufları yoluyla görev ve yetkinin saptanacağı belirtilmiştir. "Suç ve cezaların kanuniliği" ilkesinin, şekli ceza hukuku yani suç yargılaması hukukundaki mukabili olan bu ilke esasen "yargı" bölümünde açıkça ifade edilmiştir. Bu ilke, suç yargılaması hukukunda çok iyi bilinen ve yargılamada keyfiliği önlemek ve güvenirliliği sağlamak amacını güden "yargılamanın kanuniliği" kuralının tabii bir sonucudur.

"Tabii Hakim" kavramı ise, yargılanacak nizanın vukuu anında yürürlükte bulunan kanunun öngördüğü yargı mercii demektir. Bunlara "olağan mahkemeler" denir. Diğer bir deyimle, bir ceza, ancak vukuu anında yürürlükte bulunan kanunun tabi kılındığı yargılama mercii önüne götürülecek; bu Kanuna göre hangi mahkemenin görev yetkisine giriyorsa o mahkeme tarafından çözüme bağlanacaktır. Bu

suretle davanın "olaydan" sonra çıkarılacak bir kanunla yaratılan bir mahkeme önüne götürülmesi yasaklanmakta, yani "kişiyi" yahut "olaya" göre "kişiyi" yahut "olayı" göz önünde tutarak mahkeme kurma imkanı ortadan kaldırılmaktadır. Bu ise, "tarafsız yargı merci" güvencesinin ilk gereğidir.

Tabii hakim güvencesi, bu anlamıyla, ne bütün cezaların Adliye mahkemeleri önüne götürülmesini zorunlu kılar; ne de Adliye mahkemeleri kümesi içinde veya dışında yer alacak "özel mahkemeler" kurulmasına engeldir. Tek anlamı, yukarıda da açıklandığı gibi, "görev ve yetki" belirlemede *ex post facto* kanunları yasaklamak, "görev ve yetki" belirleyen kanunların geçmişe yürütmesini önlemektir. Bu da "tarafsız mahkeme"nin ilk gereğidir.

Maddenin ikinci fıkrası, birinci fıkra hükmünün tabii sonucudur; sonradan çıkarılan bir kanunla kurulan mahkemelerin, önceki olayları yargılaması önlenmekte, yani "olağanüstü mahkemeler" yasaklanmaktadır.

Suç ve Cezalara İlişkin Esaslar

Madde-38. Kimse, işlendiği zaman yürürlükte bulunan kanunun suç saymadığı bir fiilden dolayı cezalandırılmaz; kimseye suç işlediği zaman kanunda o suç için konulmuş olan cezadan daha ağır bir ceza verilemez.

Suç ve ceza zamanaşımı ile ceza mahkumiyetinin sonuçları konusunda da yukarıdaki fıkra hükmü uygulanır.

Ceza ve ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur.

Suçluluğu hükmen sabit oluncaya kadar, kimse suçlu sayılamaz.

Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.

Ceza sorumluluğu şahsidir.

Genel müsadere cezası verilemez.

Temel Hak ve Hürriyetlerin Korunması

Madde-40. Anayasa ile tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen herkes, yetkili makama geciktirilmeden başvurma imkanının sağlanmasını isteme hakkına sahiptir.

Kişinin, resmi görevliler tarafından vaki haksız işlemler sonucu uğradığı zarar da, kanuna göre, devletçe tazmin edilir. Devletin sorumlu olan ilgili görevliye rücu hakkı saklıdır.

Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi

Madde-42. Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmaz.

Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir.

Eğitim ve öğretim, Atatürk ilkeleri ve inkılapları doğrultusunda, çağdaş bilim ve eğitim esaslarına göre, devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Bu esaslara aykırı eğitim ve öğretim yerleri açılmaz.

Eğitim ve öğretim hürriyeti, Anayasaya sadakat borcunu ortadan kaldırmaz.

İlköğretim, kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır.

Özel ilk ve orta dereceli okulların bağlı olduğu esaslar, devlet okulları ile erişilmek istenen seviyeye uygun olarak, kanunla düzenlenir.

Devlet, maddî imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır.

Eğitim ve öğretim kurumlarında sadece eğitim, öğretim, araştırma ve inceleme ile ilgili faaliyetler yürütülür. Bu faaliyetler her ne suretle olursa olsun engellenemez.

Türkçe'den başka hiçbir dil, eğitim ve öğretim kurumlarında Türk vatandaşlarına ana dilleri olarak okutulamaz ve öğretilemez. Eğitim ve öğretim kurumlarında okutulacak yabancı dille eğitim ve öğretim yapan okulların tabi olacağı esaslar kanunla düzenlenir. Milletlerarası anlaşma hükümleri saklıdır.

Gereke: Öğrenim hakkı, genel bir sosyal hak olarak nitelendirilmiştir. Bu hakkın temel gerçekleşme yeri ilköğretimdir. Bu sebeple maddenin 6. Fıkrasında ilköğretim mecburi kılınmıştır. Anayasa ile yüklenen ilköğretim mecburiyetinin gereği olarak devlet okullarında parasız öğretim ilkesi kabul edilmiştir. Kız ve erkek vatandaşlar arasında fark gözetilmemesi gereğine özellikle işaret edilmiştir.

Öğretim ve öğrenim fert bakımından hak olarak tanınırken, devlet bakımından "başta gelen ödevlerden" sayılmıştır.

Maddenin 1, 2, 6. Fıkraları demokrasinin en iyi gelişebileceği bir toplumun meydana gelebilmesi için gerekli şartların asgarisini göstermektedir.

İlköğretim mecburiyetinin temel hedeflerinden biri, şahsın manevî ve ekonomik şahsiyetini elverişli şartlarla gelişmesine yardımcı olmaktadır.

İlköğretim mecburiyeti, küçüklerin okula devamlarının sağlanmasını, bu amaçla küçüklerin kanunî temsilcilerinin zorlanabilmesini ifade eder.

Devlet, ilköğretim mecburiyetinin hangi yaştan hangi yaşa kadar devam edeceğini tespit edebilir.

İlköğretim çağı denebilecek olan bu dönemin dışında bulunan kişilerden okur-yazar olmayanların çeşitli kurslara veya okullara devama özendirilmesi, hatta zorlanmaları şüphesiz kanunî bir düzenlemeyi gerektirir. Maddenin 5. Fıkrası, kanun koyucuya bu yolda direktif mahiyetindedir.

Bir taraftan öğrenim hakkı, diğer taraftan ilköğretim mecburiyeti ve okur-yazarlığı yaygınlaştırmak yükümü, devlete bu çağda bulunanların, özellikleri olanlar dahil öğrenimini sağlayacak öğretim kurumları kurmak ödevini yükler. sakatlar için, sağır, körlük, dilsizler vb. gibi şahıslar için okullar, merkezler kurmak 42. Maddenin amacına ulaşması için gerekli görülmektedir.

Eğitim ve öğretim, devletin gözetim ve denetimi altındadır.

Devletin gözetim ve denetimi, eğitim ve öğretimin sağlanmasının, güvenlik altında gerçekleşmesinin temel şartıdır.

Devlet eğitim ve öğretimin yapılmasını sağlayacak ve muhtevasını da denetleyecektir. Bu denetimin çerçevesi, eğitim ve öğretime katılanların tümünün Anayasa sadakatini temin etmektir. Eğitim ve öğretimin özgürlüğü, hiç bir şekilde Anayasanın temel felsefesine ve ilkelerine aykırı davranmanın bahanesi olamaz. Devlet, bu özgürlüğün kullanılmasında, Atatürk ilkelerine çağdaş bilim ve eğitim esaslarına uyulmasını gözetecektir.

Özel okulların kurulması da Anayasada kabul edilmiştir. Özel okulların kurulması serbesttir. Özel okullar, devlet okulları ile erişilmek

istenen seviyeye uygun olmak zorundadırlar. Devlet bu amacı sağlayacak tedbirleri almakla yükümlüdür.

Özel yüksekokulların kurulması da serbesttir. Çünkü Üniversiteler ile ilgili 165. Maddede sadece üniversitelerin kurulması devlet tekelinde bırakılmıştır.

Maddenin 8. Fıkrası devlete, maddî imkandan yoksun olan başarılı öğrencilere burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapma ödevini yüklemektedir. Bu ödevin, öğrenimlerin başarı ve kabiliyetleri ölçüsünde devam edeceği de fıkrada hükme bağlanmıştır. Bu fıkra hükmünün bir amacı da, devlet dışında burs vermeyi meslek edinmiş olan çeşitli hukukî yapıdaki kuruluşun, gençler üzerindeki olumsuz etkilerinin önlenmesi ödevini devlete yüklemektedir.

Maddenin son fıkrası meslekî eğitimin Millî ekonomiye, sanayi ve tarım ile hizmet ihtiyaçlarına uygun olmasını sağlama ödevini devlete yüklemektedir.

İdarenin Eylem ve İşlemleri Aleyhine Yargı Yolu

Madde-125. İdarenin her türlü eylem ve işlemlerine karşı yargı yolu açıktır.

Cumhurbaşkanının tek başına yapacağı işlemler ile Yüksek Askerî Şura kararları yargı denetimi dışındadır.

İdarî işlemlere karşı açılacak davalarda süre, yazılı bildirim tarihinden başlar.

Yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğunun denetimi ile sınırlıdır. Yürütme görevinin kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı verilemez.

İdarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve İdarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe gösterilerek yürütmenin durdurulmasına karar verilebilir.⁹

⁹ Uygulamada çoğu zaman yürütmenin durdurulması kararı vermek için davalı idarenin savunması beklenmektedir. Halbuki gerek Anayasanın yürütmenin durdurulması kararını düzenleyen 125. Maddesinde, gerekse İdarî Yargılama Usulü Kanununun 20 ve 27. Maddelerinde bu şekilde bir düzenleme yoktur. Nitekim Bursa 2. İdare Mahkeme-

Kanun, olağanüstü hallerde, sıkıyönetim, seferberlik ve savaş halinde ayrıca millî güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık nedenleri ile yürütmenin durdurulması kararı verilmesini sınırlandırabilir.

İdare, kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlüdür.

Gerekçe: İdarenin denetim yolları arasında hukuka uygunluğu sağlamada en etkin olanı yargısal denetimdir. Dolayısıyla idarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı yolunun açık olduğu ilkesi getirilmek suretiyle hukuk devleti anlayışının zorunlu unsuru vurgulanmaktadır.

Ancak, Cumhurbaşkanının Anayasaya göre tek başına yapabileceği işlemler konusunda, yargısal denetim açısından tereddütleri gidermek için, bu işlemlerin yargı denetimi dışında kaldığı açıkça ifade edilmektedir.

Maddede idarenin yargısal denetiminin idarî işlem ve eylemlerin hukuka uygunluklarının denetlenmesi ile sınırlı olduğu; dolayısıyla yargı organının idarî işlemin yerindeliliğini denetlemeyeceği de belirtilmiştir. Bu ilkenin bir sonucu da yargı organının idare yerine geçerek karar alamaması, bir başka deyimle idarî işlem ve eylem niteliğinde yargı kararı verememesidir.

İdarî işlemler için verilecek yürütmenin durdurulması kararlarına istisnai olarak sınır getirilebileceği de maddede düzenlenmiştir. Buna göre, olağanüstü hal, sıkıyönetim ve savaş hallerinde veya Millî güvenlik, kamu düzeni ve genel sağlık nedenleri ile bazı idarî işlemler için yürütmenin durdurulması kararı verilemeyeceği kanunda öngörülebilecektir.

Yürütmenin durdurulması kararları hususunda uygulamada ortaya çıkan tartışmalar da dikkate alınarak, hangi hallerde yürütmenin durdurulması kararı verilebileceği açıklıkla belirtilmek yoluna gidilmiştir. Bu şekilde, yürütmenin durdurulması kararı verilebilmesi için maddede gösterilen iki şartın bir arada bulunması ve ayrıca gerekçe gösterilmesi gerekmektedir.

---

si bakmakta olduğu 1998/985 Esas ve 1998/1104 Esas nolu davalarda, davalı idarenin 30 gün içinde cevap verme süresinden sonra konu hakkında bir karar verilinceye kadar yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Bkz.: Ek-3.

Maddede eskiden olduğu gibi, idarenin bireysel işlemlerine karşı açılacak davalarda süre başlangıcının yazılı bildirim olduğu belirtilmektedir.

Öte yandan, idarenin kendi eylem ve işlemlerinden doğan zararı ödemekle yükümlü olduğu da belirtilmektedir.

Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonunun Gerekçesi: Yüksek Askerî Şuranın, Türk Silahlı Kuvvetlerinde görevli personelin terfi ve emeklilikleriyle ilgili kararlarının özellik ve önemi dikkate alınarak, bunların İdarî yargı denetimi dışında kalmasını,¹⁰

İdarî yargı yetkisinin hududuna açıklık getirilmesini,

Hangi hallerde ve şartlarda yürütmenin durdurulmasına karar verilebileceğinin belirtilmesini,

Sağlamak amacıyla madde metni yeniden düzenlenmiştir.

Görev ve Sorumlulukları, Disiplin Kovuşturulmasında Güvence Madde-129. Memurlar ve diğer kamu görevlileri, Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.¹¹

Memurlar ve diğer kamu görevlileri ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları ve bunların üst kuruluşları mensuplarına savunma hakkı tanınmadıkça disiplin cezası verilemez.

Uyarma ve kınama cezalarıyla ilgili olanlar hariç, disiplin kararları yargı denetimi dışında bırakılamaz.

Silahlı Kuvvetler mensupları ile hakimler ve savcılar hakkındaki hükümler saklıdır.

Memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlardan doğan tazminat davaları, kendilerine rücu edilmek kaydıyla ve kanunun gösterdiği şekil ve şartlara uygun olarak, ancak idare aleyhine açılabilir.

¹⁰ Dikkat edildiğinde yasa koyucunun, Yüksek Askerî Şura kararlarının yargı denetimi dışında tutulmasına ilişkin bir gerekçesi yoktur. Gerekçe, dönemin Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu tarafından konulmuş olup, bu da bir gerekçe olmaktan ziyade maddenin bir tekrarı mahiyetindedir.

¹¹ Anayasaya sadık kalmayı, Anayasanın 153. Maddesinin (b) fıkrası uyarınca anlamak gerekir. Diğer bir anlatımla, Anayasa'dan kasıt, Anayasa hükümleridir. Anayasa Mahkemesi kararlarının Anayasa hükmü olarak algılanması öncelikle Anayasanın 153. Maddesine, sonra da Anayasanın ruhuna aykırıdır.

Memurlar ve diğer kamu görevlileri hakkında işledikleri suçlardan ötürü ceza kovuşturması açılması, kanunla belirlenen istisnalar dışında, kanunun gösterdiği idarî mercîin iznine bağlıdır.

3. ANAYASANIN BAĞLAYICILIĞI VE ANAYASA MAHKEMESİ KARARLARININ NİTELİĞİ

Anayasanın Bağlayıcılığı ve Üstünlüğü

Madde-11. Anayasa hükümleri, yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını ve diğer kuruluş ve kişileri bağlayan temel hukuk kurallarıdır.

Kanunlar Anayasaya aykırı olamaz.

Anayasa Mahkemesinin Kararları

Madde-153. a) Anayasa Mahkemesinin kararları kesindir. İptal kararları gerekçesi yazılmadan açıklanamaz.

b) Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmünde karnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.

Açıklama

“Anayasanın 153. Maddesine göre Anayasa Mahkemesi kararlarının tüm yasama, yürütme ve yargı yerlerini bağlayacağı kuşkusuzdur. Aynı maddenin ikinci fıkrasında Anayasa Mahkemesinin yasa koyucu gibi hareket ederek yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde karar veremeyeceği belirtilmiştir. Bu durumda Anayasa Mahkemesince iptal edilmeyip yürürlükte bırakılan bir yasa kuralını görülmekte olan bir davada uygulayan yargı yerlerinin bu **yasa kuralının yorumunda Anayasa Mahkemesinin yorumuyla bağlı olmadığı**, başka bir anlamıyla **yürürlükteki bir yasanın yorumunun ancak o yasayı uygulayan yargı yerinin yetkisinde bulunduğu ve birbirinden ayrı yargı yerlerinin aynı yasayı birbirinden ayrı yorumlayabileceği duraksamaya yer vermeyecek ölçüde açıktır**. Bu nedenle 442 sayılı Yasanın 33. Maddesi **yürürlükte bulunduğu ve görülmekte olan bu davada uygulanması gerektiğine göre bu maddedeki kuralların**

Anayasa Mahkemesi kararında yer alan gerekçelerle bağlı olmaksızın Dairemizce yorumlanması gerekmektedir.”¹²

Yukarıdaki Danıştay kararından da anlaşılacağı üzere, herhangi bir eylemin “Anayasa Mahkemesinin herhangi bir kararıyla yasaklandığı” şeklindeki bir görüş Anayasaya aykırıdır. Aynı şekilde Anayasanın 13. Maddesi, tüm yasaklamaların ve düzenlemelerin KANUNLA YAPILACAĞINI emretmektedir.

Danıştay’ın bu kararına rağmen, YÖ Kanununun Ek-17. Maddesi ile ilgili olarak,

“Şu andaki madde ‘Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak şartıyla, yükseköğrenim kurumlarında kıyafet serbesttir’ diyor. Buna da iptal davası açıldı ama, Anayasa Mahkemesi bunu iptal etmedi. Sadece Anayasaya uygun yorum yöntemiyle bunu sonuçlandırdı ve ‘Kılık kıyafet serbestisi, dini inanç nedeniyle boyun ve saçların örtü ve türbanla kapatılmasını ve dinsel nitelikteki giysileri kapsamaz’ dedi. Yani kılık kıyafet serbestisinin sınırlarını açıkladı. Bu gün türban kılık kıyafet serbestisi içinde değildir.”¹³

şeklindeki fetva, tamamen hukuki dayanaktan yoksundur. Ayrıca aynı yazının bir kaç paragraf öncesinde,

“Anayasamızla koruma altına alınan kıyafet kanunumuzda başını örtteceksin ya da örtmeyeceksin diye bir kısıtlama yok”

ifadeleri saklanamayan gerçeğin, Anayasa Mahkemesi yorumuyla çarpıtılmasına yöneliktir.

¹² Danıştay 8. Dairesinin E.1986/402, K.1988/192 sayılı kararı. (Danıştay Dergisi, Yıl 19.(1989), Sayı: 72-73. Ayrıca Bkz: Av. Mustafa ŞENTOP, “Üniversitelerde Başörtüsü Sorununun Hukuki Çerçevesi”, *Hukuk Dünyası* Dergisi, (İstanbul, Kasım 1997).

¹³ Nur SERTER, “*Türban Siyasal Bir Simge Haline Gelmiştir*”, Atatürk Öğrencileri Dergisi, İstanbul: 1998, sayı.1.

İKİNCİ BÖLÜM

KANUNLARDA YAPILAN DÜZENLEMELER

1. MİLLÎ EĞİTİM TEMEL KANUNU

Millî Eğitim Temel Kanunu, Millî Eğitimin amaç ve ilkelerini belirlemesi açısından önemlidir. Bu önemi aynı zamanda, uygulamalardaki kanuna aykırılıkları ortaya çıkarmasında da kendini göstermektedir.

Genel Amaçlar

Madde-2. Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk Milletinin bütün fertlerini,

1. Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;

2. Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi olmalarını sağlamak;

Böylece bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı seçkin bir ortağı yapmaktır.

Bazı Genel İlkeler

Genellik ve Eşitlik

Madde-4. Eğitim kurumları dil, ırk, cinsiyet ve din ayırımı gözetilmeksizin herkese açıktır. Eğitimde hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz.

Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları

Madde-5. Millî Eğitim hizmeti, Türk vatandaşlarının istek ve kabiliyetleri ile Türk toplumunun ihtiyaçlarına göre düzenlenir.

Eğitim Hakkı

Madde-7. İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır.

İlköğretim kurumlarından sonraki eğitim kurumlarından vatandaşlar ilgi, istidat ve kabiliyetleri ölçüsünde yararlanırlar.

Fırsat ve İmkan Eşitliği

Madde-8. Eğitimde kadın, erkek herkese fırsat ve imkan eşitliği sağlanır.

Maddî imkanlardan yoksun başarılı öğrencilerin en yüksek eğitim kademelerine kadar öğrenim görmelerini sağlamak amacıyla parasız yatılılık, burs, kredi ve başka yollarla gerekli yardımlar yapılır.

Özel eğitime ve korunmaya muhtaç çocukları yetiştirmek için özel tedbirler alınır.

Açıklama

Millî Eğitimin genel amaçları, yine aynı kanunda belirlenen ilkeler doğrultusunda gerçekleştirilecektir. Mevcut ilkeler önem itibarıyla **Genellik ve Eşitlik, Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları, Eğitim Hakkı** ile **Fırsat ve İmkan Eşitliği**'dir. Millî Eğitim ile ilgili tüm düzenlemeler ve uygulamalar bu esaslar dahilinde yapılacaktır. Aykırı düzenleme ve uygulamalar, idarenin işlem ve eylemlerindeki sorumluluklar çerçevesinde iptal, tazminat ve ceza kovuşturması konusu yapılabilir. Anayasa, Türk Ceza Kanunu ve "İDARÎ YARGILAMA USULÜ KANUNU" bu sorumlulukların yerine getirilebilmesi açısından yeterli olmasa da önemli hükümleri içermektedir.

2. YÜKSEKÖĞRETİM KANUNU

(4.11.1981/ 2547)

Amaç

Madde-4. Yükseköğretimin amacı:

Öğrencilerini

Atatürk İnkıpları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk Milliyetçiliğine bağlı,

Türk olmanın şeref ve mutluluğunu duyan,

Toplum yararını kişisel çıkarının üstünde tutan, aile, ülke ve millet sevgisi ile dolu,

Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getiren,

Hür ve bilimsel düşünce gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı,

Beden, zihin, ruh, ahlak ve duyu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş,

İlgi ve yetenekleri yönünde yurt kalkınmasına ve ihtiyaçlarına cevap verecek, aynı zamanda kendi geçim ve mutluluğunu sağlayacak bir mesleğin bilgi, beceri, davranış ve genel kültürüne sahip, vatandaşlar olarak yetiştirmek,

Türk Devletinin ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak, refah ve mutluluğunu artırmak amacıyla, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunacak ve hızlandıracak programlar uygulayarak, çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı ve seçkin bir ortağı haline gelmesini sağlamak,

Yükseköğretim kurumları olarak yüksek düzeyde bilimsel çalışma ve araştırma yapmak, bilgi ve teknoloji üretmek, bilim verilerini yaymak, ulusal gelişme ve kalkınmaya destek olmak, yurt içi ve yurt dışı kurumlarla işbirliği yapmak suretiyle bilim dünyasının seçkin bir üyesi haline gelmek, evrensel ve çağdaş gelişmeye katkıda bulunmaktır.

Ana İlkeler

Madde-5. Yükseköğretim, aşağıdaki “Ana İlkeler” doğrultusunda planlanır, programlanır ve düzenlenir:

Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır,

Milli kültürümüz, örf ve adetlerimize bağlı, kendimize has şekil ve özellikleri ile evrensel kültür içinde korunarak geliştirilir ve öğrencilere, milli birlik ve beraberliği kuvvetlendirici ruh ve irade gücü kazandırılır.

Yükseköğretim kurumlarının özellikleri, eğitim-öğretim dalları ile amaçları gözetilerek eğitim-öğretimde birlik ilkesi sağlanır.

Eğitim-öğretim plan ve programları, bilimsel ve teknolojik esaslara, ülke ve yöre ihtiyaçlarına göre kısa ve uzun vadeli olarak hazırlanıp sürekli olarak geliştirilir.

Yükseköğretimde imkan ve fırsat eşitliğini sağlayacak önlemler alınır.

Yükseköğretim Kurulunun Görevleri

Madde-7. Yükseköğretim kurumlarının bu Kanunda belirlenen amaç, hedef ve ilkeler doğrultusunda kurulması, geliştirilmesi, eğitim-öğretim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi ve yükseköğretim alanlarının ihtiyaç duyduğu öğretim elemanlarının yurt içinde ve yurt dışında yetiştirilmesi için kısa ve uzun vadeli planlar hazırlamak, üniversitelere tahsis edilen kaynakların, bu plan ve programlar çerçevesinde etkili bir biçimde kullanılmasını gözetim ve denetim altında bulundurmak,

b) Yükseköğretim kurumları arasında bu Kanunda belirlenen amaç, ilke ve hedefler doğrultusunda birleştirici, bütünleştirici, sürekli, ahenkli ve geliştirici işbirliği ve koordinasyonu sağlamak,

c) Üniversite çalışmalarının en verimli düzeyde sürdürülmesi için büyümenin sınırlarını tespit etmek ve yaz öğretimi, gece öğretimi, ikili öğretim gibi tedbirler almak,

Devlet kalkınma planlarının ilke ve hedefleri doğrultusunda ve yükseköğretim planlaması çerçevesi içinde;

i) Yükseköğretim kurumlarında ve bu kurumlara girişte imkan ve fırsat eşitliği sağlayacak önlemleri almak.*)

Yükseköğretim Kurumlarının Görevleri

Madde-12. a- Çağdaş uygarlık ve eğitim-öğretim esaslarına dayanan bir düzen içinde, toplumun ihtiyaçları ve kalkınma planları ilke ve

---

(*) Diğer maddeler, Yükseköğretim Kurulunun hak ve ödevleri içinde mütalaa edilemeyecek usulî işlemlerle ilgili olduğundan buraya alınmamıştır.

hedeflerine uygun ve ortaöğretime dayalı çeşitli düzeylerde eğitim-öğretim, bilimsel araştırma, yayım ve danışmanlık yapmak,

b- Kendi ihtisas gücü ve maddi kaynaklarını rasyonel, verimli ve ekonomik şekilde kullanarak, Millî Eğitim politikası ve kalkınma programları ilke ve hedefleri ile Yükseköğretim Kurulu tarafından yapılan plan ve programlar doğrultusunda, ülkenin ihtiyacı olan dallarda ve sayıda insan gücü yetiştirmek,

c- Türk toplumunun yaşam düzeyini yükseltici ve kamuoyunu aydınlatıcı bilim verilerini söz, yazı ve diğer araçlarla yaymak,

d- Örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim yoluyla toplumun özellikle sanayileşme ve tarımda modernleşme alanlarında eğitilmesini sağlamak,

e- Ülkenin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik yönlerden ilerlemesini ve genişlemesini ilgilendiren sorunlarını, diğer kuruluşlarla işbirliği yaparak, kamu kuruluşlarına önerilerde bulunmak suretiyle öğretim ve araştırma konusu yapmak, sonuçlarını toplumun yararına sunmak ve kamu kuruluşlarınca istenecek inceleme ve araştırmaları sonuçlandırarak düşüncelerini ve önerilerini bildirmek,

f- Eğitim-öğretim seferberliği içinde, örgün, yaygın, sürekli ve açık eğitim hizmetini üstlenen kurumlara katkıda bulunacak önlemleri almak,

g- Yörelerdeki tarım ve sanayinin gelişmesine ve ihtiyaçlarına uygun meslek elemanlarının yetişmesine ve bilgilerinin gelişmesine katkıda bulunmak, sanayi, tarım ve sağlık hizmetleri ile diğer hizmetlerde modernleşmeyi, üretimde artışı sağlayacak çalışma ve programlar yapmak, uygulamak ve yapılanlara katılmak, bununla ilgili kurumlarla işbirliği yapmak ve çevre sorunlarına çözüm getirici önerilerde bulunmak.

h- Eğitim teknolojilerini üretmek, geliştirmek, kullanmak, yaygınlaştırmak,

ı- Yükseköğretimin uygulamalı yapılmasına ait eğitim-öğretim esaslarını geliştirmek, döner sermaye işletmelerini kurmak, verimli çalıştırmak ve bu faaliyetlerin geliştirilmesine ilişkin düzenlemeleri yapmaktır.

Öğretim Üyelerinin Görevleri

Madde-22. a- Yükseköğretim kurumlarında ve bu Kanundaki amaç ve ilkelere uygun biçimde ön lisans, lisans ve lisansüstü düzeylerde

eğitim-öğretim ve uygulamalı çalışmalar yapmak ve yaptırmak, proje hazırlıklarını ve seminerleri yönetmek,

b- Yükseköğretim kurumlarında bilimsel araştırmalar ve yayımlar yapmak,

c- İlgili birim başkanlığınca düzenlenecek programa göre, belirli günlerde öğrencileri kabul ederek, onlara gerekli konularda yardım etmek, bu Kanundaki amaç ve ana ilkeler doğrultusunda yol göstermek ve rehberlik etmek,

d- Yetkili organlarca verilecek görevleri yerine getirmek,

e- Bu Kanunla verilen diğer görevleri yapmaktır.

Öğrencilerin Disiplin İşleri

Madde-54. Soruşturma, yetkiler ve cezalar:

a- Yükseköğretim kurumları içinde veya dışında yükseköğretim öğrenciliği sıfatına, onur ve şerefine aykırı harekette bulunan, öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan, boykot, işgal ve engelleme gibi faaliyetlere katılan, bunları teşvik ve tahrik eden, yükseköğretim mensuplarının şeref ve haysiyetine veya şahıslarına tecavüz eden veya saygı dışı davranışlarda bulunan ve anarşik veya ideolojik olaylara katılan veya bu olayları tahrik ve teşvik eden öğrencilere; eylem başka bir suç oluşturursa bile ayrıca uyarma, kınama, bir haftadan bir aya kadar veya bir veya iki yarıyıl için kumrudan uzaklaştırma veya yükseköğretim kurumundan çıkarma cezaları verilir.¹⁴

b- Bir fakülte, enstitü veya yüksekokulun içinde veya dışında öğrencilerin işlemiş oldukları disiplin suçlarından dolayı soruşturma yapmaya ve doğrudan gerekli cezayı vermeye veya disiplin kuruluna sevk etmeye ilgili fakülte dekanı, enstitü veya yüksekokul müdürü yetkilidir.

c- Disiplin soruşturmasına, olay öğrenilince derhâl başlanılır ve soruşturma en geç on beş gün içinde sonuçlandırılır.

---

¹⁴ Öğrenci eylemlerinin ve direnişlerinin tümünü, “öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kısıtlamak, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozmak, boykot, işgal ve engellemek” olarak algılamak ve cezalandırmak mümkün değildir. Son yıllarda bir çok Batı ülkesinde olduğu gibi Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin kriterlerine de geçmiş bulunan “**Sivil İtaatsizlik**” kavramı ve olgusu da dikkate alınmalı ve bu konunun bir çok kesimi olduğu kadar öğrenci kesimini de ilgilendiren boyutu takip edilmelidir.

d- Hakkında soruşturma yapılan öğrenciye sözlü veya yazılı savunma hakkı verilir. Tanınan süre içinde savunma yapmayan öğrenci bu hakkından vazgeçmiş sayılır.

e- Disiplin cezaları, ilgili öğrenciye yazı ile bildirilir. Durum, öğrenciye burs veya kredi veren kuruluşa ve Yükseköğretim Kurumuna duyurulur. Yükseköğretim Kurumundan çıkarma kararlarına karşı on beş gün içinde üniversite yönetim kuruluna itiraz edilebilir. Cezalar öğrencinin dosyasına ve siciline işlenir.

f- Bu maddeye göre yapılacak işlemler sırasında gerekirse öğrenciye, bağlı bulunduğu öğretim kuruluşunda, ilân yoluyla tebligat yapılabilir.

g- Yükseköğretim kurumundan çıkarma kararı bütün yükseköğretim kurumlarına, Yükseköğretim Kurulu, emniyet makamları ve ilgili askerlik şubelerine bildirilir. Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilen öğrenciler, bir daha herhangi bir yükseköğretim kurumuna alınamazlar.

Açıklama

Burada disiplin soruşturması ve cezaların bildirimine ilişkin tebligat usulü üzerinde durmak gereklidir. Yazı ile bildirimden, ilgili kişi hakkındaki cezanın “Tebligat Kanunu” hükümlerine göre tebliğ edileceği anlaşılmalıdır. Tebligat Kanununun hükümlerine göre gönderilen tebligatın ilgiliye tebliğ edilememesinden sonra “ilânen tebliğ yapılması”na karar verilebilir. Dolayısıyla öğrencinin bilinen adresine PTT vasıtasıyla tebligat yapmadan ilânen tebligat yoluna gidilmesi kanuna aykırıdır. Bunun gibi telefonla, adi mektupla yapılan tebligatlar da geçersizdir ve hak kaybına neden olamaz. Cezaların tebliğine ait bu gereklilik, her türlü soruşturmada savunmaya yönelik tebligatlar için de geçerlidir.

Siyasî Partilere Girme Yasağı

Madde-59. Yükseköğretim Kurumlarının öğretim elemanları, siyasî partilere üye olabilirler, yükseköğretim kurumlarındaki görevlerini aksatmamak ve bir ay içinde kurumlarına bildirmek kaydıyla, siyasî parti merkez organları ile onlara bağlı araştırma ve danışma birimlerinde görev alabilirler. Şu kadar ki, bu durumdaki öğretim elemanları, Yükseköğretim Kurulu ve Yükseköğretim Denetleme Kurulu üyesi, rektör, dekan, enstitü ve yüksekokul müdürü ve bölüm başkanı olamazlar, onların yardımcılıklarına seçilemezler.

Yükseköğretim kurumlarının öğrencileri, siyasi partilere üye olabilirler.

Siyasi partilere üye olan öğretim elemanları ve öğrenciler, yükseköğretim kurumları içinde parti faaliyetinde bulunamaz ve parti propagandası yapamazlar.

Yönetmelikler

Madde-65. a) Aşağıdaki hususlar Yükseköğretim Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenir:

- 1- Yükseköğretim Kurulunun teşkilatı, çalışma usulleri, üyeliklerinin seçimi ve yetkisinde olan seçim ve atamalarla ilgili hususlar,
- 2- Yükseköğretim Denetleme Kurulunun kuruluş ve işleyişi, denetleme usul ve esasları ile ilgili hususlar,
- 3- ÖSYM'nin kuruluşu, işleyişi, görevleri, öğrenci seçme ve yerleştirme esasları ve öğrenci adaylarından alınacak kayıt ve sınav ücretleri ve bu ücretlerle oluşacak fonun kullanılması ile ilgili esaslar,
- 4- Bu kanun kapsamındaki yükseköğretim kurumlarında yardımcı doçentlik, doçentlik ve profesörlüğe yükseltme ve atanma işlemleri,
- 5- Öğretim elemanlarının yetiştirilme esasları,
- 6- Haftalık ders yükü çalışma esasları,
- 7- Yabancı uyruklu öğrencilerin harçları ile harçlar konusuna ilişkin uygulama esasları,
- 8- Ders kitaplarının ve teksirlerinin bastırılmasında uygulanacak esaslar ve ödenecek telif hakları ile ilgili hususlar,
- 9- Öğretim elemanları, memur ve diğer personel ile öğrencilerin disiplin işlemleri, disiplin amirlerinin yetkileri ve disiplin kurullarının teşkili ve çalışması ile ilgili hususlar,
- 10- Yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı kuruluş ve birimler tarafından yapılacak bilimsel, teknik inceleme ve araştırma ile yayımların gerektireceği her türlü giderlere ve üniversitelerin inşaat, makine ve teçhizatı ile ilgili işlerle bunların bakım ve onarımlarına uygulanacak esaslar,
- 11- Öğretim elemanları, memur ve diğer personel ile öğrencilerin sicilleri ile ilgili hususlar,

12- Vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumlarının eğitim ve öğretim alanları göz önünde tutularak gerekli yapı ve tesisler, araç-gereç, öğretim, yönetim kadrosu ve diğer akademik konular,

13- Görevlendirme ve nakil ile ilgili esaslar ve bu Kanunun uygulanması ile ilgili diğer hususlar,

Aşağıdaki hususlar Üniversitelerarası Kurul tarafından çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenir:

1. Lisansüstü öğretim esasları,

2- Bu kanunun uygulanması ile ilgili diğer akademik hususlar.

Açıklama

Kanunun Yönetmelikler ile ilgili bu maddesinin tamamını alıntılamanızın sebebi şudur: Kanunun Yönetmelikler maddesinde Yükseköğretim Kurulu'nun hangi konularda Yönetmelikler çıkarabileceği bu maddede **sınırlı olarak sayılmıştır**. Bu demektir ki, yasa koyucu Yükseköğretim Kurulu'nun Yönetmelik yapma yetkisini bu maddelerde öngörülen konularla sınırlamıştır. Dikkatle okunduğunda, sayılan konular içinde **kılık kıyafete ilişkin herhangi bir düzenleme yapma yetkisi bulunmamaktadır**. Maddenin 9. Bendinde geçen “öğrencilerin disiplin işlemleri” ibaresi, disiplin soruşturması ve neticelerine ilişkindir. Bu ibare herhangi bir şekilde Kanunda belirlenmemiş bir konuda düzenleme yetkisi tanımamaktadır.¹⁵ Esasen Anayasanın 13. Maddesi de temel hak ve hürriyetlerle ilgili tüm düzenleme ve yasaklamaların KANUNLA yapılacağını emretmektedir. Bu nedenledir ki kanun koyucu Yükseköğretim Kurulu veya herhangi bir kurul ve kuruluşa temel hak ve hürriyetlerden sayılan kılık kıyafete ilişkin düzenleme ve yasaklama yetkisi vermemiştir. Dolayısıyla Yükseköğretim Kurulu veya başkaca herhangi bir kurumun kılık kıyafete ilişkin düzenlemeleri Anayasa ve Kanunlara aykırıdır.

Kılık Kıyafet Serbestisi

Ek Madde-17. (3670 – 25.10.1990) Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile, yükseköğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbestir.

¹⁵ İdarenin, kılık kıyafete ilişkin düzenleyici işlem yapma yetkisi için bakınız: Ek-2'de azlık oyu.

Başka Bir Yükseköğretim Kurumunda Pratik, Uygulamalı Ders ve Staj

Ek Madde-23. Yükseköğretim kurumlarında pratik, uygulamalı dersler ve staj; öğrencinin tercih edeceği ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile bunlara muadil özel kuruluşlarda yapılabilir. Bu süre zarfında öğrenci, yükseköğretim kurumları öğrenci disiplin kurallarına tabidir.

Geçici Madde- (3614–7.3.1990) Bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafet ile ilgili olarak verilmiş her türlü disiplin cezaları bütün hüküm ve sonuçlarıyla ortadan kalkar.

Açıklama

Yükseköğretim Kanununda 25.10.1990 tarih ve 3670 sayılı kanunla yapılan değişiklikle bir Ek madde ilave edilmiş ve bu EK-17. Maddede, “Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile, yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafet serbesttir” hükmü konulmuştur.

Kanuna konan bu Ek Madde ile Yükseköğretimde kılık kıyafet serbest bırakılmıştır. Yükseköğretimde kılık kıyafete sınırlama getiren herhangi bir kanun hükmü bulunmamaktadır. Bu Kanun dışında ve bu Kanuna aykırı biçimde kılık kıyafete sınırlamalar getiren her türlü Yönetmelik, Genelge ve benzeri düzenlemeler bu Kanuna aykırı olup, yok hükmündedir. Zira, hiçbir yönetmelik, bir kanuna dayanmadan çıkarılmaz. Anayasanın 124. Maddesi, “Yönetmeliklerin, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bu Kanun ve tüzüklere aykırı olmamak şartıyla çıkarılabileceğini” amirdir.

Ayrıca “**Kılık Kıyafet Yüzünden Disiplin Cezası Almış Olanların Affına İlişkin**” 3614 sayılı 7.3.1990 tarihli Kanunla kabul edilerek Yükseköğretim Kanununa getirilen **Geçici Madde, kanun koyucunun, kılık kıyafeti serbest bırakma iradesini** çok net biçimde ortaya koymaktadır. Geçici Madde, Kanunun yürürlüğe girmesinden önce yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafet ile ilgili olarak verilmiş her türlü disiplin cezalarını bütün hüküm ve sonuçları ile ortadan kaldırmıştır. Eğer kılık kıyafet konusundaki düzenlemeler yorumlanacak ise, öncelikle kanun koyucunun kılık kıyafet yüzünden ceza alanların cezalarını tüm sonuçları ile ortadan kaldırma iradesinin tespiti gerekir ki, geçici madde bu hususta gayet net bir hüküm ve izah getirmektedir.

Yine Anayasada belirlenen temel hak ve özgürlükler yönünden, Anayasanın 91. Maddesi, “Anayasanın ikinci kısmının birinci ve ikinci bölümlerinde yer alan temel haklar, kişi hakları ve ödevleri ile dördüncü bölümde yer alan siyasî haklar ve ödevlerin kanun hükmünde kararnamele düzenlenemeyeceğini” amirdir. Anayasanın bu hükmü Yönetmelikler için de geçerlidir.

En son düzenleme olan bu Ek 17. Madde aleyhine Anayasaya aykırılık iddiası ve iptali istemine karşılık, Anayasa Mahkemesi 9.4.1991 tarih ve 1991/8 sayılı kararı ile iptal istemini reddetmiş, diğer bir deyişle Ek 17. Maddeyi Anayasaya aykırı bulmamıştır. Bu tarihten sonra da kılık kıyafet ile ilgili bir başka kanun çıkarılmamış olduğundan, Ek 17. Madde yürürlüktedir ve hiçbir yönetmelik bu madde hükmüne aykırı olamaz. Aksi halde yok hükmündedir ve düzenlemeleri yapanlar ile uygulayanlar hakkında yasal işlem yapılır.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamaların demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamayacağını ve öngördükleri amaç dışında kullanılmayacaklarını ve de Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabileceğini belirten Anayasanın 13. Maddesi tekrar hatırlanmalıdır.

Yükseköğretim öğrencilerini ilgilendiren önemli bir konu, kılık kıyafet yasağı nedeniyle verilen disiplin cezaları ve bu cezalar karşısında öğrencilerin haklarını arama yönünden kendilerine tanınan hukuki imkanlardır. Yükseköğretim Kanununun 54. Maddesinde öğrencilerin disiplin işleri hükmüne bağlanmıştır. Bu hükmeye göre:

“a- Yükseköğretim kurumları içinde veya dışında yükseköğretim öğrenciliği sıfatına, onur ve şerefine aykırı harekette bulunan, öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan, boykot, işgal ve engelleme gibi faaliyetlere katılan, bunları teşvik ve tahrik eden, yükseköğretim mensuplarının şeref ve haysiyetine veya şahıslarına tecavüz eden veya saygı dışı davranışlarda bulunan ve anarşik veya ideoloji olaylara katılan veya bu olayları tahrik ve teşvik eden öğrencilere; eylem başka bir suç oluşturursa bile ayrıca uyarma, kınama, bir haftadan bir aya kadar veya bir veya iki yarıyıl için kurumdan uzaklaştırma veya yükseköğretim kurumundan çıkarma cezaları verilir.

b- Bir fakülte, enstitü veya yüksekokulun içinde veya dışında öğrencilerin işlemiş oldukları disiplin suçlarından dolayı soruşturma yapmaya ve doğrudan gerekli cezayı vermeye veya disiplin kuruluna sevk etmeye ilgili fakülte dekanı, enstitü veya yüksekokul müdürü yetkilidir.

c- Disiplin soruşturmasına, olay öğrenilince derhâl başlanılır ve soruşturma en geç on beş gün içinde sonuçlandırılır.

d- Hakkında soruşturma yapılan öğrenciye sözlü veya yazılı savunma hakkı verilir. Tanınan süre içinde savunma yapmayan öğrenci bu hakkından vazgeçmiş sayılır.

e- Disiplin cezaları, ilgili öğrenciye yazı ile bildirilir. Durum, öğrenciye burs veya kredi veren kuruluşa ve Yükseköğretim Kurumuna duyurulur. Yükseköğretim Kurumundan çıkarma kararlarına karşı on beş gün içinde üniversite yönetim kuruluna itiraz edilebilir. Cezalar öğrencinin dosyasına ve siciline işlenir.

f- Bu maddeye göre yapılacak işlemler sırasında gerekirse öğrenciye, bağlı bulunduğu öğretim kuruluşunda, ilân yoluyla tebligat yapılabilir.

g- yükseköğretim kurumundan çıkarma kararı bütün yükseköğretim kurumlarına Yükseköğretim Kurulu, emniyet makamları ve ilgili askerlik şubelerine bildirilir. Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilen öğrenciler, bir daha herhangi bir yükseköğretim kurumuna alınamazlar.”

Yukarıdaki hükümler gereğince, kılık kıyafet genelgelerine uymadığı gerekçesiyle sınıfa sokulmayan, hatta kampüse dahi alınmayan öğrencilerin her türlü idarî ve cezaî şikayet hakları vardır. Zira asıl olan öğretimin devamı olup, suçüstü hükümleri uyarınca Türk Ceza Kanununda tarif edilen bir suç işleme kastı veya eylemi bulunmayan öğrencinin, sırf disiplin suçu nedeniyle öğrenimine ara verilmesi veya öğreniminin engellenmesi kanuna aykırıdır. Disiplin suçlarının nasıl kovuşturulacağı ve neticelendirileceği yukarıdaki kanun metninde açıkça gösterilmiştir. Öğrenimlerine kanunsuz şekilde ara verilenlerin veya öğrenimi engellenenlerin, bu hükümlere aykırı davranışlar aleyhine kamu davası açılması için şikayet ve tazminat talep etme hakları saklıdır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İDARİ DÜZENLEMELER

YÜKSEKÖĞRETİM KURUMLARI ÖĞRENCİ DİSİPLİN YÖNETMELİĞİ

Amaç

Madde-1. Bu Yönetmelik; kanun, tüzük, yönetmelik ve yönergelerin öğrencilere yüklediği görevleri yükseköğretim kurumu içinde ve dışında yerine getirmeyen, uyulması gerekli hususlara uymayan, yasaklanan işleri yapan veya öğrencilik sıfat, şeref ve haysiyeti ile bağdaşmayan hal ve harekette bulunan öğrencilere verilecek disiplin cezalarını, usul ve teşkilatla ilgili hükümleri belirtmek amacıyla düzenlenmiştir.

Hukuki Dayanak

Madde-3. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 54. Maddesi ile 65. Maddesinin a/9 bendi bu yönetmeliğin hukuki dayanağını teşkil eder.

Açıklama

Yönetmeliğin Hukuki Dayanak maddesinde Yükseköğretim Kanununun 65/a-9. Maddesine atıf yapılmışsa da bu maddede, öğretim elemanları, memur ve diğer personel ile öğrencilerin disiplin işlemleri, disiplin amirlerinin yetkileri ve disiplin kurullarının teşkili ve çalışması ile ilgili hususlar yer almaktadır. 65/a-9. Maddede **disiplin suçları sayılmamış**, disiplin işlemlerinden bahsedilmiştir. **Disiplin işlemleri, disiplin cezalarını içermemektedir.** Disiplin cezalarına ilişkin düzenlemeler mutlak surette kanunla yapılmalıdır. Anayasanın 38. Maddesi, “Ceza ve ceza tedbirleri yerine geçen güvenlik tedbirlerinin ancak kanunla konulabileceğini” emretmektedir. Anayasanın bu açık hükmüne

rağmen Yönetmelikte ceza tertip edilmesi Anayasaya aykırıdır. Yönetmeliğin ceza tertibine ilişkin bu maddesi hukuki ifadesiyle batıldır, yok hükmündedir ve mutlaka iptal edilmesi gerekir. Devlet memurlarının disiplin suçlarına ilişkin suç ve cezalar Devlet Memurları Kanununun 125. Maddesinde açık açık ve tek tek sayılmıştır. Anayasanın ve Türk Ceza Kanununun sistematiğine uygun olan da budur. Nitekim Anayasanın 38. Maddesinin gerekçesinde yasakoyucu şu belirlemeleri yapmaktadır:

“Birinci fıkra ‘kanunsuz suç ve ceza olmaz’ ilkesini koymuştur. Günümüzde, ceza yerine bazen, failin kişisel durumuna daha uygun düşecek bir “güvenlik tedbiri” uygulandığı için bunlar da “ceza” hükmünden sayılmaktadır. Bu hükme göre suç ve cezalar ve güvenlik tedbirleri ancak “yasama tasarrufuyla” konulabilecektir. Keza gene bu kural uyarınca, kanunun suç olarak öngörmediği ve ceza koymadığı bir fiil sebebiyle de kimse cezalandırılmayacaktır. Bu hükmün kanun koyucunun “açık suç hükmü” koymasına; yani “fiili” bildirmeden suç konusunu gösterip bunun müeyyidesini belirtmesine engel değildir.”

Ceza hukuku bakımından da durum farklı değildir. Suçun ve cezanın kanun tarafından gösterilmemiş olması halinde, konuya ilişkin düzenleyici işlem yargı denetimine tabi ve iptali gerekli olduğu gibi, suç işlediği varsayılan fail de, idarenin yetkisi olmadan suç ve ceza ihdas etmiş olması nedeniyle söz konusu fiilinden dolayı cezalandırılmayacaktır.

“... düzenleyici işlemlerle suç yaratılmış ise hakim bunları uygulayarak faili cezalandıramaz. Böyle bir durumda ceza hakimi, doğrudan doğruya yetki veren kanunu uygular ve düzenleyici işlemi uygulamaz”¹⁶

Disiplin Cezaları

Madde-5. a) Uyarma: Öğrenciye, öğrencilik görevlerinde ve davranışlarında daha dikkatli olması gerektiğinin yazı ile bildirilmesidir.

b) Kınama: Öğrenciye, öğrencilik görevlerinde ve davranışlarında kusurlu sayıldığıının yazı ile bildirilmesidir.

---

¹⁶ Sulhi DÖNMEZER – Sahir ERMAN, “Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku”, (İstanbul: Filiz Kitabevi), Cilt.1, s. 140.

c) Yükseköğretim Kurumundan Bir Haftadan Bir Aya Kadar Uzaklaştırma : Öğrenciye, yükseköğretim kurumundan bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırıldığı ve bu sürede öğrencilik haklarından yararlanamayacağı yazı ile bildirilmesidir.

d) Yükseköğretim Kurumundan Bir veya İki Yarıyıl İçin Uzaklaştırma: Öğrenciye, yükseköğretim kurumundan bir veya iki yarıyıl uzaklaştırıldığı ve bu sürede öğrencilik haklarından yararlanamayacağı yazı ile bildirilmesidir.

e) Yükseköğretim Kurumundan Çıkarma: Öğrenciye, bir daha yükseköğretim kurumlarından herhangi birine alınmamak üzere öğrencilikten çıkarıldığı yazı ile bildirilmesidir.

Açıklama

Disiplin cezaları, “**kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak**” amacı ile kanunla konulabilmektedir. Kamu hizmetlerinin sağlanması amacının dışında bir amaçla disiplin suç ve cezaları belirlemek kanunla dahi mümkün değil iken, idarenin bu şekilde disiplin suç ve cezası ihdas etmesi hukuki ifadesiyle **yok hükmündedir ve yargı denetimine tabi tutulup iptal edilecektir**. İdarenin kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütebilmesi koşullarını belirleyen düzenleme ancak bir kanun olabilir. Aksi yönde yapılacak düzenlemeler **şekil unsuru** yönünden sakatlığı ifade ettiği gibi, idari işlemde aranan “**amaç unsuru**” yönünden de sakat işlemlerdir.

Devlet Memurları Kanununda ve diğer özel kanunlarda disiplin cezaları bu nedenle ayrıntılı olarak gösterilmiş, eylem, ceza ve cezayı verecek makam ve ceza verme prosedürü detaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinde belirlenen suç ve cezalar da esasen Anayasada tanınmış temel hak ve hürriyetlere aykırı olmamak kaydıyla Kanunla ve detaylı bir şekilde, boşluk bırakmamak suretiyle belirlenmeli ve idarenin kamu hizmetlerinin gereği gibi yürütülmesini sağlamak amacıyla kanun koyucu yerine geçmeden alabileceği tedbirler öngörülmelidir.

Uyarma Cezasını Gerektiren Disiplin Suçları

Madde-6. a) Öğrencilik sıfatının gerektirdiği vakara yakışmayan tutum ve davranışta bulunmak,

- b) Kişilerle olan ilişkilerde, kaba ve saygısız davranmak, başkalarını rahatsız edecek biçimde bağırarak, şarkı söylemek, çalgı çalmak, gürültü etmek, çevresini temiz tutmamak,
- c) Yetkili mercilerce sorulan hususları haklı bir sebep olmadan zamanında cevaplandırmamak,
- d) Toplantı ve törenlerde öğretim elemanlarına veya davetlilere ayrılan yerleri işgal etmek,

Kınama Cezasını Gerektiren Disiplin Suçları

Madde-7. a) Öğrencilik sıfatının gerektirdiği itibar ve güven duygusunu sarsacak nitelikte davranışta bulunmak,

b) Yükseköğretim kurumlarında duvarlara, demirbaş eşya üzerine yazı yazmak, işaret, resim ve benzeri şekiller çizmek,

c) Yükseköğretim kurumu yetkililerince istenen bilgileri eksik ve yanlış bildirmek veya hiç bildirmemek,¹⁷

d) Yükseköğretim kurumu yetkililerince tespit edilen yerler dışına ilân asmak,

e) Ders, seminer, uygulama, laboratuvar, atölye çalışması ve konferans gibi çalışmaların düzenini bozmak,

f) Yükseköğretim kurumunun ders, seminer, konferans ve uygulama faaliyetlerine içkili olarak katılmak,

g) Kumar oynamak veya oynatmak.

h) (8 Ocak 1987 – 19335 sayılı Resmi Gazetede (h) fıkrası eklenmiş; 4 Aralık 1988 – 20009 sayılı R.G. ile aynı fıkra değişmiş; 28 Aralık 1989 – 20386 sayılı R.G. ile de yürürlükten kaldırılmıştır.)¹⁸

Yükseköğretim Kurumundan Bir Haftadan Bir Aya Kadar Uzaklaştırma Cezasını Gerektiren Disiplin Suçları

---

¹⁷ Anayasaya ve Kanuna aykırı biçimde suç ihdası ve ceza tayini öngören bu maddelerdeki belirsizlik genelde öğrencinin aleyhine bir prosedürün doğmasına yol açmaktadır. Belirsiz tanımlamalarla suç ihdası ve ceza tayinine karşı idari yargı mercilerinde hakını arayacak öğrencinin, yargının gereğinden fazla uzun bir süreçte sonuçlanması üzerine hak kaybına uğradığı bir gerçektir. Hiç bir idari düzenleme hak kaybına yol açacak belirsiz tanımlamalar ve ceza tayini yoluna gidemez. Bu Yönetmelik bu yönüyle de iptali gerekli bir düzenlemedir.

¹⁸ Yürürlükten kaldırılan 7/h maddesine ilerde değinilecektir.

Madde-8. a) Öğrenme ve öğretme hürriyetini, doğrudan doğruya veya dolaylı olarak kısıtlamak, yükseköğretim kurumlarının sükun, huzur ve çalışma düzenini bozucu davranışlarda bulunmak,

b) Törenlerde; tören düzenini bozacak, tören programını ihlal edecek davranışlarda bulunmak,

c) Yükseköğretim kurumu içinde siyasi faaliyetlerde bulunmak,

d) Toplantı ve törenlerde öğretim elemanlarına veya davetlilere ayrılan yerleri uyarıya rağmen işgale devam etmek,

e) Disiplin kovuşturmalarının sağlıklı bir şekilde yürütülmesini engellemek,

f) Yükseköğretim kurumu içinde bildiri dağıtmak, afiş ve pankart asmak,

g) Yükseköğretim kurumundan aldığı kendine hak sağlayan bir belgeyi başkasına vererek kullanırdmak veya aynı kurumdan alınan başkasına ait bir belgeyi kullanmak,

h) Yükseköğretim Kurumundaki demirbaş eşyaya, kapı, duvar ve benzeri yerlere ahlak dışı yazılar yazmak, resim yapmak veya yapıştırmak,

ii) Yükseköğretim kurumunca veya kurumun izniyle asılmış duyuruları, program ve benzerlerini koparmak, yırtmak, değiştirmek, karalamak veya kirletmek.

Yükseköğretim Kurumundan Bir veya İki Yarıyıl İçin Uzaklaştırma Cezasını Gerektiren Disiplin Suçları

Madde-9. a) Yükseköğretim kurumu idarecileri ile öğretim elemanlarını ve diğer görevlileri tehdit etmek, onların şeref ve haysiyetlerine veya şahıslarına karşı sözlü veya yazılı olarak herhangi bir saldırıda bulunmak veya hakaret etmek,

b) Tek başına veya toplu olarak, yüksek yükseköğretim kurumu idarecilerinin şahısları veya kararları aleyhine saldırgan nitelikte konuşmak, yayınlar yapmak, bunlar aleyhine öğrencileri kışkırtmak veya bu gibi fiillere teşebbüs etmek,

c) Siyasal ve ideolojik amaçlar dışında boykot, işgal, engelleme gibi eylemlere teşebbüs etmek veya yükseköğretim kurumunun hizmetlerini aksatacak davranışta bulunmak,

- d) Dil, ırk, renk, din ve mezhep açısından kutuplaşmalara yol açıcı faaliyetlerde bulunmak,
- e) Kurum personeline ve öğrenci arkadaşlarına fiili tecavüzde bulunmak,
- f) Yükseköğretim kurumundaki demirbaş eşyaya, kapı, duvar ve benzeri yerlere ideolojik veya siyasi amaç taşıyan yazılar yazmak, resim, amblem ve benzerlerini yapmak ve yapıştırmak,
- g) Hırsızlık yapmak,
- h) Yükseköğretim kurumunda alkollü içki içmek,
- i) Yükseköğretim kurumlarının çalışmalarını sekteye uğratacak nitelikteki bir eyleme öğrencileri veya diğer kimseleri tahrik etmek,
- j) (15 Kasım 1990 –20696 sayılı R.G. değişik) Yükseköğretim kurumuna ait kapalı ve açık yerlerde yetkililerden izin almadan toplantılar düzenlemek veya bu tür toplantılara katılmak, öğrencileri temsil yetkisi olmadığı halde öğrenci temsilcisi sıfatını takınarak beyanatta bulunmak, toplantı veya törenlere katılmak,
- k)Yükseköğretim kurumu binalarına girmeleri yasak olduğu halde, bu karara itaatsizlik etmek veya yetkili organlarca kapatılmış olan binalara girmek, zarar vermek veya tahrip etmek,
- l) Yükseköğretim kurumlarında yasaklanmış her türlü yayını bulundurmamak, bunları çoğaltmak veya yaptırmak veya bunlara teşebbüs etmek.

Yükseköğretim Kurumundan Çıkarma Cezasını Gerektiren Disiplin Suçları

Madde-10. a) Görevlileri ve öğrencileri cebir ve şiddet kullanarak kurum dışına çıkartmak, görevin yapılmasına engel olmak veya öğrencileri bu tür davranışlara zorlamak,

b) Yükseköğretim kurumlarının ideolojik ve siyasi amaçlarla huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak veya boykot, işgal, engelleme, personelin işini yavaşlatma gibi eylemlere katılmak, bu amaçlara yönelik eylemleri tahrik etmek,

c) Yükseköğretim kurumlarında siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini bulundurmamak, çoğaltmak, dağıtmak veya bunları kurum binalarına veya binalardaki eşyalar üzerine yaz-

mak, resimlemek, teşhir etmek, sözlü veya yazılı ideolojik propaganda yapmak,

d) Bir kimseyi veya grubu, tehditle suç sayılan bir eylemi düzenlemeye veya böyle bir eyleme katılmaya yahut yalan beyanda bulunmaya veya sahte delil göstermeye veya suçu yüklenmeye zorlamak,

e) Kanun dışı kuruluşlara üye olmak, bu kuruluşlar adına faaliyet yapmak veya yardımında bulunmak,

f) Uyuşturucu madde kullanmak, taşımak, bulundurmak veya ticaretini yapmak,

g) Devletin şahsiyetine karşı işlenen cürümler sebebiyle cezalandırılmış olmak,

h) 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar ile Diğer Aletler Hakkındaki Kanuna muhalefet ederek, ateşli silahlarla, mermilerini ve bıçaklarla saldırı ve savunmada kullanılmak üzere özel olarak yapılmış bulunan diğer aletleri, patlayıcı maddeleri taşımak, yükseköğretim kurumları içinde bulundurmak veya bu suçlardan mahkum olmak,

i) Yükseköğretim kurumu binalarında veya eklentilerinde izin almadan açık veya saklı dernek v.b. kuruluşlar teşkil etmek,

j) Sınavlarda tehditle kopya yapmak, kopya yapan öğrencilerin dershaneden çıkarılmasına engel olmak, kendi yerine başkasını sınava sokmak veya başkasının yerine sınava girmek,

k) Disiplin kovuşturmasıyla ilgili işleri veya disiplin kurulunun çalışmasını zor kullanarak veya tehditle engellemek,

l) Irza tecavüz etmek,

m) Güvenlik kuvvetleri tarafından aranılan kişileri saklamak veya barındırmak,

n) Dershanelere ve sınavlara girilmesine, ders ve sınavların yapılmasına herhangi bir şekilde engel olmak, dersteki öğrencileri dışarıya çıkarmak, çıkmaya kışkırtıcı veya zorlaştırıcı davranışlarda bulunmak,

o) Bir kişiye veya gruba her ne sebeple olursa olsun işkence yapmak veya yaptırmak,

ö) Bayrak törenlerini engelleyici tutum ve davranışta bulunmak veya tören esnasında gereken saygıyı kasıtlı olarak göstermemek,

Öngörülmemiş Disiplin Suçları

Madde-11. Yukarıda sayılan ve disiplin cezası verilmesini gerektiren fiil ve hallere nitelik ve ağırlıkları itibarıyla **benzer eylemlerde** bulunanlara da aynı türden disiplin cezaları verilir.

Açıklama

“Benzer eylem” ifadesi **kıyas yolu ile ceza tayini** anlamına gelir. Türk Ceza Kanunu ve Ceza Usul Kanunu’nda belirlenmemiş bir eylemin suç olarak kabulü ve kıyas yolu ile cezalandırılması mümkün değildir. Kanunda suç olarak belirtilmeyen bir eylem disiplin açısından suç olarak kabul edildiğinde, kanunda düzenlenmemiş bir suç ile kıyas yapılarak ve benzer eylem şeklinde bir yargıya varılarak kanunda düzenlenmiş bir suçun karşılığı olan ceza, kanunda düzenlenmemiş bir suç için de uygulanmış olacaktır. Oysa ki ceza hukukunda **“Suç ve cezaların kanuniliği”** prensibi böyle bir düzenlemeye ve uygulamaya engeldir. Diğer bir deyişle ceza hukukunda **“kıyas yasağı”** vardır. Bu yasağa aykırı düzenlemeler cezalarda kanunilik prensibini kabul eden Anayasanın 38. Maddesine aykırıdır.

Nitekim Danıştay, ceza hukukunun genel ilkelerinin disiplin hukukunda da geçerli olması gerektiğini vurgulayan kararında, görevli müfettişe yalan söyleyen bir öğretmene 1702 sayılı kanuna göre ceza verilmesini, adı geçen kanunda böyle bir cezanın öngörülmemiş olması nedeniyle yerinde bulmamıştır¹⁹

Disiplin Suçunun Tekerrürü

Madde-12. Disiplin cezası verilmesine sebep olmuş bir fiil veya hâlin öğrencilik süresince tekerrüründe bir derece ağır ceza uygulanır. Aynı derece ağır cezayı gerektiren fakat ayrı fiil ve haller nedeniyle verilen disiplin cezalarının üçüncü uygulanmasında da bir derece ağır ceza verilir.

Açıklama

Disiplin cezalarında tekerrüre ilişkin hükümlerin çoğu zaman yanlış anlaşıldığı, yanlış anlamının uygulamada, özellikle Yükseköğretim Kurulu ve Üniversite Disiplin Kurulu kararlarındaki uygulamalarda sıkça görüldüğü bir gerçektir. Örneğin, Kanunda veya -kanuna aykırı

---

¹⁹ Danıştay 10. Dairesinin 1988/1852 E, 1990/2589 K sayılı kararı. Bkz: Hüsamettin KIRMIZIGÜL, “Uygulama ve Teoride DİSİPLİN SUÇ VE CEZALARI VE DENETİM YOLLARI”, (İstanbul: 1998, Kazancı Yay.), s. 22.

biçimde- Yönetmelikte bir suçun karşılığı kınama cezası ise, bu suçun sicilden silinmesine ilişkin süre içinde tekerrürü halinde verilecek ceza her seferinde bir derece ağırlığı olan bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezası olacaktır. Bu şekilde olmayıp da suçun birden fazla tekerrürü halinde daha ağır bir ceza olan, bir veya iki yarı yıl uzaklaştırma cezası verilmesi, cezanın derece derece ağırlaştırılarak öğrencinin fakülteden çıkarılmasına neden olur ki, bu da öğrenim hakkının kısıtlanması sonucunu doğuracaktır. Nitekim Danıştay, bu konuya ilişkin bir kararında,

“Bu maddedeki bir derece ağır para cezası kavramından, suçun niteliği hangi cezayı gerektiriyorsa bu cezanın bir derece ağırlığının anlaşılması gerektiği açıktır. Aksi bir anlayış cezaların derece derece ağırlaştırılarak öğrencinin fakülteden çıkarılması sonucunu doğurur ki, bu da Anayasa ile güvence altına alınan öğrenim hakkını kısıtlayıcı bir duruma yol açar”²⁰

demektedir.

Disiplin Soruşturması

Soruşturmayı Yaptırmaya Yetkili Amir

Madde-13. (31.5.1998-23355 sayılı RG. İle değişik).

- a) Toplu, süreklilik arzeden ve/veya müşterek alan veya mekanlarda öğrenci olayları ile ilgili olarak Üniversite Rektörleri,
- b) Fakülte öğrencilerinin işlemiş oldukları disiplin suçlarından dolayı Dekan,
- c) Enstitü öğrencilerinin işlemiş oldukları disiplin suçlarından dolayı Enstitü Müdürü,
- d) Yüksekokul öğrencilerinin işlemiş oldukları disiplin suçlarından dolayı Yüksekokul Müdürü,
- e) Konservatuvar öğrencilerinin işlemiş oldukları disiplin suçlarından dolayı Konservatuvar Müdürüdür.

Soruşturma yaptırmaya yetkili amirler, soruşturmayı bizzat yapabileceği gibi, soruşturmacı veya soruşturmacılar tayin etmek suretiyle de yaptırabilirler.

²⁰ Danıştay, 8. Dairesinin 9.12.1997 gün ve E. 1995/4731, K. 1997/3847 sayılı kararı.

Toplu veya süreklilik arzeden öğrenci eylemleri ile ilgili olarak rektör veya görevlendireceği rektör yardımcısının başkanlığında; fakülte, enstitü, yüksekokul ve varsa konservatuvar öğretim elemanlarından oluşan, olayın kapsam ve niteliğinin gerektirdiği sayıda üyeden inceleme ve soruşturma kurulu teşkil edilir. Bu kurul meydana gelen öğrenci olaylarının sebeplerini ve tekrarrün önlenmesi için alınması gereken tedbirleri bir rapor halinde rektöre sunar.

Ayrıca yapacağı soruşturma sonucunda suçlu oldukları tespit edilen öğrenciler hakkında verilecek uyarma, kınama ve yükseköğretim kurumlarından bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezaları için yetkili disiplin amirine, yükseköğretim kurumundan bir veya iki yarı yıl için uzaklaştırma cezası ile yükseköğretim kurumundan çıkarma cezaları için Üniversite Disiplin Kuruluna teklifte bulunur.

Soruşturmanın Süresi

Madde-14. Disiplin soruşturmasına olayın öğrenilmesin müteakip ilk mesai gününde başlanır. Soruşturmanın; soruşturmacı tayini suretiyle yapılması halinde, soruşturma kararı geciktirilmeden soruşturmacıya bildirilir. Soruşturma, onay tarihinden itibaren en geç on beş gün içinde sonuçlandırılır.

(2 Şubat 1993 – 21484 Sayılı R.G. değişik) Soruşturmanın bu süre içerisinde bitirilememesi halinde soruşturmacı, gerekçeli olarak ek süre verilmesi talebinde bulunur. Soruşturma emrini veren disiplin amiri, uygun bulduğu takdirde soruşturma süresini uzatabilir.

Soruşturmanın Yapılış Şekli

Madde-15. Soruşturmacı tanık dinler, keşif yapabilir ve bilirkişiye başvurabileceği gibi bunları gerektiğinde istinabe sureti ile de yaptırabilir. Bu soruşturma işlemi bir Tutanakla tespit olunur. Tutanak; işlemin nerede ve ne zaman yapıldığı, işlemin mahiyeti, kimlerin katıldığı, ifade alınmış ise, soruları ve cevapları belirtecek şekilde düzenlenir ve soruşturmacı, katip ile ifade sahibi veya keşif sırasında hazır bulundurulmuş veya belge sorumlularınca imzalanır. İstinabe talimatında, şahidin hüviyeti, adresi ve benzeri açıklayıcı bilgiler iyice belirtilir. Tanığa usulüne uygun olarak yemin ettirilir ve yaptırılan yeminin şekli de yazılır.

Yükseköğretim kurumlarının bütün personeli; soruşturmacıların istedikleri her türlü bilgi, dosya ve başka belgeleri hiç bir gecikmeye mahal bırakmaksızın vermeye ve istenecek yardımları yerine getirmeye mecburdurlar.

Açıklama

Soruşturmacı, sanık lehine ve aleyhine tüm delilleri toplamak zorundadır. Soruşturmacının görevi sadece sanık aleyhine delilleri toplamak ve ceza teklif etmek değildir. Hatta soruşturmacı, uygulanan Kanun ve Yönetmelikte hukuka, Anayasaya ve Uluslararası Sözleşmelere aykırı hükümler var ise bu konuyu da raporunda belirtmelidir. Unutulmamalıdır ki soruşturmacı ceza verme makamında değil, sanığın fiilini araştıran ve kamu yararını gözeten durumundadır. Sanık da kamunun bir parçasıdır.

Soruşturmacının eksik delil toplaması veya delilleri tek yanlı toplayarak sadece idarenin delillerine dayanarak rapor hazırlaması halinde, bu rapora dayanılarak verilen karar idari yargı tarafından hukuka aykırı bulunarak iptal edilecektir. Nitekim İstanbul 6. İdare Mahkemesi 28 Şubat 1998 günü Fen Fakültesi önünde yapılan eyleme katıldığı gerekçesiyle Fen Fakültesi 4. Sınıf öğrencisi Fatma GÖKÇEN'e verilen "yükseköğretim kurumundan çıkarma" cezasını hukuka aykırı bularak yürütmenin durdurulması kararı vermiştir. Mahkeme kararın gerekçesini:

"Olay hakkında somut iddia ve ifadelerde bu kişilerin ve gerekirse derste bulunan öğrencilerin dahi tanık olarak ifadelerine başvurulması mümkün iken bu yola gidilmeyip salt fakülte dekanı ve kapı görevlilerinin imzaladığı liste halindeki tutanağa dayanılarak oluşturulan dosyasına göre ceza verilmesinde eksik soruşturma nedeniyle hukuka uygunluk görülmemesine"²¹

bağlamıştır. Öyle anlaşılmaktadır ki, Fakülte Dekanlığı tarafından oluşturulan listede eylemlere katıldığı iddia edilen öğrencilerin isimleri hiç bir delil gösterilmeden sıralanmıştır. Mahkeme kararından anlaşıldığı gibi İdare, sadece kendi yöneticilerinin ifadeleri üzerine yargısız infaz yapmıştır. Mahkeme bu listeye dikkat çekerek "**tek taraflı oluşturulan bir liste**" ile "**yargısız infaz**" yapılamayacağına karar vermiştir.

Yönetmeliğin bu maddesinde ayrıca, sanığın, dilediğinde, iddiaların varit olmadığını tanık dinletmek yoluyla ispatlamak hakkı vurgulanmaktadır. Sanığın tanık dinletme hakkı, anayasa, uluslararası sözleşmeler ve ilgili kanun hükümleriyle teminat altına alınmış olup, hiç bir şekilde engellenemez.

²¹ Kararın metni için, Bkz.: Ek-1.

Savunma Hakkı

Madde-16. a) Hakkında disiplin soruşturması açılan öğrenciye atfedilen suçun neden ibaret olduğu, savunmasını yapacağı tarihten en az üç gün önce yazılı olarak bildirilir. Bu yazıda; öğrenciden belirtilen gün ve saat ve yerde savunmasını yapmak üzere hazır bulunması istenir. Tebligat yapılmasının mümkün olmadığı hallerde, öğrencinin savunmasını yapmak üzere soruşturmacıya başvurması hususu, mensubu bulunduğu kuruluşun belirli yerlerinde ilân olunur.²²

b) Öğrenciye yollanacak davetiyede; çağrıya özürsüz olduğu halde uymadığı veya özrünü zamanında bildirmedığı takdirde, savunmadan vazgeçmiş sayılacağı ve diğer delillere dayanılmak suretiyle hakkında gerekli kararın verileceği kaydolunur.

c) Makbul sayılan bir özür bildiren veya mücbir sebep dolayısıyla davete uymadığı anlaşılan öğrenciye yeniden uygun bir süre verilir veya belirtilecek bir süre içinde yazılı savunmasını göndermesi istenir. Tutuklu öğrencilere savunmalarını yazılı olarak gönderebileceği duyurulur.

d) Her türlü tebligat işlerinde; bu yönetmeliğin 35 ve 37. Maddeleri hükümleri uygulanır.

e) Soruşturma; öğrencinin kendini gereği gibi savunmasına imkan verecek şekilde yürütülür. Ancak savunma bahanesiyle soruşturmaya uzatılmasına imkan verilmez.

Açıklama

Soruşturulanın(zanlının), kendisine yönelik tüm suçlamaları öğrenme hakkı vardır. Soruşturulan, hakkında ileri sürülen iddiaların nelerden ibaret olduğunu öğrenmek için araştırma yapmak zorunda değildir. Kendisine gönderilecek tebligatta aleyhindeki iddialar açıkça yazılmak zorundadır. Aleyhindeki iddialar ve isnatlar, sanığın savunma yapabilmesini sağlayacak açıklıkta, yer ve zaman belirtilerek açıklanmalıdır.

Her ne kadar Anayasanın Yargı başlığı altında yaptığı düzenlemelerde “savunma” ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamış ve kutsallık izafe edilmesine ihtiyacı olmayan devlete hem de Başlangıç bö-

---

²² Bkz.: 35. Madde ile ilgili açıklama.

lümünde kutsallık izafe edilmiş ve yaradılıştan insana bahşedilen “**savunma**” hakkına kutsallık şöyle dursun, temel bir hak olarak dahi yer verilmemiş de, 36. Maddesinde, “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma hakkına sahiptir” denilmektedir.²³

Sanık hakkındaki soruşturma devam ederken, suçun niteliğinde bir değişme olduğunda da durum sanığa derhal bildirilmeli ve bu konuda da ek savunması alınmalıdır.

Sanık, aleyhindeki suçlamaları en kısa sürede öğrenebilmeli, savunma yapabilmesine engel olabilecek; olayların unutulmasına, tanıkların yer değiştirmesine veya ölmesi nedeniyle delillerin ortadan kalkmasına neden olabilecek uzun soruşturma süreçlerinden sakınılmalıdır. Esasen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6/3-a Maddesi sanığa bu haklarını açıkça tanımıştır.

Savunma bir hak olduğundan, sanık isterse bu hakkını kullanmayabilir. Sanığın “**susma hakkı**” vardır. Sanık, susmasının kendisi için daha yararlı olduğuna inandığında bu hakkını kullanabilecek, savunma yapmayabilecektir. Susmak da bir savunmadır.

Soruşturma Raporu

Madde-17. Soruşturma sonuçlandığında bir rapor düzenlenir. Rapor; soruşturma onayı, soruşturmaya başlama tarihi, soruşturulanın kimliği, suç konuları, soruşturmanın safhaları, deliller, alınan savunma özetlenir. Her suç maddesi ayrı ayrı tahlil edilerek delillere göre suçun sabit olup olmadığı tartışılır, uygulanacak disiplin cezası teklif edilir.²⁴ Varsa, belgelerin asıl veya suretleri bir dizi pusulasına bağlanarak rapora eklenir. Soruşturma raporu, dosya ile birlikte soruşturmayı açan mercie tevdi edilir.

Soruşturma Süresindeki Tedbir

Madde-18. Soruşturmacılar; zaruri gördükleri takdirde soruşturma süresince, sanık öğrencilerin yükseköğretim kurumu binalarına girmesinin yasaklanması hususunda karar verilmesini disiplin soruş-

²³ Anayasanın, “savunma hakkına” ilişkin yegâne düzenlemesi bu maddedir.

²⁴ Suçun tekrerrür halinde bir derece ağır ceza verilmesi gerektiği hallerde soruşturmacı, suçun bir derece ağır cezanın verilmesini teklif edemez. Soruşturmacı sadece fiilin karşılığı olan cezayı gösterebilir. Tekerrür hükmünü uygulayacak olan, cezayı verecek yetkili amir veya kurullardır.

turmasını yaptırmaya yetkili merciden isteyebilirler. Yetkili mercinin kararı uygulanır.

Öğrenci, disiplin suçunu işledikten sonra yükseköğretim kurumu içinde yer değiştirmesi veya yükseköğretim kurumunu değiştirmiş bulunması veya yükseköğretim kurumundan her ne sebeple olursa olsun ayrılmış olması, soruşturma açılmasına, devamına ve gerekli kararların alınmasına engel teşkil etmez.

Açıklama

Soruşturmacının, öğrencinin kurum binalarına girmesinin yasaklanması hususunda tedbir kararı verilmesini istemesi ve bu hususta karar vermeye yetkili amir veya kurulun bu doğrultuda karar vermesi çoğu zaman suiistimale yol açmaktadır. Bir hakkın kötüye kullanılması anlamına gelebilecek bu tür tedbirlerin, sanık veya sanıklar için **haksız tahrik**'e veya **sivil itaatsizlik** anlamında pasif direnişe neden olabileceği, bunun da yeniden bir suç isnadı ve ceza tayini yönünde gerçekleşebileceği unutulmamalıdır. İdarenin bir tür ceza olarak kabul edilebilecek tedbirlere çok gerekli olmadıkça yönelmemesi gerekir. Aksi halde, idari yargı yoluyla yürütmenin durdurulması talepli iptal davası öğrenci için haklılık kazanır.

Ceza Kovuşturması ile Disiplin Kovuşturmasının Bir Arada Yürütülmesi

Madde-19. Aynı olaydan dolayı, öğrenci hakkında ceza kovuşturmasının başlamış olması, disiplin kovuşturmasını geciktirmez.

Sanığın; ceza kanununa göre mahkum olması veya olmaması disiplin cezasının uygulanmasına engel teşkil etmez.

Soruşturmanın Sonuçlandırılması

Madde-20. a) Soruşturma raporu ve dosyası fakültelerde dekan, enstitü, konservatuvar ve yüksekokullarda müdür tarafından incelenerek ya doğrudan sonuçlandırılır veya yetkili disiplin kuruluna derhal verilir. Disiplin kurulu en geç üç gün içinde toplanarak gerekli incelemelere girişir.

b) Soruşturma dosyasını inceleyen dekan, müdür veya disiplin kurulu, gerekli görürse noksan saydığı belirli soruşturma işlemlerinin tamamlanmasını aynı soruşturmacıdan veya disiplin kurulunun bir üyesinden isteyebilirler.

c) 25 Kasım 1989 – 2/353 sayılı R.G.’de yayınlanan yönetmelikle yürürlükten kaldırılmıştır.

Disiplin Cezası Vermeye Yetkili Amir ve Kurullar

Madde-21. (31.5.1998-23358 sayılı RG. İle değişik)

a)Uyarma, kınama ve yükseköğretim kurumlarından bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezaları, doğrudan doğruya ilgili fakülte dekanı, enstitü, konservatuvar ve yüksekokul müdürünce,

b) Yükseköğretim kurumundan bir veya iki yarı yıl için uzaklaştırma cezası ile yükseköğretim kurumundan çıkarma cezaları, yetkili disiplin kurulunca,

verilir.

Üniversite, Fakülte, Enstitü, Konservatuvar ve Yüksekokul Yönetim Kurulları aynı zamanda kendi kurumlarının disiplin kurulu görevini de yapar.

Disiplin Kurulunun Toplantıları

Madde-22. Disiplin Kurulu, başkanın çağrısı üzerine belirlenecek gün ve saatte toplanır.

Kurul Çalışmalarının Düzenlenmesi

Madde-23. Toplantı gündeminin hazırlanması, ilgililere duyurulması, kurul çalışmalarının düzenli yürütülmesi, başkan tarafından sağlanır.

Toplantı Nisabı

Madde-24. Disiplin kurulu olarak yönetim kurulunun toplantı nisabı, kurul üye tam sayısının yarısından fazlasıdır.

Raportörlük

Madde-25. Kurullarda raportörlük görevi, başkanın görevlendireceği üye tarafından yürütülür. Raportör üye, havale edilecek dosyanın incelenmesini en geç iki gün içinde tamamlar ve hazırlayacağı raporu başkana sunar.

Görüşme Usulü

Madde-26. Kurulda, raportörün açıklamaları dinlendikten sonra işin görüşülmesine geçilir. Kurul, gerek görürse soruşturmacıları da dinleyebilir. Konunun aydınlandığı ve görüşmelerin yeterliliği sonucuna varıldığında oylama yapılır ve karar başkan tarafından açıklanır.

Oylama

Madde-27. Disiplin kurullarında her üye oyunu kabul veya red yoluyla vermekle görevlidir. Çekimser oy kullanılmaz. Kararlar toplanıya katılanların salt çoğunluğu ile alınır.

Oyların eşitliği halinde, başkanın bulunduğu taraf çoğunluk sayılır. Karar özeti üyeler tarafından imzalanan bir tutanakla saptanır.

Karar

Madde-28. Disiplin cezası vermeye yetkili amir veya disiplin kurulu; soruşturma raporunda öngörülen cezayı kabul edip etmemekte muhtardır, gerekçelerini göstermek kayıtlı ve şartıyla lehe veya aleyhe başka bir disiplin cezası da verebilir.

Karar Süresi

Madde-29. Disiplin cezası vermeye yetkili amirler; uyarma, kınama, yükseköğretim kurumundan bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezalarını, soruşturmanın tamamlandığı günden itibaren beş gün içinde vermek zorundadırlar.

Diğer disiplin cezalarının verilmesini gerektiren hallerde, dosya, derhal disiplin kuruluna havale edilir. Disiplin kurulu, dosyayı aldığı tarihten itibaren en geç on gün içinde karar vermek zorundadır.

Disiplin Cezası Verilirken Dikkat Edilecek Hususlar

Madde-30. a) Disiplin cezalarını vermeye yetkili amirler ile disiplin kurulları; bu cezalardan birini tayin ve takdir ederken, disiplin suçunu oluşturan fiil ve hareketlerin ağırlığını, sanık öğrencinin hangi maksatla hareket ettiğini ve amacını, daha önce bir disiplin cezası alıp almadığını, davranış, tavır ve hareketlerini, işlediği fiil ve yaptığı hareket dolayısıyla nedamet duyup duymadığını dikkate alırlar.

b) Başka yükseköğretim kurumu öğrencileri ile birlikte, kendi yükseköğretim kurumunda disiplin suçu işlenmesi halinde bir üst derece disiplin cezası verilir.

c) Toplu olarak işlenen disiplin suçlarında, suçluların münferiden tespit edilemediği hallerde, topluluğu oluşturan öğrencilerin her birine yetkili amir veya kurullarca uygun görülecek cezalar verilir.

Açıklama

Haksız Tahrik

Disiplin cezası verilirken, ceza verecek makamın dikkat edeceği önemli bir husus da **“Haksız Tahrik”** unsurudur. TCK’nun 51. Maddesi,

“Bir kimsenin haksız bir tahrikin meydana getirdiği gazap veya şiddetli elemin tesiri altında suç işlemesi halinde, suçun kanunda gösterilen cezasında indirim yapılacağını”

öngörmektedir. Tahrikin ağırlığı ve şiddeti indirim oranını arttırmaktadır. Ceza Kanununda düzenlenen haksız tahrikin disiplin hukukunda da uygulanması zorunludur. Danıştay’ın istikrarlı kararlarında bu husus defalarca ortaya konulmaktadır.

Haksız tahrikin varlığından bahsedebilmek için gerekli şartlar şunlardır:

1. Ortada haksız bir tahrik fiili olmalıdır,
2. Fiil haksız olmalıdır,
3. Suç, hiddet veya şiddetli bir elemin tesiri altında işlenmiş olmalıdır,
4. Fiil, suçu tahrik edene karşı işlenmiş olmalıdır.

Anayasaya ve kanunlara aykırı bir şekilde **“ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri”** alan idarenin, öğrencileri **okul kampüsüne almaması, okuldan dışarı çıkarması, öğrenci kimliği vermemesi** gibi yaptırımlarla öğrencinin eğitim-öğretim hakkını gasp edici uygulamaları haksız tahrike önemli örneklerdir.

Kanunsuz emri uygulayanlara karşı pasif direniş gösteren öğrenci eylemleri de bu açıdan değerlendirilmelidir. Kanunsuz emri uygulayanlara karşı direnen öğrencilerin eylemlerinin haksız tahrik karşısında gösterilen direniş olarak tanınması, Ceza Hukukunun emredici hükmünün uygulanması demektir.

Disiplin cezası vermeye yetkili amir ve kurullar, suç ile ceza arasında adil bir dengenin bulunmasına da dikkat etmek zorundadırlar. Bunun için de Ceza Hukukunda aranan şartların tatbiki zorunludur. Ceza hukukunda suçun unsurları olarak:

1. Suç ve cezaların kanuniliği,
2. Suçun şahsiliği,
3. Suçun maddi unsuru,
4. Suçun manevi unsuru,

aranacaktır. Suç ve cezanın kanuniliği ile suçun şahsiliği unsuru üzerinde evvelce de durulmuştur. Suçun maddi unsuru ile, hareket ve netice anlaşılmaktadır. Suçun oluşabilmesi için, suçun işlenmesinde, olumlu veya olumsuz bir kasıt ile yapılması gerekli bir fiili yapmamak veya yapılmaması gerekli bir fiili yapmak aranmalıdır. Suçun teşebbüs halinde kalıp kalmadığı, sonuçlanıp sonuçlanmadığı da değerlendirilmelidir.

Suçun manevi unsuru ise **kast**'tır. Kanunu bilmemek mazeret sayılmamakla birlikte, **suç işleme kastının bulunmadığı** veya **tespit edilemediği** hallerde suçun manevi unsuru oluşmamış, dolayısıyla fiil suç oluşturmamıştır. Bu halde faraziyelerle ceza tayini kanuna aykırı olup, **şüpheden sanık yararlanır** ilkesi korunacak ve sanık aleyhine ceza tayini yoluna gidilemeyecektir.

Kanunsuz Emir

Öğrencinin Kanunda ve Yönetmelikte belirlenen görevlerini yerine getirebilmesi, aynı zamanda idarenin de kanuna ve hukuka uygun davranması ile mümkün olabilmektedir. Hukuka ve kanuni düzenlemelere uymak, karşılıklı olabildiği oranda mümkün olabilecektir. Bu noktada, her türlü soruşturmada soruşturmacının dikkate alması gereken önemli bir kavram ve düzenleme önümüze gelmektedir. Bu da Anayasanın 137. Maddesinde ve diğer bir çok kanunda düzenlenen **kanunsuz emir**'dir. Anayasanın 137. Maddesi kanunsuz emri,

“Kamu hizmetlerinde herhangi bir sıfat ve suretle çalışmakta olan kimse, üstünden aldığı emri, yönetmelik, tüzük, kanun veya Anayasa hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Ancak, üstü emirlerinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse emir yerine getirilir; bu halde emri yerine getiren sorumlu olmaz.

Konusu suç teşkil eden emir, hiç bir suretle yerine getirilmez; yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.”

şeklinde düzenlemektedir.

Yine Devlet Memurları Kanununun 11. Maddesinin 2,3 ve 4. Fıkralarında kanunsuz emir düzenlenmiştir:

“Devlet Memurları, kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen esaslara uymakla ve amirler tarafından verilen görevleri yerine getirmek-

le yükümlü ve görevlerini iyi ve doğru yürütülmesinden amirlerine karşı sorumludurlar.

Devlet memuru amirinden aldığı emri, Anayasa, kanun, tüzük ve yönetmelik hükümlerine aykırı görürse, yerine getirmez ve bu aykırılığı o emri verene bildirir. Amir emrinde ısrar eder ve bu emrini yazı ile yenilirse, memur bu emri yapmaya mecburdur. Ancak, emrin yerine getirilmesinden doğacak sorumluluk emri verene aittir.

Konusu suç teşkil eden emir, hiç bir suretle yerine getirilemez, yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Acele hallerde kamu düzeninin ve kamu güvenliğinin korunması için kanunla gösterilen istisnalar saklıdır.”

Uygulamada sıkça görüldüğü gibi, kanunsuz emir olarak değerlendirildiği bir talimatı veya genelgeyi uygulamak konusunda tereddütlerini amirine (rektör, dekan veya yüksekokul müdürüne) bildiren öğretim üyeleri hakkında soruşturma başlatılmakta, soruşturmanın selameti açısından(!) bu öğretim üyeleri açığa alınmakta ve cezalar verilebilmektedir. Oysa ki öğretim görevlisinin kanunsuz olarak değerlendirdiği bir emri amirine bir daha gözden geçirilmesi için sunması Anayasanın ve Devlet Memurları Kanununun emridir.

Bir emrin hukuka uygun olabilmesi için aşağıdaki şartların aranması gerekir:

1. Emri veren, emri vermeye yetkili olmalıdır,
2. Verilen emir, memurun görev ve yetki alanı içinde olmalıdır,
3. Emir, önceden konulmuş usul ve şartlara uygun verilmiş olmalıdır,
4. Emrin konusu hukuka uygun olmalıdır.

Bu şartlardan birini taşımayan emir, kanunsuz emirdir.²⁵ Kanunsuz emir, idari bakımdan emri verenin sorumluluk altına koysa da, ceza sorumluluğu açısından emri verenle birlikte emri uygulayanı da sorumlu kılar.

Memurun kanunsuz emir telakki ederek emri uygulamaması **görevi ihmal** suçunu oluştursa da, Yargıtay 4. Ceza Dairesinin kararına göre,

“Eğer ihmal memuriyet vazifesine müteallik bir bilmemeden veya yanlış bilgiden, hatadan ileri gelmiş ve kasdi olmaksızın hüsnüniyete, kendi düşünce tarzına göre memur vazifesine taalluk eden muayyen bir fiil ve hareketi yapmaması icap ettiğini zannetmişse, bu tak-

²⁵ Hüsamettin KIRMIZIGÜL, a.g.e., s. 40.

dirde hareketinde 230. Maddenin manevi unsuru mevcut sayılmaz.”²⁶

Cezaların Bildirilmesi

Madde-31. Disiplin soruşturması sonunda verilen ceza, soruşturma yaptırmaya yetkili amir tarafından:

- a) Hakkında disiplin soruşturması yapılan öğrenciye,
  - b) Öğrencinin ana veya babası, yoklukları halinde, öğrencinin göstermiş bulunduğu en yakın aile mensubuna,
  - c) Ceza alan öğrenciye burs veya kredi veren kamusal veya özel kuruluş veya kişilere,
  - ç) Yükseköğretim Kuruluna,
  - d) Üniversiteden çıkarma cezası verildiği takdirde, yukardakilerine ilaveten:
    - (1) Bütün yükseköğretim kurumlarına,
    - (2) Emniyet makamlarına,
    - (3) İlgili askerlik şubelerine,
    - (4) Yükseköğretim Kuruluna (ÖSM Başkanlığına)
- yazılı olarak bildirilir.

Disiplin cezaları; gerekirse ilgili yükseköğretim kurumunda veya bunlara bağlı kuruluşlarda, ilân yoluyla da tebliğ edilebilir.

Uygulama

Madde-32. (26 Ekim 1993 –21740 sayılı R.G. değişik) Yetkili merci veya kurul kararlarında hangi tarihten itibaren uygulanacağı hususu belirtilmedikçe, disiplin cezaları verildikleri tarihten itibaren uygulanır.

İtiraz ve Süresi ve İdari Yargı Yolu

Madde-33. Birinci fıkra 25 Nisan 1993’de yürürlükten kaldırılmıştır.

2. (25 Nisan 1993 –21562 sayılı R.G. ile değişik). Disiplin amirlerince verilen uyarma ve kınama cezaları ile bir haftadan bir aya kadar veya disiplin kurullarınca kararlaştırılan bir veya iki yarıyıl için yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma cezalarına karşı herhangi

---

²⁶ Hüsamettin KIRMIZIGÜL, a.g.e., s. 41.

bir üst idari mercie itiraz edilemez. Bu yönetmelikte yer alan cezalara karşı idari yargı yoluna başvurulabilir.

Disiplin kurulları tarafından verilen yükseköğretim kurumundan çıkarma kararına karşı on beş gün içinde üniversite yönetim kuruluna itiraz edilebilir.

İtiraz halinde, itiraz mercii olan üniversite yönetim kurulu, kararı inceleyerek, yeniden cezayı aynen kabul veya reddeder.

Red halinde, disiplin kurulu veya yetkili disiplin amiri red gerekçesini göz önünde bulundurarak, itirazı karara bağlar.

Üniversite yönetim kurulunca alınan ve öğrencinin aleyhine sonuçlanan kararlara karşı idari yargı yolu açıktır.

Zaman Aşımı

Madde-34. Bu yönetmelikte sayılan disiplin suçu niteliğindeki fiil ve halleri işleyen öğrenciler hakkında bu fiil ve hallerin işlendiğinin soruşturmaya yetkili amirlerce öğrenildiği tarihten itibaren:

a) Uyarma, kınama, yükseköğretim kurumundan bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezalarında bir ay içinde,

b) Yükseköğretim kurumundan bir veya iki yarı yıl için uzaklaştırma ile yükseköğretim kurumundan çıkarma cezalarında altı ay içinde,

disiplin soruşturmasına başlanmadığı takdirde, disiplin cezası verme yetkisi zaman aşımına uğrar.

Disiplin cezasını gerektiren fiil ve hallerin işlendiği tarihten itibaren, nihayet iki yıl içinde disiplin cezası verilmediği takdirde, ceza verme yetkisi zaman aşımına uğrar. Ancak disiplin amir veya kurulu, bir adli yargı hükmüne ihtiyaç duyduğu hallerde; bu zaman aşımı süresi adli yargı hükmünün kesinleştiği günden itibaren başlar. Anılan ihtiyaç, yetkili disiplin amir veya kurulunun alacağı bir ara kararı ile tespit edilir.

Tebliğat ve Adres Bildirme

Madde-35. a) Disiplin kovuşturması dolayısıyla her türlü tebliğat, öğrencinin yükseköğretim kurumuna kayıt esnasında bildirdiği adrese yazılı olarak yapılmak veya tebliğ varakası ilgili yükseköğretim kurumunda ilân edilmek suretiyle tamamlanmış sayılır.

b) Yükseköğretim kurumuna kaydolurken bildirdikleri adresi değiştirdikleri halde, bunu mensubu buldukları kurumlara kaydettir-

memiş bulunan veya yanlış veya eksik adres vermiş olan öğrenciler, yükseköğretim kurumunda mevcut adreslerine tebligatın yapılmış olması halinde, kendilerine tebligat yapılmadığını iddia edemezler.

Açıklama

Tebliğatin ilân yoluyla yapılmasını, tebligatın usulüne uygun yapılamadığı hallerde mümkün olabileceği şeklinde anlamak gerekir. Tebligat Nizamnamesinin 1. Maddesi tebligatın PTT vasıtasıyla yapılması gerektiğini,

“Kazai merciler, umumi ve mülhak bütçeli daireler, belediyeler, köy hükmi şahsiyetleri, barolar ve noterler tarafından yapılacak biçimle tebligat, bu kanun hükümleri dairesinde Posta, Telgraf ve Telefon İşletmesi vasıtasıyla yapılır.”

hükümüyle belirlerken,

28. Maddesi ilân yoluyla tebligatın kurallarını koymaktadır.

“Adresi meçhul olanlara tebligat ilânen yapılır.

Yukarıki maddeler mucibince tebligat yapılamayan ve ikametgahı, meskeni veya iş yeri de bulunamayan kimsenin adresi meçhul sayılır.

Adresin meçhul olması halinde keyfiyet tebliğ memuru tarafından mahalle veya köy muhtarına şerh verilmek suretiyle tespit edilir. Bununla beraber çıkarılan merci lüzum görürse, muhatabın adresini resmi veya hususi müessesese ve dairelerden veya zabıta vasıtasıyla tahkik ve tespit ettirebilir.”

hükümlerini getirmektedir. Tebligat Kanunu ve Tebligat Nizamnamesi genel bir düzenlemedir. Bu kanuna aykırı YÖ Öğrenci Disiplin Yönetmeliği ve bu Yönetmeliğin kanuna aykırı 35. Maddesindeki düzenlemenin ancak Özel bir kanun ile yapılabilmesi ve uygulanabilmesi mümkün iken, , tebligatın yapılabilmesi konusunda Tebligat Kanununa aykırı bir şekilde Yönetmelikle yapılan bu düzenleme bir hüküm ifade etmez. Her türlü tebligat için, Genel düzenleme olan Tebligat Kanunu ve Tebligat Nizamnamesi uygulanacaktır.

Uygulamada, Tebligat Kanunu hükümleri atlanarak Yükseköğretim Kurulu veya Rektörlükler tarafından öğrenciye savunma yapması için doğrudan doğruya ilân yoluyla tebligat yapma yoluna gidilmektedir. Bu uygulama yanlıştır ve bu şekildeki hak kayıpları idari yargı tarafından

iptal edilmeye mahkumdur. Zira Tebligat Kanununun 35. Maddesi, “Adres Değiştirmenin Bildirilmesi Mecburiyeti” başlığı altında, adresini değiştirenlere tebligat yapılamadığı takdirde ilân yoluyla tebligatın nasıl yapılacağını göstermektedir:

“Kendisine veya adresine kanunun gösterdiği usullere göre tebliğ yapılmış olan kimse adresini değiştirirse, yenisini hemen tebliği yaptırmış olan kaza merciine bildirmeye mecburdur. Bu takdirde bundan sonraki tebliğler bildirilen adrese yapılır.

Adresini değiştiren kimse yenisini bildirmediği ve yeni adres tebliğ memurunca da tespit edilemediği takdirde, tebliğ olunacak evrakın bir nüshası eski adrese ait binanın kapısına ve diğer nüshası da tebliği yaptıran kazai merciin divanhanesine talik edilir ve eski adresin kapısına talik tarihi, tebliğ tarihi sayılır.

Müteakip tebliğler, yalnız o kazai merciin divanhanesine talik suretiyle yapılır.”

Dosya Teslimi

Madde-36. Disiplin soruşturmasına ait dosyalar, dizi pusulası ile birlikte teslim edilir ve alınır. Dizi pusulasının altında teslim eden ve alanın imzaları bulunur.

Yazışma Şekli

Madde-37. Kişilerle olan yazışmalar iadeli taahhütlü olarak yapılır. Evrakın elden verilmesi halinde, imzalı belge, dosyasında saklanır.

35. maddedeki tebliğ şekli saklı kalmak üzere, diğer hususlarda 7201 sayılı Tebligat Kanunu hükümleri uygulanır.

Yürürlükten Kaldırma

Madde-39. 13 Nisan 1974 tarih ve 14857 sayılı RG’de yayınlanmış bulunan “Üniversite Öğrenci Disiplin Yönetmeliği” yürürlükten kaldırılmıştır.

Açıklama

Hemen belirtelim ki, Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Kurulları Yönetmeliğinde kılık kıyafet konusunda yasaklama getiren bir hüküm yoktur. Yönetmeliğin “Kınama Cezası Gerektiren Disiplin Suçları” başlıklı 7. Maddesinin (h) fıkrası, “Yükseköğretim kurumlarının dersane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünüm dışındaki bir kıyafet ve görünümde bulunmak” fiilini kınama

cezası ile cezalandırmakta idi. Kastedilen kıyafet başörtüsüydü ve Yönetmeliğe göre de başörtülü öğrenciler hakkında soruşturma yapıp kınama cezası verilmekte idi. Ayrıca suçun her tekrüründe, kanuna aykırı şekilde, ceza bir misli arttırılarak yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası verilmekte idi. 4.12.1988 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan bir değişiklik ile YÖK, yukarıdaki fıkraya bir istisna getirerek, “dini inanç nedeniyle boyun ve saçlar, örtü veya türbanla kapatılabilir” hükmünü eklemiştir. Bunun üzerine başörtüsü konusunda farklı uygulamalar görülmüş ve YÖK, 28.12.1989 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan bir değişiklikle **Yönetmeliğin 7/h maddesini yürürlükten kaldırmıştır**. Böylece Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinde halihazırda başörtüsünü yasaklayan bir hüküm kalmamıştır.

Ayrıca Yönetmelikte 31.5.1998 gün ve 23358 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren değişiklikte de, soruşturma yapmaya yetkili amirler başlıklı 13. Madde ile 21. Maddede değişiklik yapılmış ancak öğrencilerin Üniversite kampüslerine veya binalarına başörtülü veya sakallı olarak girmelerini engelleyen herhangi bir değişiklik yapılmamıştır.

Yeri gelmişken belirtmekte yarar vardır ki, başörtüsünü yasaklayan bir hüküm Kanunda ve Yönetmelikte olmadığı gibi, başörtülü fotoğraf verilmesini yasaklayan bir hüküm de yoktur. Şayet bu yolda bir uygulama gerekli görülse idi, adı geçen Yönetmelikte buna dair bir düzenleme yapılırdı. 31.5.1998 tarihinde yapılan değişikliklerde dahi bu yolda bir değişikliğe gidilmemiştir. Yönetmeliklerde yapılacak değişiklikler Üniversite Rektörlüklerinin yapacağı bir işlem değildir.²⁷

Nitekim “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık Kıyafetine Dair Yönetmelik”te kılık kıyafet düzenlemesi ile fotoğrafa ilişkin düzenleme ayrı ayrı yapılmıştır. Anayasaya ve kanunlara uygun olmasa da böyle bir kanuni zorunluluğa uyulmuştur.

---

²⁷ 1998 ÖSYM Kılavuzunda baş açık fotoğraf ile kayıt yapılamayacağına ilişkin düzenlemeye dayanarak Van 100. Yıl Üniversitesinde kaydı yapılmayan öğrencinin Van İdare Mahkemesine açtığı “idari işlemin yürütmesinin durdurulması ve iptali” davasında Van İdare Mahkemesi yürütmenin durdurulmasına yer olmadığına karar vermiş, bilahare davacının Van Bölge İdare Mahkemesine yaptığı itiraz üzerine Van Bölge İdare Mahkemesi, Van İdare Mahkemesinin kararında hukuka aykırılık tespit ederek itirazı kabul etmiş ve davalı idare işleminin YÜRÜTÜLMESİNİN DURDURULMASI kararı vermiştir. Bkz: Ek-5.

Yönetmeliklerde suç ve ceza ihdas edilmesinin hukuka aykırılığı ve bu tür düzenlemelerin idari yargıya müracaatla iptal edilmesi gerekliliği bir yana; Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinde başörtülü öğrenciye verilecek bir ceza bulunmadığı gibi, Yönetmeliğin 5. Maddesinde disiplin suçlarına verilecek cezalar da sayılmıştır. Yönetmelikte disiplin suçlarına verilecek cezalar: Uyarma, kınama, bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma, bir veya iki yarı yıl için uzaklaştırma ve yükseköğretim kurumundan çıkarma cezalarıdır. Dikkat edilirse bu cezalar içerisinde, “**Üniversite binalarına almama**”, “**öğrenci kimliği vermeme**”, “**derse almama**” veya “**dersten çıkarma**” gibi güvenlik tedbiri olarak adlandırılacak tedbirler de bulunmamaktadır.²⁸ Nitekim Bursa 2. İdare Mahkemesi, öğrencilerin Fakülte kampüsüne ve sınıflara alınmamasına ilişkin Genelgenin iptali üzerine, İdarenin savunmasını dahi almadan Yürütmenin Durdurulması kararı vermiştir.²⁹

Bu tedbirler aslında ceza yerine geçen güvenlik tedbirleridir. İdarenin yetkisini aşarak yaptığı düzenlemelerdir, mutlaka iptali gerekir. İptali gerekli olan, bir başka ifadeyle “butlan ile malul” bir işleme dayalı olarak cezalandırmada bulunmak, cezalandırma eyleminde bulunanın **hukuki ve cezai sorumluluğunu** gerektirir.

---

²⁸ Mustafa ŞENTOP, A.g.e.

²⁹ Bkz.: Ek-4.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İDARENİN İŞLEM VE EYLEMLERİNİN HUKUKA AYKIRILIĞININ İNCELENMESİ

İDARİ İŞLEM VE EYLEMİN HUKUKA UYGUNLUĞU

İdarenin işlem ve eylemlerinin hukuka ve kanuna uygun olması Anayasanın 125. Maddesi emridir. Bu uygunluk, İdarenin eylem ve işlemlerinde Kanunlara, Tüzüklere ve Yönetmeliklere uygun tasarruflarda bulunması, aksi halde hukuka aykırılığı nedeniyle işlemin iptal edilebileceği anlamındadır.

İdarenin haksız eylem ve işlemine muhatap olan ilgili,

- Öncelikle muhatap olduğu işlemin dayanağı olan tüzük, yönetmelik veya genelgenin **kanuna dayalı** ve **kanunun lafzına ve ruhuna uygun** düzenlenip düzenlenmediğini,
- İkinci olarak da, bu düzenlemelere dayanılarak yapılan işlemin hukuka ve kanuna uygunluğunu, dolayısıyla hukuka ve kanuna aykırı işlem nedeniyle uğranılacak zararın telafisi yollarını, araştırması gereklidir.³⁰

Sıkça karşılaşılan bir hukuki yanlışlığın ayrıca incelenmesinde de yarar vardır: İdarenin, Anayasa Maddelerini dayanak göstererek temel hak ve özgürlükleri sınırlayan düzenleyici işlem (Yönetmelik, Genelge vs.) yapması hukuken mümkün değildir. Anayasanın, Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanmasını düzenleyen 13. Maddesi:

---

³⁰ Elinizdeki çalışmanın sonunda Ek olarak verdiğimiz İdare Mahkemesi kararları, bu tür araştırma ve sonuçları için hem ışık tutacak, hem de netice alınabilirliği yolunda örnek olabilecek kararlardır.

“Temel hak ve hürriyetler, devletin ülkesiyle bölünmez bütünlüğünün, Millî Egemenliğin, Cumhuriyetin, Millî Güvenliğin, Kamu Düzeninin, Genel Asayişin, Kamu Yararının, Genel Ahlakın ve Genel Sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir.”

hükümlerini amirdir.

13. Maddenin gerekçesinde kanun koyucunun getirdiği gerekçede de:

“Maddenin 1. Fıkrasında “**ancak kanunla**” denilmek suretiyle, hak ve hürriyet sınırlamalarının münhasıran kanun konusu olduğu; yani yasama tasarrufundan başka bir düzenleyici tasarrufla (tüzük, yönetmelik vb) hak ve hürriyetlerin sınırlanamayacağı belirtilmiştir. Hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında mümkün tek amaç olarak kanun, yani yasama tasarruflarının seçildiğini gösteren bu hüküm dahi ‘genel’ niteliktedir. Diğer bir deyişle hak ve hürriyetlere ait bütün maddelere sari bir genel hükümdür. Bu nedenle herhangi bir hak ve hürriyete ait maddede, o hak ve hürriyetin ‘kanunla’ sınırlanabileceğini ayrıca belirtmeye ihtiyaç yoktur.(...)”

Fıkra da ayrıca söz konusu sınırlamaların Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması zorunluluğu da gösterilmiştir.

Maddenin ikinci fıkrasında, hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında daima gözetilmesi gereken ölçü (yani sınırlamaların sınırı) olarak demokratik rejim anlayışı öngörülmüştür. Başka bir anlatımla, hak ve hürriyetlere getirilecek sınırlamalar yahut bunlar konusunda öngörülecek sınırlayıcı tedbirler demokratik rejim anlayışına aykırı olamayacağı gibi, demokratik rejim anlayışı ile uzlaşabilir olmak zorundadır.

Maddenin ikinci kısmı son satırı, hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında öngörülen genel ve özel nedenlerin belli amaçlara yönelik bulunduğunu ve ancak bu amaçları gerçekleştirmek için bu nedenlerin öngörüldüğünü vurgulamaktadır. Şu halde öngörülen amaçlar yahut nedenler bahane edilerek, başka bir amaca ulaşmak için hak ve hürriyetler sınır-

lanmayacak; yahut meşru amaç güdülererek sınırlanmış olsalar bile, getirilen sınırlama bu amacın zorunlu, yahut gerekli kıldığından fazla olmayacaktır. Diğer bir deyişle, amaç ve sınırlama orantısı her halde korunacaktır.

Nitekim maddenin son fıkrası, bu madde hükmünün “genel niteliğini” açıkça vurgulamaktadır.

Yukarıda 13. Maddenin gerekçesinde ve maddenin metninde açıkça sıralanan sınırlama sebeplerinin, ne şekilde ve hangi amaçlarla öğrencilere uygulanabileceğinin açıklanması gerekmektedir. 13. Maddede sayılan gerekçeler gayet açıktır: “Millî Egemenliğin, Cumhuriyetin, Millî Güvenliğin, Kamu Düzeninin, Genel Asayişin, Kamu Yararının, Genel Ahlakın ve Genel Sağlığın korunması” amacı. Üstelik bu amaçlardan herhangi birine veya birkaçına dayandırılrsa dahi, ancak Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen sebeplerle ve de ancak Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak sadece kanunla sınırlama mümkündür.

Kanunlarımız içerisinde kılık kıyafeti düzenleyen veya sınırlayan herhangi bir kanun hükmü de bulunmamaktadır. Aksine herhangi bir kanuna dayanmadan hatta kanunlara aykırı olarak Yönetmelik ve genelgelerle sınırlandırmalar ve cezalandırma hükümleri getirilmektedir ki, bu düzenleyici işlemler yoklukla malüldür.

İdari İşlemin Hukuki Dayanağı Anayasaya Olabilir mi?

Kılık kıyafete dair yönetmelik ve genelgeler, kanunlarımızda kılık kıyafeti yasaklayan bir hüküm olmadığından herhangi bir kanuna dayandırılmamakta, bu yüzden de Anayasanın 174. Maddesinde güvence altına alınan devrim kanunları dayanak gösterilmektedir. Oysa ki Anayasaya dayanılarak yönetmelik veya genelge çıkarılamaz. İdarenin işlem ve eylemleri mutlaka, hukuki düzenlemeler hiyerarşisindeki bir tasarrufa dayanmalıdır. Örneğin, Kanunlar Anayasaya; Tüzükler ve Kararnameler, düzenlenmek istenen alana ilişkin tasarrufları ve hükümleri içeren Kanunlara; Yönetmelikler bağlı oldukları kanun ve tüzüklere dayandırılarak ve onlarla uyumlu olarak çıkarılabilirler.

Genelgeler de, kanun ve tüzüklerin uygulanmasını gösteren Yönetmelikleri dayanak alarak yapılabilecek tasarrufları içeren talimatlardır. Nitekim Anayasanın 124. Maddesindeki:

“Başbakanlık, bakanlıklar ve kamu tüzel kişileri, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla, yönetmelikler çıkarabilirler”

hükmü Genelgeler için de geçerlidir.

Dolayısıyla söz konusu YÖK Genelgeleri de, **idarenin kendi görev alanını ilgilendiren konuda**, kanun ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere, örneğin kılık kıyafet konusunda yukarıda zikrettiğimiz Yükseköğretim Kanununun EK-17. Maddesi –kılık kıyafetin serbestliğinin uygulanması- doğrultusunda düzenlemeler getirebilecektir. Bu amaçlar dışında ve Anayasanın temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması kriterlerini koyan 13. Maddesi ile, idarenin tasarruflarının hukuki düzenlemeler hiyerarşisinde belirlenen dayanaklara bağlılığını emreden 124. Madde hükümlerine aykırı düzenlemeyi içeren YÖK Genelgeleri hukuken ve Kanuna aykırıdır, keyfi bir düzenlemedir ve hukuken yok (keenlemeyekün) hükmündedir, idari yargıya başvurulması halinde iptali gereklidir.

İdari İşlemin Hukuki Dayanağı Anayasa Mahkemesi Kararları veya Karar Gerekçeleri Olabilir mi?

YÖK Genelgelerinde ve uygulamalarında zaman zaman Anayasa Mahkemesinin kararlarının ve karar gerekçelerindeki yorumlarının dayanak alındığı da görülmektedir. Anayasa Mahkemesinin kararları bir kanunun iptaline veya iptal edilmemesine ilişkin olarak kesin karardır. İdari işlem ve eylemlere ilişkin Anayasa Mahkemesi Kararı olamaz. Bunun tek istisnası Hükümetin çıkardığı Kanun Hükmündeki Kararnemelerdir. İdarenin eylem ve işlemlerine karşı yargı mercii idare mahkemeleri ve Danıştay’dır.

Evvelce Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığı bahsinde üzerinde durduğumuz gibi, Anayasanın 153. Maddesi Anayasa Mahkemesinin yasakoyucu gibi hareket ederek yeni bir uygulamaya yol açacak şekilde karar vermesini yasaklamaktadır.

“Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmündeki kararnemenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez.”

Anayasa Mahkemesinin kararları, kararın ele aldığı iptal istemine ilişkin kanun veya kanun hükmündeki kararname hakkında bağlayıcıdır. Kanun koyucu, Anayasa Mahkemesi gerekçelerinin (yorumlarının) de bağlayıcı olduğunu irade etseydi, bu hususta Anayasaya hüküm koyabilirdi. Kaldı ki Anayasa Mahkemesi bir çok kararında, Anayasa Mahkemesinin karar gerekçelerinin bağlayıcı olmadığına ve sorunun yasal düzenlemelerle çözümü gerektiğine karar vermektedir:

“Anayasa Mahkemesi, yerindelik denetimi niteliğinde incelemelerle Yasakoyucu yerine geçme görünümündeki tutumlardan özenle uzak kaldığı için, emeklilerin yaşam koşullarını iyileştirme yönünde yasama ve yürütme organlarına öneri türünde açıklama yapmaktan kaçınmaktadır. Sorunun yasal düzenlemelerle çözümü, emekliler arasındaki kimi farklılıkların olumlu biçimde giderilmesi yasama organının takdirindedir.”³¹

Yine yüksek yargı organlarında görevli hakimlerin görüşleri de aynı yöndedir. Örneğin, Yargıtay Başkanı bir adli yıl açılışında yaptığı konuşmada:

“Bir yasa, Anayasaya hepsi de uygun olmak kaydıyla birden fazla şekilde yorumlanabiliyorsa, bunlardan hangisinin daha isabetli olacağını tayin yetkisi Anayasa Mahkemesi’ne değil yerel mahkemelere ve nihai safhada diğer yüksek mahkemelere aittir. Anayasa ve yasalar maddi olayları inceleyip değerlendirecek olan dava mahkemelerinin yorumlarıyla memleket ihtiyaçlarına uygun anlam kazanacaklardır.”³²

demektedir. Bu ifade dahi Anayasa Mahkemesi kararlarında geçen başörtüsü yasağının Anayasaya veya kanuna uygun olduğuna ilişkin gerekçelerin herhangi bir düzenleyici işleme konu olamayacağını, farklı yorumlanabilen kanunlardan ne kastedildiğine ilişkin yorumun da ancak yerel mahkemelere ve yüksek yargı organlarına ait olacağını göstermektedir. Bu nedenle YÖK veya Rektörlüklerin hukukçu öğretim üyelerine

---

³¹ Anayasa Mahkemesinin E.1989/11, K.1989/49, (Resmi Gazete 2.3.1990) ve E.1989/11, K.1989/48 (Resmi Gazete 22.1.1990) sayılı kararları. (Anayasa Mahkemesi Kararlar Dergisi, Yıl:1991, Sayı: 25, s. 420-457). Ayrıca Bkz: Mustafa ŞENTOP, A.g.e.

³² Bkz.: Mustafa ŞENTOP, A.g.e.

hazırlattığı bir kısım raporlardaki hukuka aykırı görüşlere dayanarak yaptıkları uygulamalar hukuk dışıdır:

YÖK'ün İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dekanlığından, "Din ve Vicdan Hürriyeti" konusunda görüş istemesine karşılık, Hukuk Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Aysel ÇELİKEL imzası ile sunulan B.30.2. İST.0.64.00 sayılı ve tarihsiz raporda, Anayasa Mahkemesi kararlarının gerekçeleri içtihat kabul edilerek, başörtüsü yasağının gerekçesi olarak gösterilmiştir. Söz konusu raporda Anayasanın 138/son ve 153/son maddeleri de çarpıtılarak yorumlanmıştır. Raporda

"Anayasanın 138/son hükmü, 'yasama ve yürütme organları ve idare, mahkeme kararlarına uymak zorundadır; bu organlar ve idare, mahkeme kararlarını hiçbir surette değiştiremez ve bunların yerine getirilmesini geciktiremez' kuralını içermektedir. Buna Anayasa madde 153/sondaki Anayasa Mahkemesi kararlarının bağlayıcılığını da eklemek gerekir".

ifadelerine yer verilirken, söz gelimi bir bektaşi mantığıyla, 153/2'deki, "Anayasa Mahkemesi bir kanun veya kanun hükmündeki kararnamenin tamamını veya bir hükmünü iptal ederken, kanun koyucu gibi hareketle, yeni bir uygulamaya yol açacak biçimde hüküm tesis edemez" hükmü gözden kaçırılmaya çalışılmıştır.

İPTAL DAVALARINDA HUKUKA AYKIRILIK SEBEPLERİ

Düzenleyici İşlemlerde Hukuka Aykırılığın Örnek Bir Genelge ve Uygulaması Üzerinden Değerlendirilmesi

İdari işlemlere konu iptal davalarında hukuka aykırılık sebeplerini, önemli ve örnek bir genelge üzerinde ve bu genelgeye dayanılarak yapılan uygulamaları değerlendirerek incelemekte yarar vardır: Aynı tarzda birçok Üniversitede yapılan uygulamalar da bu çerçevede değerlendirilebilir:

İstanbul Üniversitesi Rektörlüğünün 23.2.1998 tarih ve 350-5786 sayılı genelgesi, öğrenci kimlik kartı olmayan öğrencilerin İstanbul Üniversitesi Kampüslerine veya binalarına alınmalarını ve herhangi bir şekilde girmiş olanlar hakkında cezaî işlemlerin uygulanacağını ifade etmektedir. Rektör tarafından imzalanan genelgenin imzadan sonraki alt kısmında ise turnak içerisinde, "... bayan öğrencilerin başörtülü olarak, erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmalarını gerekmektedir" ifadesi yer almaktadır. Notun devamında da bu durumdaki öğrenciler hakkında ne tür yasal işlemler yapılacağı açıklanmaktadır.

Söz konusu genelgenin öncelikle Genel İdare Hukuku açısından bir değerlendirilmesi yapılmalıdır:

İdarî işlemler, açılacak iptal davaları ile yetki, şekil, sebep, konu ve amaç unsurları bakımından yargı denetimine tabi tutulmaktadırlar. Sayılan bu unsurlardan birinin veya bir kaçının sakat(hukuka aykırı) olması halinde idarî yargı tarafından söz konusu işlem iptal edilir. İdarî davalarda iptali istenen işlemin yürütülmesinin durdurulmasının öncelikle talep edilmesi de hak kaybının önlenmesi ve uğranılacak zararın büyümemesi açısından bir gerekliliktir.

Yetki Unsuru Yönünden

Bilindiği gibi, maddi hukuk anlamında, hukuka uygun yöntemlerle oluşturulan kurallar hukukun kaynakları olarak adlandırılırlar. Buna göre maddi hukukun kaynakları, uluslararası sözleşmeler başta olmak üzere sırasıyla, anayasa, kanun, tüzük, yönetmelik ve benzeri işlemlerle ortaya konan yazılı ve bağlayıcı iradedir. Maddi Hukuk Kurallarının da kendi aralarında hiyerarşiye dayalı bir düzeni vardır. Bu hiyerarşi içerisinde uluslararası genel hukuk ilkeleri en üst norm olarak kabul edilir. Türkiye buna ilişkin olarak anayasasının 90/son maddesi ile uluslararası sözleşmeler hükümlerinin üstün norm niteliğini kabul etmiştir. Maddi Hukuk Kurallarının diğerleri sırasıyla, anayasa, kanun, kanun hükmünde kararname, tüzük, yönetmelik vb. gelmektedir.

İdarenin yasallığı olarak ifade edilen yetki unsuru: İdarenin ve kamu görevlilerinin, önceden yasa veya idari yargı yerlerince belirlenen yetki kuralları çerçevesinde işlem ve faaliyette bulunmasını ifade eder.

İdare hukukunda yetkiye ilişkin düzenleme, kamu düzeni ile ilgilidir ve buna ilişkin kurallar yorumlanamaz, genişletilemez. Taraflarca ileri sürülmesi bile resen göz önüne alınır. Asıl olan ilgililerin yetkisiz oldukları, ancak verilmiş olan bir yetki ile yetkili kılınmış bulduklarıdır.³³

Kamu yönetimi içinde yer alan kuruluşların yetkilerini yer, zaman ve kişi yönünden incelemeye tabi tutmak gerekmektedir:

Bazı kuruluşlar yetki yönünden **yer itibarıyla** belli bir coğrafi bölge (il veya ilçe gibi) ile sınırlandırılmışlardır. Bazıları ise genel yetkiye yani ülke çapında yetkiye sahiptir. Bakanlar Kurulu veya YÖK gibi.

Yetki belli bir zaman dilimi ile sınırlanmışsa, bu sınırlar öncesinde veya sonrasında verilen kararlar veya işlemler yetkinin **zaman yönünden** sınırlandırılmış olması nedeniyle yetki yönünden sakat sayılacaklardır. Örneğin bazı kurullar için, yapacakları işlemlere ilişkin toplantı tarihleri belirlenmiş ise, bu tarihlere aykırı toplanarak alınan kararlar ve işlemler yetkisizlik nedeniyle hukuka aykırı olacaktır.

Yine kamu görevlilerinin kendilerine tanınmamış yetkiyi kullanmaları halinde **kişi bakımından** yetkisizlikle karşılaşmış olunmaktadır. Dolayısıyla yetkisiz kişinin tasarrufu ile ortaya çıkan böyle bir işlem de hukuka aykırı sayılacaktır.

³³ Selami DEMİRKOL – Zuhul BERKET, “Teori ve Pratikte İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA ve DAVALARIN TAKİP USULÜ”, (Ankara: 1998), s. 103.

Örneğin, YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 13. Maddesi, disiplin suçlarının soruşturmasında soruşturmaya yetkili amirleri saymıştır. Bu belirlenenlerin dışındaki kişilerin Yönetmelikte belirlenmedikleri veya belirlenenler tarafından tayin edilmedikleri halde verdikleri kararlar, kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle iptal edilecektir.

Bunun gibi, idari kurum veya kuruluşların birbirlerinin yerine geçerek işlem yapmaları da aynı hükümdedir.

Çok önemli bir husus da, idarenin usulsüz **yetki devri** veya **yetki gaspı**dır. Bu durumda idare, yasamanın veya yargının yerine geçerek, diğer bir anlatımla bunların yetkilerini gasp ederek işlem yapmaktadır. Örneğin, Yönetmelik yapma yetkisi kanunen kendisine tanınmamış bir idari kurum veya kuruluşun yönetmelik çıkarması veya Anayasada belirlenen kurallar dışında, temel hak ve özgürlüklere sınırlamalar getiren düzenleyici işlemler yapması gibi. Bu durumda Danıştay, yapılan işlemde sakatlık olduğuna değil, **işlemin yokluğuna** karar vermektedir.³⁴

İdare, kendi görev alanlarını ilgilendiren kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler yapabilme yetkisini Anayasanın 124. Maddesinden almaktadır. Bir düzenleyici işlem olan tebliğ, genelge, emir ve talimatlar da yönetmelik gibi idarenin yetki alanına girmektedir.

Bu hususu bir örnekle açıklığa kavuşturalım:

Anayasa Mahkemesi 7.3.1989 tarih ve 1989/12 sayılı kararıyla Yükseköğretim Kanununa getirilmek istenen ek maddeyi iptal etmiştir. Ek madde hükmü şöyledir:

“Yükseköğretim Kurumlarında, dersane, laboratuvar, klinik, poliklinik ve koridorlarında çağdaş kıyafet ve görünümünde bulunmak zorunludur. Dini inanç sebebiyle boyun ve saçların örtü veya türbanla kapatılması serbesttir.”

Anayasa Mahkemesi bu kanunu iptal etmiş ve iptal gerekçesinde de dini inanç gereği boyun ve saçların örtülmesinin laikliğe, Anayasaya ve sair kanunlara aykırılığını ifade etmiştir. Mahkeme kararın gerekçesinde başörtüsünün “özgür düşünce gereklerine” ve “akıl ve bilimin gereklerine” ters düşüğünü de ifade etmiştir. Mahkeme aynı zamanda başörtüsü takma hakkının “demokratik bir hak” olmadığını, “özgürlükleri yıkmak için özgürlüklerden yararlanılamayacağını” ve dolayısıyla “demok-

---

³⁴ Selami DEMİRKOL – Zuhal BERKET, A.g.e., s. 107.

ratik bir hak olarak savunulamayacağını” da belirtmiştir. (Karar metninde geçen, Anayasada tanınan tüm haklara aykırı ve tutarsız yorumları buraya aktarmak mümkün değildir).

Daha sonra Yükseköğretim Kanununa 25.10.1990 tarih ve 3670 sayılı kanunla getirilen EK-17. Maddenin iptali için açılan davaya karşılık Anayasa Mahkemesi, daha önceki kararına atıf yaparak ve başörtünün laikliğe aykırı olduğu görüşünü de gerekçesine katarak iptal istemini reddetmiş, yani Ek-17. Maddeyi Anayasaya aykırı bulmamıştır. Böylece Ek-17. Madde, “Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydıyla kılık kıyafetin serbest olduğu” şeklinde yürürlüktedir ve kılık kıyafet konusunda tek ve bağlayıcı düzenlemedir.

Kanunun hükmüne ve Anayasaya uygunluğunun onaylanmasına rağmen uygulamalar her Üniversitede farklılık arz etmektedir. Diğer bir deyişle yasa koyucunun iradesine rağmen Rektörlükler, yasa koyucu yerine geçip, kanuna aykırı düzenleme ve uygulama içine girmektedirler. Rektörlüklere düşen görev, Yükseköğretim Kanununun Ek-17. Maddesinde düzenlenen kılık kıyafet serbestisi konusunda bir Yönetmelik düzenlemesini beklemek iken Rektörlük makamı, bu gerekliliğe riayet etmeyerek kanuna aykırı bir şekilde, üstelik konu ile ilgisiz (genelgenin asıl konusunun kimlik kartına ilişkin olduğu hatırlanmalı) ve imzadan sonra düştüğü bir not ile düzenleyici işlem yapma yoluna gitmiştir. İmzadan sonra düşülen bir not ile yapılan bu idari işlem, yasakoyucu yerine geçerek, diğer bir anlatımla yetki gaspında bulunularak yapılan bir işlemdir ve bu durum, **idarî işlemin konusu yönünden yetkisizliği sonucunu** doğurmuştur. Dolayısıyla Rektörlüğün işlemi yetki unsuru yönünden de hukuka aykırıdır.

Şekil Unsuru Yönünden

Şekil unsuru, idari işlemin yapılaş biçimini ve prosedürünü ifade eder. İdari işlemin şekil olarak hukuka uygunluğunda aranan şartlar:

1. İşlemin yazılı olması, (İşlemin sözlü de olabileceğini ancak kanun belirleyebilir)
2. İdarenin iradesini göstermesi, bir diğer deyişle işlem bütünlüğü olması, (İşlemlerin kurul kararı olması gereken hallerde kurulun toplanmasına ve karar sayısına ve imzaların birlikte atılmasına ilişkin kurallara uyarak karar vermesi)
3. Şekle ilişkin belirlenmiş kurallara uyulmasıdır.

Örneğin, idarenin disiplin soruşturmasında savunma almaması, tanık dinlemesi gerektiği hallerde dinlememesi, soruşturmacılardan birinin soruşturmaya katılmadığı halde karara katılması, işlemlerdeki imza eksiklikleri, işlemlerin ortadan kaldırılmasında aynı işlemin yapılmasında izlenen şekil ve usule uyulmaması gibi nedenler, idari işlemin şekil yönünden sakat olması sonucunu doğuracaktır ve iptali gerekecektir.

Konuyu işlemek üzere örnek olarak ele aldığımız Genelge incelendiğinde ilk bakışta, kimlik kartı olmayan öğrencilerin Üniversite Kampüs ve binalarına alınmayacağına ilişkin bir güvenlik tedbiri şeklinde tasarruf olduğu anlaşılmaktadır. Kimlik kartı olmayan öğrenciler için getirilen uygulama Rektörlüğün inisiyatifinde olduğundan normal karşılanabilir. **(Tabii ki bu arada Rektörlüğün, kanuna uygun müracaatlara rağmen kanuna aykırı şekilde kimlik kartı vermemesi ayrıca değerlendirme konusu yapılmalıdır.)**

Rektörün imzasından sonra not olarak düşülen kısım ise genelgenin aslından sayılamaz. Rektörlüğün genelgesinde uygulanmak istenen kimlik kartı bulunmamasının sonuçlarına ilişkin işlem imzalandıktan sonra, not düşülmek suretiyle genelgeye açıklık getirilmesini de aşacak şekilde, uygulanacak cezaî işlemlerin belirtilmesi, idarî işlemlerde aranan **“işlem bütünlüğü”** esasına aykırıdır. Bu aykırılık nedeniyle işlemde şekil ve hukuka uygunluk yönünden sakatlık söz konusudur, uygulama imkanı yoktur.

Nitekim İst. 6. İdare Mahkemesi söz konusu işlemdeki bütünlüğün bozulması nedeniyle işlemin şekil yönünden hukuka aykırı olduğu görüşüyle yürütmenin durdurulmasına karar vermiştir. Ancak bu karar Bölge İdare Mahkemesi tarafından kaldırılmış olup, dava henüz derdesttir ve esasa ilişkin karar henüz verilmemiştir.

Sebebe Unsuru Yönünden

İdarenin işlem ve eylemlerinin bir sebebe dayanması, bu sebebin de hukuka ve kanuna uygun bir sebep olması, yani kanunda gösterilmiş bulunması zorunludur. Genel kaide, idari işlemin sebebinin bizzat işlem içinde gösterilmesinin zorunlu olduğu şeklindedir. İdarenin, sebep unsuru bizzat işlem içinde göstermesinin zorunlu olmadığı hallerde de,

konu idari yargıya intikal ettirildiğinde idare, sebep göstermek zorundadır. İzaha gerek yoktur ki, idarenin göstereceği sebebin hukuka uygun olup olmadığının tespiti yine idari yargının yetkisindedir.

Yükseköğretim Kanununa EK-17. Madde ile getirilen kılık kıyafetin serbest olduğu hükmü 1990 yılından bu yana değiştirilmemiş, bu konuda herhangi bir açıklayıcı Yönetmelik de ihdas edilmemiş, dolayısıyla kılık kıyafet serbest bırakılmıştır. Kılık kıyafetin serbest bırakılması bu güne kadar ki uygulama ile istikrarlı bir şekilde sürdürülmüş olmasına rağmen YÖK'ün bu istikrarlı işlem ve uygulamayı hiç bir Kanun ve Yönetmeliğe dayanmaksızın değiştirmeye kalkışması idarenin işlem ve eylemlerinde aranan **devamlılık ve çelişkisizlik** kuralına ters düşmektedir. Üstelik söz konusu genelgede herhangi bir kanuni dayanak ve gerekçe de gösterilmemiş olması, işlemin objektif bir sebebinin bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bu durum idarî işlemin sebep yönünden de hukuka aykırılığı, dolayısıyla da sakatlığı sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla YÖK veya herhangi bir Üniversitenin kılık kıyafete ilişkin yasaklama veya sınırlama getiren herhangi bir genelgesi, idari yargının aradığı sebep unsuru yönünden sakat olacak ve müracaat halinde iptali gerekecektir.

Konu Unsuru Yönünden

İdari işlemin konusu, bu işlemin doğuracağı hukuki sonuç ve meydana getirdiği hükümdür. İdari işlemlerde ortaya çıkan sakatlıklar genelde işlemin sebebi ile ilgilidir.³⁵ İdarî işlemlerde, idarî işlemin gerekçelerinin işlem metninde belirtilmesi bir zorunluluktur. Diğer bir deyişle idarî işlemin konusunu oluşturan sebep unsuru ve hukukî dayanağı olan kanuni düzenleme ve bu düzenlemenin getirdiği yaptırım, işlem metninde açıkça belirtilmelidir.

Bir idari işlemin sebep unsurundaki sakatlık yönünden iptal edilmesi için aşağıdaki nedenler önemli örneklerdir:

- İdari işlemin geriye yürütülmesi,
- Uyulması gereken yasa, tüzük, yönetmelik ve hukukun genel ilkelere uyulmaması,

³⁵ Selami DEMİRKOL – Zuhal BERKET, A.g.e., s. 113.

- Yanlış kuralın uygulanması sonucu varılması gereken sonuç yerine başka bir sonuca varılması,
- Mevzuatın izin vermemesine karşın, ilgililere ek mali yükümlülük getirilmiş olması,
- Belli sebebe ve konuya bağlandığı durumlarda bu sebep-konu ilgisine uymayan bir işlemin yapılması,
- İdarenin takdir yetkisinin kamu yararına uygun kullanılmaması, tanınan seçeneklerin dışına çıkılması.

Söz konusu genelelerde bu gerekliliğe uyulmadığı gibi, işlem konusu kimlik kartı olup, genelgede imza altına düşülen not ile ve hiç bir sebep ve dayanak gösterilmeden getirilen başörtüsü ve sakala ilişkin yasaklama ve cezalandırma işlemi, konu unsuru yönünden de hukuka aykırıdır.

Amaç Unsuru Yönünden

İdari işlemin amacının kanunda özel olarak gösterilmediği durumlarda, genel amaç kamu yararadır. Dolayısıyla kamu görevlilerinin her türlü eylem ve işlemlerinde kamu yararını gözetme mecburiyetleri vardır. Yetkilerini, siyasi tercihlerine, kişisel inançlarına veya kendisi veya bir başkasının özel çıkarlarına uyarlayarak kullanamazlar. İdari yargı, işlemin amacını re'sen araştırmaktadır.

Milli Eğitim ile ilgili düzenlemeler söz konusu olduğunda, Anayasa ve Milli Eğitim Temel Kanununda belirlenen temel ilkeler öncelik kazanmaktadır. Milli eğitimin temel ilkelerine aykırı düzenlemeler ve işlemler amaç yönünden sakat işlemlerdir ve idari yargı tarafından iptal edilmeye mahkumdurlar.

Bir Aldatmaca

Konunun bu noktasında YÖK Başkanlığının hukuk ve usul kurallarını hiçe sayan bir bilgi yazısından söz edilmesi de gerekli olmaktadır.

Söz konusu yazı, İstanbul 6. İdare Mahkemesinin yukarıda sözü edilen kararı ile ilgilidir:

İstanbul 6. İdare Mahkemesi, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü Öğrenci İşleri Başkanlığı'nca tesis olunan 23.2.1998 tarih ve 350/5786 sayılı işlemi için yürütmenin durdurulması kararı vermiş, fakat Bölge İdare Mahkemesi 19.8.1998 tarih ve 1998/947 sayılı kararı ile yürütme-

nin durdurulması kararını ortadan kaldırmıştır. Davanın esasına ilişkin karar henüz müzakere edilip sonuçlandırılmamıştır. Yani dava henüz derdesttir.

YÖK, Bölge İdare Mahkemesinin yürütmenin durdurulmasının ortadan kaldırılmasına ilişkin kararını davanın nihai kararı olarak algılamakta ve tüm Rektörlüklere 7.9.1998 tarih ve B.30.0 HKM. 06.10.001/2393 sayılı yazısı ile gereğinin yapılmasını istemektedir. Söz konusu yazıda Bölge İdare Mahkemesinin, yürütmenin durdurulması kararının ortadan kaldırılmasına ilişkin kararı şöyle takdim edilmektedir:

“... Öğrenci kimlik kartı olmayan öğrencilerin üniversite kampüslerine veya binalarına alınmaması ve bayan öğrencilerin başörtüsü, erkek öğrencilerin sakallı olarak ders, staj ve uygulamalara alınmaması yolunda tesis edilen işlemlerin hukuka ve mevzuata uygun olduğuna karar verilmiştir”

Hiç bir hukuk adamı veya idarî görevlinin bu yanlış yapması mümkün değildir. Dava henüz karara bağlanmamış ve sadece yürütmenin durdurulması kararı iptal edilmiş iken, yürütmenin durdurulmasının iptaline dair kararın mahkemenin nihai kararı olarak sunulması, adaletin ve insanların aldatılmasından başka bir şey değildir. Genelgenin uygulama alanının devam ettirilebilmesi için, genelgenin iptaline ilişkin derdest davada verilen ara kararının sinsice çarpıtılarak kafa karıştırmanın hukukla bir ilgisi olmaması gerekir.

Üniversite Rektörlükleri de bu hukuk dışılığa ortak olmuş ve YÖK yazısını tekrarlayan birer yazı ile öğrenciler için genelge yayınlamışlardır. Nitekim Sakarya Üniversitesi Rektörlüğünün 4.12.1998 tarih ve 5534 sayılı yazısı bu mahiyettedir ve üstelik **YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 7/h maddesinin halen yürürlükte olduğunu** ifade ederek öğrencileri aldatmaktadır.

BEŞİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI DÜZENLEMELER

1. BM İNSAN HAKLARI EVRENSEL BİLDİRİSİNİN İLGİLİ HÜKÜMLERİ³⁶

Başlangıç

İnsanlık ailesinin tüm üyelerinde bulunan saygınlığın ve bunların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının özgürlüğün, adaletin ve dünya barışının temeli olduğu,

İnsan haklarının tanınmamasının ve hor görülmesinin, insanlık vicdanını isyan ettirici vahşiliklere neden olduğu, dehşetten ve yoksuluktan kurtulmuş insanların, söz ve inanç özgürlüklerine sahip olacakları bir dünyanın kurulmasının, insanoğlunun en yüksek amacı olarak, açıklanmış bulunduğu,

İnsanın baskıya ve baskı yöntemine son çare olarak ayaklanma zorunda kalmaması için, insan haklarının bir hukuk düzeni ile korunmasının zorunlu olduğu,

Uluslar arasında dostça ilişkilerin geliştirilmesini özendirmenin önem taşıdığı,

Birleşmiş Milletler halklarının yasada, insanın temel haklarına, insanoğlunun saygınlık ve değerine, erkek ve kadınların eşitliğine olan inançlarını bir kez daha açıklamış oldukları ve toplumsal gelişmeyi

---

³⁶ Türkiye, 6 Nisan 1949 tarih ve 9119 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla Beyannameyi onaylamış ve 27 Mayıs 1949 günü Resmi Gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinin 20. yıl dönümü olan 10 Aralık 1968 günü Dünya İnsan Hakları Günü olarak ilân edildi ve her yıl aynı günde kutlanmaktadır.

özendirmeye ve daha geniş bir özgürlük içinde daha iyi yaşam koşulları kurmaya karar vermiş buldukları,

Üye Devletlerin³⁷, BM örgütüyle işbirliği yaparak, insan haklarına ve temel özgürlüklerine tüm dünyaca ve etkin biçimde saygı gösterilmesinin sağlanmasını üstlenmiş buldukları,

Bu haklar ve özgürlüklerin herkesçe özdeş biçimde anlaşılmasının söz konusu yükümlülüğün yerine getirilmesi için son derece önemli bulunduğu gerçeği ve görüşünden hareketle,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu,

İşbu İnsan Hakları Bildirgesi'ni, bütün halkların ve bütün ulusların, gerçekleştirmek için çaba göstermeleri gereken bir ideal olarak ilân eder; ta ki bütün bireyler ve bütün sosyal gruplar bu Bildirgeyi hiç bir zaman akıllarından çıkarmasınlar, öğretim ve eğitim yoluyla bu haklara ve özgürlüklere saygıyı aşılamayabilsinler ve hem ulusal hem de uluslararası düzeyde bu hak ve özgürlüklerin, gerek üye devlet halkları arasında, gerekse bu devletlerin yönetimi altındaki topraklarda, evrensel ve etkin bir biçimde tanınmasını ve uygulanmasını sağlasınlar. (*)

Madde-1. Bütün insanlar hür, saygınlık ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.

Madde-2/1. Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasi ya da herhangi bir görüş, Millî veya toplumsal köken, zenginlik, doğum ya da herhangi bir ayırım gözetilmeksizin bu Beyannamede ilân olunan tüm hak ve özgürlüklerden istifade edebilir.

Madde-3. Herkesin yaşama, özgürlük ve kişisel güvenlik hakkı vardır.

---

³⁷ BM örgütünde belirlenecek birtakım görevlere seçim yapılabilmesi bakımından devletler gruplara ayrılmışlardır. BM'e üye devletler, bu gruplardaki isimleri ile birlikte anılırlar. Örneğin, Komünist Devletler dışındaki Avrupa Devletleri, ABD, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İsrail Batı Grubu, İsrail dışında tüm Asya ve Uzakdoğu ada devletleri Asya Grubu, Türkiye Avrupa grubuna girmekle birlikte, BM merkezinde özel işbirliği gruplarının danışma ve dayanışma amaçlı toplantı ve çalışmalarında İslâm Konferansı üyesi ülkelerle birlikte İSLÂM GRUBU içinde mütalaa edilmektedir. Bkz : İsmail SOYSAL, "Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları", Cilt. II, (Ankara, Türk Tarih Kurumu Yay., 1991)

(*) Konu ile ilgili maddeler alınmıştır.

Madde-5. Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayrı insanî, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tabi tutulamaz.

Madde-6. Herkes nerede olursa olsun hukukî kişiliğinin tanınması hakkını haizdir.

Madde-7. Kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korumasından istifade hakkını haizdir. Herkesin işbu beyannameye aykırı her türlü ayırt edici muameleye karşı ve böyle bir ayırt edici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.

Madde-8. Her şahsın kendine Anayasa ve kanun ile tanınmış temel haklarını çiğneyen eylemlere karşı fiili doğrudan doğruya yetkili ulusal yargı organlarına müracaat hakkı vardır.

Madde-9. Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz, tutuklanamaz ve sürgün edilemez.

Madde-10. Herkes hakları, yükümlülükleri veya cezai nitelikteki her türlü suçlamalar konusunda davasının tam bir eşitlikle, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından hakkaniyetle ve açık olarak görülmesi hakkına sahiptir.

Madde-11. Bir suç işlemekten sanık herkes, savunması için kendisine gerekli bütün güvencelerin sağlanmış bulunduğu açık bir yargılama ile kanunen suçlu olduğu tespit edilmedikçe masum sayılır.

Hiç kimse, işlendikleri sırada Millî veya milletlerarası hukuka göre suç teşkil etmeyen fiillerden veya ihmallerden ötürü mahkum edilemez. Bunun gibi, suçun işlendiği sırada uygulanan cezadan daha şiddetli bir ceza verilemez.

Madde-18. Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğü vardır. Bu hak, herkes için yalnız ya da topluca, gerek kamu önünde gerekse özel olarak öğretimle, uygulamalarla, ibadet etmeyi ya da dini yükümlülükleri yerine getirerek dinini ya da inancını açıklama özgürlüğünü içerir.

Madde-19. Herkes görüşlerinde ve görüşlerini açıklamada özgürdür. Bu özgürlük görüşlerinden dolayı rahatsız edilmeme, ülke sınırları gözetilmeksizin bilgi ve düşünceleri herhangi bir anlatım yoluyla arama, elde etme ve yayma hakkını da içerir.

Madde-21/3. Her şahıs, memleketinin kamu hizmetlerinden eşitlikle faydalanmak hakkını haizdir.

Madde-22. Her şahsın, toplumun bir üyesi olarak, sosyal güvenliğe hakkı vardır; Bu hak her insanın ulusal çaba ve uluslararası işbirliği sayesinde ve her ülkenin örgütlenmesi ve kaynakları göz önünde tutularak, kişiliğinin gelişmesi ve insanlık onurunun korunması için vazgeçilmez sayılan iktisadi, sosyal ve kültürel haklarını elde etme yetkisine imkan vermelidir.

Madde-23/1. Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, adil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır.

Madde-26. Herkes, eğitim hakkına sahiptir. Eğitim hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve meslekî öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim liyakatlerine göre herkese tam ve eşitlikle açık olmalıdır.

Eğitim insan kişiliğinin tam gelişmesini ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeyi hedef almalıdır. Eğitim, bütün milletler, ırklar ve dini gruplar arasında anlayış, hoşgörülük ve dostluğu özendirmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir.

Ana baba, çocuklarına verilecek eğitimi seçmede öncelikle hak sahibidir.

Madde-27. Herkes, toplumun kültürel yaşamına özgürce katılma ve güzel sanatlardan yararlanma ve bilimsel gelişmeye katılarak yararlarının paylaşma hakkına sahiptir.

Herkesin, sahibi bulunduğu her türlü ilim, edebiyat veya sanat eserinden doğan manevî ve maddî menfaatlerin korunmasını isteme hakkı vardır.

Madde-28. Herkesin bu beyannamede ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşeceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

2. BM KİŞİSEL VE SİYASAL HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ³⁸

---

³⁸ Bu Sözleşme, 23.3.1976'da yürürlüğe konmuş, ancak Türkiye bu Sözleşme ve bağlı Protokolunu henüz imzalamamıştır.

Bu Sözleşmeye taraf olan devletler;

BM Antlaşmasında ilân edilmiş olan ilkelere uygun olarak, insan topluluğunun tüm üyelerinin doğuştan sahip oldukları onurun ve onların eşit ve vazgeçilmez haklarının tanınmasının dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu göz önüne alarak,

Bu hakların, kişinin doğuştan sahip olduğu onurundan kaynaklandığını kabul edip,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne uygun olarak, korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne sahip özgür insan ülküsüne ancak herkesin medenî ve siyasal haklarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından yararlanabileceği koşulların yaratılması ile ulaşılabileceğini kabul edip,

Birleşmiş Milletler Yasasına göre devletlerin insan hak ve özgürlüklerine bütün dünyada saygı gösterilmesini özendirmek ve bunu geliştirmek yükümlülüğünü göz önüne alıp,

Bireyin, öteki bireylere ve bağlı olduğu topluluğa karşı görevleri olduğunu ve bu Sözleşmede belirtilen haklara saygı gösterilmesi ve bunun geliştirilmesi için çaba gösterme sorumluluğu altında bulunduğunu dikkate alıp,

Aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır.(*)

Madde-2. 1. Bu Sözleşmeye taraf her devlet, kendi ülkesinde ve yargı yetkisi içinde bulunan tüm bireylere ırk, renk, cinsiyet, din, siyasi ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, doğuş ya da başka bir statü gibi herhangi bir ayırım gözetmeksizin bu Sözleşmede tanınan hakları sağlamayı ve bu haklara saygı göstermeyi üstlenir.

2. Bu Sözleşmeye taraf her devlet, yürürlükteki yasal ya da başka önlemlerle sağlanmamış olması durumunda kendi anayasal işlemleri ve bu Sözleşmenin hükümleri uyarınca, bu Sözleşmede tanınan hakların işlerlik kazanmasında gerekli olabilecek yasal ve başka önlemleri benimsemek üzere girişimlerde bulunmayı üstlenir.

3. Bu Sözleşmeye taraf her devlet;

Burada tanınan hak ve özgürlükleri çiğnemenin bir kişiye, bu uygulama resmi görevliler tarafından yapılmış olsa bile, etkin bir yargı yolu olanağı sağlamayı;

(*) Konu ile ilgili olan maddeler alınmıştır.

Böyle bir yargı yolu isteğinde bulunan bir kişinin yetkili yargı, yönetim ve yasama organlarınca ya da devletin yasal sistemine göre yetkili başka makamlarca karara bağlanmak üzere bu hakkını güvence altına almayı ve yargı yolu olanaklarını geliştirmeyi;

Bu yoldan bir hak alındığında bunun yetkili makamlarca yerine getirilmesini sağlamayı;

üstlenir.

Madde-3. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, erkeklerle kadınlara bu Sözleşmede ileri sürülen tüm kişisel ve sayısal haklardan eşit yararlanma hakkı tanımayı üstlenir.

Madde-7. Hiç kimseye işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza uygulanamaz. Özellikle, hiç kimse, kendi özgür oluru olmadan tıbbî ya da bilimsel deney konusu olamaz.

Madde-9. 1. Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz ya da tutuklanamaz. Kimse, yasa ile konulmuş gerekçeler ve işlemlere uygun durumlar dışında özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

2. Tutuklanan bir kimseye, tutuklama sırasında tutuklama nedenleri ve ne ile suçlandığı hemen bildirilir.

3. Bir suç işlediği savı ile yakalanan ya da tutuklanan bir kimse, hemen bir yargıç ya da yargı gücünü kullanmaya yetkili bir başka resmî görevli önüne çıkarılır ve makul bir süre içinde yargılanmasını ya da salıverilmesini isteme hakkı vardır. Yargılanmayı bekleyen kişinin göz altında tutulması genel kural değildir. Ancak salıverilme, sanığın yargılama sürecinin herhangi bir aşamasında duruşmada ve – gereğinde- hükmün yerine getirilmesinde hazır bulunması güvencesine bağlanabilir.

4. Yakalanarak ya da tutuklanarak özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan bir kimsenin tutuklanmasının yasalığı konusunda gecikmeksizin karar verilmesini ya da yasal değilse salıverilmesi için mahkeme önüne çıkarılmasını isteme hakkı vardır.

5. Yasa dışı yakalanan ya da tutuklanan kimse, tazminat isteme hakkına sahiptir.

Madde-10. 1. Özgürlüğünden yoksun bırakılmış olan herkese insanca ve insan kişiliğinin niteliğinden gelen onuruna saygı gösterilerek davranılır.

2.a) Sanık kimseler, ayrı koşullar dışında, hüküm giymiş olanlardan ayrı tutulur ve hüküm giymemiş kişi konumuna uygun olarak ayrı muamele görür.

b) Ergin olmayan sanıklar yetişkinlerden ayrı tutulur ve durumları karara bağlanmak üzere elden geldiğince çabuk yargı önüne çıkarılır.

3. Cezaevi sistemi, temel amacı hükümlülerin iyileştirilmesi ve topluma yeniden kazandırılması olan bir uygulamayı da içerir. Ergin olmayan suçlular, yetişkinlerden ayrı tutulur ve yaşlarına ve hukuksal konumlarına uygun bir muamele görür.

Madde-11. Hiç kimse, salt bir sözleşme yükümlülüğünü yerine getiremediği gerekçesi ile özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

Madde-14. 1. Herkes mahkeme ve yargı önünde eşittir. Aleyhinde bir suça hükmedilirken ya da bir hukuk davasında hak ve yükümlülükleri karara bağlanırken, herkesin yasa ile kurulmuş, yetkili, bağımsız ve yansız bir mahkeme tarafından adil ve açık olarak yargılanmaya hakkı vardır. Demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ya da ulusal güvenlik gerekçeleri ile ya da tarafların özel yaşamları gerektirdiğinde ya da açıklığın adaletin çıkarlarını zedelediği özel koşullarda mahkemece kesinlikle gerekli görüldüğünde bir duruşmanın tümü ya da bir bölümü basına ve izleyicilere kapalı olabilir. Ancak bir ceza davası ya da bir hukuk davasında varılan herhangi bir hüküm, ergin olmayanların çıkarlarının tersini gerektirdiği durumlarla evlilik anlaşmazlıkları ya da çocukların vesayeti konuları dışında, açık yapılır.

2. Kendisine bir suç yüklenen herkes yasaya göre suçluluğu kanıtlanana kadar suçsuz sayılma hakkına sahiptir.

3. Aleyhine bir suça hükmedilirken herkesin tam bir eşitlikle, en azından;

Hakkındaki savın niteliği ve gerekçesi konusunda hemen anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak bilgi edinmek;

Savunmasını hazırlaması için ve seçtiği bir avukatla ilişki kurmak üzere yeterli zaman ve kolaylığa sahip olmak;

Gereğinden çok gecikmeksizin yargılanmak;

Hazır bulunduğu bir duruşmada yargılanmak ve kendisinin doğrudan ya da seçtiği yasal yardımcı ile savunmak, yasal yardımcısı yoksa buna hakkı olduğunu öğrenmek, adaletin çıkarları gerektirdiğinde kendisine verilmiş yasal yardımcıdan yararlanmak ve bu yardım için ödene gücü yoksa bu yardımcıdan ücretsiz yararlanmak;

Aleyhindeki tanıkları sorgulamak ya da sorgulatmak ve aleyhindeki tanıklarla aynı koşullarda kendi tanıklarının hazır bulunmasını ve sorgulamasını sağlamak;

Mahkemede konuşulan dili konuşup anlayamadığı durumda bir çevirmenin ücretsiz yardımından yararlanmak;

Kendi aleyhine tanıklık etmeye ya da suçluluğunu itirafa zorlanmak;

güvencelerine hakkı vardır.

4. Ergin olmayan kişiler söz konusu olduğunda, yargılama, onların yaşlarını göz önüne alarak topluma yeniden kazandırılmalarını sağlayacak biçimde olur.

5. Bir suçtan hüküm giyen herkes, mahkumiyetinin ve hükmün yasalar uyarınca daha yüksek bir mahkeme tarafından incelenmesi hakkına sahiptir.

6. Kesin bir kararla bir suçtan hüküm giymekle birlikte, sonradan mahkumiyeti bozulduğunda ya da yeni ya da daha sonra ortaya çıkan bulgularla adaletin yanlış yargıya vardığı kesin olarak anlaşıldığı için temize çıktığında böyle bir mahkumiyet sonucu cezalandırılmaktan ötürü zarar görmüş olan kimsenin, bilinmeyen bulguların zamanında açıklanmamış olmasının tümü ile ya da bir bölümü ile kendisinden doğduğu kanıtlanmadıkça yasaya göre zararı giderilir.

7. Hiç kimse, ülkenin hukuk ve ceza işlemleri uyarınca sonuç olarak hüküm giymiş ya da aklanmış olduğu bir suçtan ötürü yeniden yargılanıp cezalandırılmaz.

Madde-15. 1. Hiç kimse, işlendiği sırada ulusal ya da uluslararası hukuka göre suç oluşturmayan bir eylem ya da kusurdan ötürü cezalandırılmaz. Bir suç eylemine, işlendiği sırada uygulanabilecek cezadan daha ağır bir ceza verilemez. Suçun işlenmesinden sonra yasa da daha hafif bir ceza verilmesi öngörülmüşse, suçlu bundan yararlanır.

2. Bu maddenin hiçbir hükmü, bir kimsenin işlendiği sırada uluslar topluluğu tarafından tanınmış genel hukuk ilkelerine göre suç oluşturulan herhangi bir eylem ya da kusurundan ötürü yargılanıp cezalandırılmasını önlemez.

Madde-16. Herkes, her yerde hukuksal bir kişilik olarak tanınma hakkına sahiptir.

Madde-17. 1. Hiç kimsenin özel yaşantısına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da kanunsuz olarak karışılmaz; hiç kimsenin onuruna ya da toplumda sahip olduğu onur ve şöhretine yasal olmayan müdahalede bulunulamaz.

2. Herkesin, bu gibi karışmalara ya da saldırılara karşı yasalarca korunmasını isteme hakkı vardır.

Madde-18. 1. Her kes düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, herkesin istediği dine ya da inanca sahip olması ya da bunları benimsemesi özgürlüğünü ve herkesin ister tek tek, isterse başkaları ile birlikte toplu olarak, kendi din ya da inancını, tapınma, uyma, uygulama ya da öğretim bakımından, açık ya da kapalı biçimde ortaya koyma özgürlüğünü de içerir.

2. Hiç kimse, kendi seçtiği bir din ya da inanca sahip olma ya da bunu kabul etme özgürlüğünü zedeleyecek bir baskıyla karşı karşıya bırakılamaz.

3. Bir kimsenin kendi dinini veya inançlarını ortaya koyma özgürlüğüne ancak yasalarda gösterilen ve kamu güvenliğini, düzenini, sağlığını, ahlakını ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gerekli kısıtlamalar getirilebilir.

3. Bu maddenin hiçbir hükmü, Dernek Kurma Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının korunmasına ilişkin ve 1948 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesine Taraf Devletlere bu Sözleşmede öngörülen güvenceleri zedeleyecek yasal önlemler alma ya da yasaları bu güvenceleri zedeleyecek biçimde uygulama yetkisi vermez.

Madde-19. 1. Herkes, kimse karışmaksızın istediği düşüncesi savunma hakkına sahiptir.

2. Herkesin, düşündüklerini anlatım özgürlüğü vardır. Bu hak herkesin, hiçbir sınır tanımaksızın, her çeşit bilgiyi ve fikri, sözlü, yazılı ya da basılı biçimde, sanat eserleri biçiminde ya da kendi seçeceği

herhangi bir başka biçimde araştırma, edinme ve iletme özgürlüğünü de içine alır.

3. Bu maddenin 2. Fıkrasında öngörülen hakların kullanılması, özel bazı görev ve sorumlulukları da beraberinde getirir. Dolayısıyla bazı sınırlamalar da konulabilir; ancak bu sınırlamaların yasalarda öngörülmüş olan;

a) Başkalarının haklarına ve toplumda sahip oldukları şöhrete saygı bakımından;

b) Ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ya da kamu sağlığı ve ahlakının korunması bakımından gerekli olması zorunludur.

Madde-20. 1. Her türlü savaş propagandası yasayla yasaklanır.

2. Ayrımcılığa, düşmanlık ve şiddete yol açan ulus, ırk ya da din karşıtlığı yasayla yasaklanır.

Madde-21. Herkese, barışçı toplanma hakkı tanınır. Bu hakkın kullanılmasına, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı ve genel ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan ve yasayla belirlenenler dışında hiçbir kısıtlama konamaz.

Madde-22. 1. Herkes başkalarıyla birlikte dernek kurma ve özgürlüğüne sahiptir. Bu hak, herkesin çıkarlarını korumak için sendika kurma ve sendikaya üye olma hakkını da içerir.

2. Bu hakkın kullanılmasına, demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı ve genel ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan ve yasayla belirlenenler dışında hiçbir kısıtlama konamaz. Bu madde, silahlı kuvvetler ve güvenlik güçleri üyelerinin bu hakkı kullanmalarına yasal kısıtlamalar konmasını engellemez.

3. Bu maddenin hiçbir hükmü, Dernek Kurma Özgürlüğü ve Örgütlenme Hakkının korunmasına ilişkin ve 1948 tarihli Uluslararası Çalışma Örgütü Sözleşmesine Taraf Devletlere bu Sözleşmede öngörülen güvenceleri zedeleyecek yasal önlemler alma ya da yasaları bu güvenceleri zedeleyecek biçimde uygulama yetkisi vermez.

Madde-26. Herkes, yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit olarak korunma hakkına sahiptir. Bu konuda, yasa herhangi bir ayırım yapılmasını yasaklar ve herkesin, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal kö-

ken, mülkiyet ya da doğuşça herhangi bir ayrıma karşı eşit ve etkin biçimde korunmasını güvenceye bağlar.

Madde-27. Etnik ve dinsel azınlıklarla dil azınlıklarının bulunduğu devletlerde bu azınlıklardan olan kişilerin, gruplarındaki öteki üyelerle birlikte topluluk olarak kendi kültürlerinden yararlanmak, kendi dinlerini açıklamak ve uygulamak ya da kendi dillerini kullanmak hakları yadsınamaz.

3. BM KADINLARIN SİYASAL HAKLARINA İLİŞKİN SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ³⁹

Birleşmiş Milletler Yasasında sözü edilen, erkeklerin ve kadınların hak eşitliği ilkesinin uygulanmasını dileyen,

Herkesin doğrudan doğruya, ya da serbestçe seçilmiş temsilciler aracılığı ile, kendi ülkesinin kamu işlerinin yönetimine katılmak ve ülkesinin kamu hizmetlerine, eşit koşullarda girmek hakkını kabul eden ve BM Yasasına ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi hükümlerine uygun olarak, siyasal haklardan yararlanman ve bu hakları kullanma konusunda erkekler ile kadınlara eşitlik tanımak isteyen,

Akit taraflar,

Bu amaçla bir sözleşme imzalamaya karar vermiş olduklarından, aşağıdaki hükümler üzerinde anlaşmışlardır:

Madde-3. Kadınlar eşit koşullar içinde, ulusal yasalar uyarınca kurulmuş tüm kamu servislerinde çalışmak ve tüm kamu görevlerini yapmak bakımından erkeklerle, hiç bir ayırım gözetilmeksizin, eşit hakka sahip olacaklardır.

4. BM EKONOMİK, SOSYAL VE KÜLTÜREL HAKLARA İLİŞKİN ULUSLARARASI SÖZLEŞME HÜKÜMLERİ⁴⁰

³⁹ Sözleşme, 7.7.1954'de yürürlüğe konmuştur. Türkiye Sözleşmeyi 25.5.1959'da onaylamış ve 26.1.1960'da yürürlüğe girmiştir.

⁴⁰ Sözleşme 3.1.1976'da yürürlüğe konmuştur. Türkiye henüz bu Sözleşmeyi imza etmemiştir.

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler,

BM Antlaşmasında ilân edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin niteliğinde bulunan onurunu ve eşit ve ayrılmaz haklarını tanınmanın dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu göz önünde bulundurarak,

Bu hakların insan kişiliğinin niteliğindeki onurdan kaynaklandığını bilerek,

İnsan Hakları Evrensel bildirgesi uyarınca korkudan ve yokluktan arınmış özgür insan ülküsüne, ancak kişisel ve siyasal hakların yanı sıra, herkesin ekonomik, toplumsal ve kültürel haklardan yararlanabileceği koşullar yaratıldığında ulaşılabileceğinin bilincinde olarak,

BM Antlaşmasına göre devletlerin insan hak ve özgürlüklerine karşı evrensel saygıyı geliştirme yükümlülüğü üstlendiklerini dikkate alarak,

Başkalarına ve üyesi olduğu topluluğa karşı ödevleri olan bireyin, bu Sözleşmede tanınan hakların geliştirilip gözetilmesi yolunda çaba gösterme sorumluluğu bulunduğunu kavrayarak,

Aşağıdaki hükümlerde uzlaşmıştır. (*)

Madde-4. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşme uyarınca devlet tarafından sağlanan haklardan yararlanma konusunda devletin bu haklara ancak özülle bağdaşır olmak ve demokratik bir toplumda genel gönenci yükseltmek üzere yasayla belirlenen sınırlamalar getirebileceğini kabul eder.

Madde-5. 1. Bu Sözleşmenin hiçbir hükmü, herhangi bir devlet, grup ya da kişiye, burada tanınan hak ve özgürlüklerden herhangi birini ortadan kaldırmayı ya da Sözleşmede öngörülenden daha kapsamlı olarak sınırlamayı amaçlayan herhangi bir eylem ya da edimde bulunma hakkını verir biçimde yorumlanamaz.

2. Bu Sözleşmenin kimi hakları tanımadığı ya da daha sınırlı bir ölçüde tanıdığı gerekçesiyle herhangi bir ülkede yasalar, Sözleşmeler, düzenlemeler ve törelerle tanınmış ya da yürürlükte olan temel insan haklarından herhangi biri kısıtlama ya da aykırı davranış söz konusu olamaz.

Madde-6. 1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, herkesin özgürce seçtiği ya da benimsediği bir işte çalışarak yaşamını kazanma fırsatına

---

(*) Konu ile ilgili maddeler alınmıştır.

sahip olma hakkını içeren çalışma hakkını tanıır ve bu hakkı korumak için uygun girişimlerde bulunur.

2. Bu Sözleşmeye taraf bir devletin bu hakkın tam olarak gerçekleşmesi amacıyla yapacağı girişimler; bireye temel siyasal ve ekonomik özgürlükleri sağlayacak koşullar altında kararlı ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişmeyi ve tam ve verimli bir çalışmayı gerçekleştirmek üzere politikalar ve tekniklerle mesleksel ve teknik yönlendirme ve yetiştirme programları uygulamasını da içerir.

Madde-13. 1. Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, herkesin eğitim görme hakkına sahip olduğunu kabul ederler. Eğitimin, kişiliğin ve onur duygusunun tam olarak gelişmesine yönelik olacağını ve insan hakları ile temel özgürlüklerine saygıyı güçlendireceğini kabul ederler. Taraf Devletler eğitimin, herkesin özgür bir toplum çalışmalarına özgürce katılmasını sağlayacağını, bütün uluslar ve bütün ırksal, etnik ve dinsel gruplar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu geliştireceğini; barışın korunması için Birleşmiş Milletlerin giriştiği çalışmaları ileriye götüreceğini kabul ederler.

2. Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, bu hakkın tam olarak gerçekleştirilmesi amacı ile:

a) İlköğretimin herkes için zorunlu ve parasız olacağını;

b) Teknik ve meslekî eğitim de kapsam içine girmek üzere, orta öğretimin çeşitli biçimlerinin, bunun sağlanması için de, özellikle parasız eğitimin zamanla geliştirilmesi yoluyla ve diğer imkanlarla, herkes için açık ve ulaşılabilir olacağını,

c) Yüksek Öğretimin de, eldeki tüm olanaklarla ve özellikle parasız eğitimin zamanla geliştirilmesi yoluyla, herkesin yeteneğine göre, herkes için, aynı biçimde ulaşılabilir olacağını,

d) İlköğretim görmemiş ya da ilköğretim döneminin tümünü tamamlamamış olanlar için temel eğitimin elden geldiğince özendirileceği ve yoğunlaştırılacağını,

e) Her düzeyde okullar sistemi politikasının aktif biçimde yürütüleceğini, yeterli bir burs sisteminin yerleştirileceğini ve öğretim kadrosunun somut koşullarının sürekli olarak geliştirileceğini kabul ederler.

3. Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, ana-babaların ya da bazı durumlarda yasal yoldan atanmış velilerin çocukları için, kamu ma-

kamlarınca kurulmuş okulların dışında, devletin koyduğu ya da onayladığı asgari eğitimin standartlarına uygun okullar seçme özgürlüğüne ve çocukların kendi inançlarına uygun dinsel ve ahlaksal eğitim verme serbestliklerine saygı göstermekle yükümlüdürler.

4. Bu maddenin hiçbir hükmü bireylerin ve organların eğitim kurumları kurma ve yönetme özgürlüklerini kısıtlayacak şekilde yorumlanamaz; bu özgürlük daima bu maddenin 1. Fıkrasında ortaya konmuş olan ilkelere uyulmasına ve böyle kurumlarda verilen eğitimin devlet tarafından ortaya konabilecek en az ölçütlere uygun olması gerektiğine bağlıdır.

Madde-15. 1. Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, herkesin;

a) Kültürel yaşama katılma hakkına,

b) Bilimsel ilerlemelerin ve bunun uygulamalarının sağladığı yararlarından faydalanma hakkına,

c) Kendisinin yarattığı herhangi bir bilimsel, edebi ya da sanatsal üründen doğan maddî ve manevî yararların korunması hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

2. Bu Sözleşmeye taraf olan devletlerin, bu hakkın tam olarak kullanılmasını sağlama yönünden alacakları önlemler arasında bilim ve kültürün korunması, geliştirilmesi ve yayılması için gerekli olan önlemler de yeracaktır.

3. Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, bilimsel araştırma ve yaratıcı çalışmalar bakımından vazgeçilmez olan özgürlüklere saygı göstermekle yükümlüdürler.

4. Bu Sözleşmeye taraf olan devletler, bilimsel ve kültürel alanda uluslararası ilişki ve işbirliğinin özendirilmesinden ve geliştirilmesinden doğacak yararları kabul ederler.

5. BM YASA UYGULAYAN GÖREVLİLERİN DAVRANIŞ KURALLARI (17 Aralık 1979)

Yasa Uygulayan Görevlilerin Davranış Kuralları, BM Genel Kurulu tarafından 17 Aralık 1979 tarih ve 34/169 sayılı kararla benimsenmiş-

tir. Genel Kurul bu kararında hükümetlere anılan kuralları ulusal yasaları ve uygulamaları çerçevesinde yasa uygulayanların gözetmeleri için bir ilkeler bütünü olarak göz önüne almaları tavsiyesinde bulunmuştur.

Genel kurul, bu kuralların işkence ve başkaca zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezayı yasaklayan 5. Maddesine ilişkin açıklamasında böyle bir davranış ya da cezanın insan saygınlığına karşı bir suç olduğunu ve BM Antlaşmasının amaçlarının yadsınması ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ilân edilen insan hakları ve temel özgürlüklerinin çiğnenmesi anlamına geldiğini belirtmiş ve zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza sözlerini tanımlamaksızın bu sözlerin maddî ya da manevî kötü uygulamalara karşı olanaklı en geniş korumayı sağlayacak biçimde yorumlanmasını öngörmüştür.⁴¹

Madde-1. Yasa uygulayan görevliler, yasaların kendilerine verdiği görevi her durumda mesleklerinin gerektirdiği en yüksek sorumluluk uyarınca topluma hizmet ederek ve herkesi yasa dışı eylemlere karşı koruyarak yerine getirir.

Madde-2. Yasa uygulayan görevliler, görevlerini yerine getirirken, herkesin insan onuruna saygı gösterir ve insan haklarını korur ve gözetir.

Madde-3. Yasa uygulayan görevliler, ancak kesinlikle zorunlu olduğunda ve görevini yerine getirmesi için gerektiği ölçüde güce başvurur.

Madde-4. Yasa uygulayan görevlilerin bilgi edindiği gizli nitelikteki konular, görevin yerine getirilmesi ya da adaletin çıkarları tersini gerektirmedikçe gizli tutulur.

Madde-5. Yasa uygulayan hiçbir görevli, herhangi bir işkence ya da zalimce, insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da ceza eylemine başvuramaz, kışkırtamaz ya da hoşgörüle bakamaz. Yine yasa uygulayan bir kimse için üstlerinden aldığı emirler ya da savaş durumu, savaş tehdidi, ulusal güvenliğinin tehlikede olması, iç siyasal kararsızlık ya da kamu düzenine ilişkin başka bir olağanüstü durum, işkence ya da başka zalimce insanlık dışı ya da onur kırıcı davranış ya da cezanın gerekçesi olamaz.

⁴¹ Muzaffer SENCER, “Belgelerle İnsan Hakları”, Beta Basım Yayın Dağıtım, (İst, 1988), s. 167

Madde-6. Yasa uygulayan görevliler, gözetimlerindeki kimselerin sağlıklarının tam korunmasını sağlar ve özellikle gerektiği her durumda tıbbi bakım sağlamak üzere ivedi önlemler alır.

Madde-7. Yasa uygulayan görevliler, herhangi bir yolsuzluk eylemi işleyemezler. Aynı zamanda bu gibi eylemlere kesinlikle karşı çıkarak savaşımlarını vermelidirler.

Madde-8. Yasa uygulayan görevliler, yasalara ve bu kurallara saygı göstermelidir. Olabildiğince yasaların ve bu kuralların çiğnenmesine kesinlikle karşı çıkarak ayrıcalıkları önlemelidir.

Bu kuralların çiğnendiği ya da çiğnenmek üzere olduğu kanısına varan yasa uygulayan görevliler, durumu üst makamlara ve gerekiyorsa ve çözüm bulma yetkisi olan başka uygun makamlara ya da organlara bildirmelidir.

6. BM DİN YA DA İNANCA DAYALI HER TÜRLÜ HOŞGÖRÜSÜZLÜK VE AYRIMCILIĞIN KALDIRILMASI BİLDİRGESİ HÜKÜMLERİ (25 Kasım 1981)

Genel kurul,

Tüm insanların niteliğinde bulunan onur ve eşitliğin BM Antlaşmasının temel ilkesinden biri olduğunu ve tüm Üye Devletlerin Örgütlerle işbirliği içinde ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin herkes için insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görüp gözetilmesini geliştirip özendirme üzere birlikte ve ayrı ayrı eylemlerle bulunmaya söz verdiklerini göz önünde bulundurarak,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ve İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinin yasa önünde ayrım gözetilmemesi ve eşitlik ilkeleriyle düşünce, vicdan, din ve inanç özgürlüğü hakkını ilân ettiğini göz önünde bulundurarak,

İnsan hakları ve temel özgürlüklerin, özellikle düşünce, vicdan din ya da inanç özgürlüğünün gözardı edilmesi ve çiğnenmesinin, doğrudan ya da dolaylı olarak, özellikle başka devletlerin içişlerine karışma aracı olduğu ve halklar ve uluslararası ateşli bir düşmanlığa vardığı durumlarda insanlığa savaş ve büyük acılar getirdiğini göz önüne alarak,

Hangisi olursa olsun benimsediği inancın bir kimse için yaşam anlayışının temel öğelerinden biri olduğunu ve din ya da inanç özgürlüğünün tam olarak saygı görüp güvence altına alınması gerektirdiği göz önünde bulundurarak,

Din ve inanç özgürlüğüne ilişkin konularda anlayış, hoşgörü ve saygıyı geliştirmenin ve din ya da inancın BM Antlaşması, BM'in öteki ilgili belgeleri ve bu Bildirgenin amaç ve ilkeleriyle bağdaşmaz amaçlarla kullanılmasını sağlamanın temel olduğunu göz önünde bulundurarak,

Din ve inanç özgürlüğünün dünya barışı, toplumsal adalet ve halklar arasında dostluk amaçlarına ulaşmaya ve sömürgecilik ve ırk ayrımcılığı ideoloji ve uygulamalarının kaldırılmasına da katkıda bulunacağına inanarak,

BM ve uzmanlık kuruluşlarının desteğiyle çeşitli ayrımcılık biçimlerinin kaldırılması yolunda benimsenen ve yürürlüğe girecek olan sözleşmeleri hoşnutlukla saptayarak,

Dünyanın kimi yerlerinde din ve inanç konularında hala gözlenen hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık uygulamalarıyla ilgilenerek,

Böyle bir hoşgörüsüzlüğü her biçim ve görünüşüyle ivedi ortadan kaldırmak ve din ya da inanç gerekçesiyle yapılan ayrımcılıkla savaşmak için tüm gerekli önlemleri almaya karar vererek,

Din ya da İnanca Dayalı Her Türlü Hoşgörüsüzlük ve Ayrımcılığın Kaldırılması Bildirgesini ilân eder:

Madde-1. 1. Herkesin düşünce, vicdan ve din özgürlüğüne hakkı vardır. Bu hak, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme ve din ya da inancını tek başına ya da topluca, açık ya da özel olarak ibadet, gözetme, uygulama ve öğretme biçiminde açıklama özgürlüğünü de içerir.

2. Hiç kimseye, bir dini ya da dilediği bir inancı benimseme özgürlüğünü zedeleyecek baskıda bulunulamaz.

3. Bir kimsenin din ya da inançlarını açığa vurma özgürlüğü, ancak yasayla öngörülen ve kamu güvenliği, düzeni, sağlığı ya da genel ahlakı ya da başkalarının temel hak ve özgürlüklerini korumak için gereken sınırlamalara bağlı olabilir.

Madde-2. 1. Hiç kimse, din ya da başka inançları gerekçesiyle herhangi bir devlet, kurum, grup ya da bir kimse tarafından ayrımcılık konusu olamaz.

2. Bu bildirgenin amaçları bakımından “din ya da inanca dayalı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık” deyişi, din ya da inanca dayalı olarak insan hakları ve temel özgürlüklerin eşitlik temeli üzerinde tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını önlemek ya da zedelemek amaç ya da sonucuyla herhangi bir ayırım, dışlama, kısıtlama ya da yeğlemede bulunmak anlamına gelir.

Madde-3. İnsanlar arasında din ya da inanç gerekçeleriyle ayırım gözetmek, insan saygınlığına karşı bir saygısızlık ve BM Antlaşmasının ilkelerinin yadsınması niteliğinde olup İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinde ilân edilen ve İnsan Hakları Uluslararası Sözleşmelerinde ayrıntılı olarak öne sürülen insan hakları ve temel özgürlüklerin çiğnenmesi ve uluslar arasında dostça ve barışçı ilişkiler için bir engel sayılarak kınanır.

Madde-4. 1. Tüm Devletler, kişisel, ekonomik, siyasi, toplumsal ve kültürel yaşamın her alanında insan hakları ve temel özgürlüklerin tanınması, kullanılması ve bunlardan yararlanılması bakımından din ya da inanç gerekçesiyle yapılan ayrımcılığı önlemek ve kaldırmak için her türlü etkin önlemi alır.

2. Tüm devletler, gerekli olduğu her durumda böyle bir ayrımcılığı yasaklamak için yasalar çıkarmak ya da kaldırmak üzere her türlü çabada bulunur ve bu konuda din ya da başka inançlara dayalı hoşgörüsüzlükle savaşmak üzere tüm uygun önlemleri alır.

Madde-5. 1. Ana-babalar ya da duruma göre çocuğun yasal vasileri, aile yaşamını, din ya da inancına göre ve çocuğa verilmesi gerektiğine inandığı manevî eğitimi göz önünde bulundurarak düzenleme hakkına sahiptir.

2. Çocuk, ana-babasının ya da duruma göre yasal vasisinin istekleri uyarınca din ya da inanç konusunda eğitim görme hakkından yararlanır ve kendi çıkarları başta olmak üzere ana-babasının ya da yasal vasisinin isteklerine karşı din ve inanç öğretimi almaya zorlanamaz.

3. Çocuk, din ya da inanç gerekçesiyle yapılan her türlü ayrımcılıktan korunur. Halklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluk, barış ve evrensel kardeşlik, başkalarının din ya da inanç özgürlüğüne saygı ruhuyla ve tüm gücü ve yeteneklerini insanlığın hizmetine adanması gerektiğinin tam bilinciyle yetiştirilir.

4. Ana-babasının ya da yasal vasisinin bakımı altında bulunmayan bir çocuk söz konusu olduğunda, yine çocuğun çıkarları önde gelmek üzere ana-babası ya da vasisinin din ya da inanç konularında dile getirdiği istekler ya da isteklerinin belirtileri gereğince göz önüne alınır.

5. Çocuğun içinde yetiştiği din ya da inanç uygulamaları, bu Bildirgenin 1. Maddesinin 3. Fıkrası göz önüne alınarak, onun bedensel ya da zihinsel sağlığına ve tam gelişmesine zarar vermemelidir.

Madde-6. Bu Bildirgenin 1. Maddesi uyarınca ve 1. Maddesinin 3. Fıkrası hükümleri saklı kalmak üzere, düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüğü hakkı diğerlerinin yanı sıra,

- a) Bir din ya da inancın gerekleri uyarınca ibadet ya da toplanma ve bu amaçla ibadet yerleri kurma ve koruma,
- b) Uygun yardım ve insancıl amaçlı kurumlar kurma ve koruma,
- c) Bir din ya da inancın tören ya da törenlerine ilişkin araç ya da gereçleri yeterli ölçüde yapma, edinme ya da kullanma,
- d) Bu alanlarda ilgili metinleri yazma, yayınlama ve yayma,
- e) Bir din ya da inancı bu amaçlara uygun yerlerde öğretme,
- f) Bireylerden ve kurumlardan gönüllü maddî ya da başka yardımlar isteme ya da alma,
- g) Herhangi bir din ya da inancın gerekimleri ve standartlarının öngördüğü uygun liderleri yetiştirme, atama, seçme ya da yerini alacak olanı belirleme,
- h) Dinin ya da inancın kuralları uyarınca tatil günlerine uyma ve bayram ve törenleri kutlama,
- i) Din ve inanç konularında ulusal ve uluslararası düzeylerde bireylerle ve topluluklarla iletişim kurma ve sürdürme, özgürlüklerini içerir.

Madde-7. Bu Bildirgede öne sürülen hak ve özgürlükler, uygulamada herkese bu hak ve özgürlüklerden yararlanma olanağı sağlayacak biçimde ulusal yasalarla sağlanır.

Madde-8. Bu Bildirgenin hiçbir hükmü, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve İnsan hakları Uluslararası Sözleşmelerinde tanımlanan herhangi bir hakkı kısıtladığı ya da zedelediği biçiminde anlaşılmaz.

7. EĞİTİMDE AYRIMCILIĞA KARŞI SÖZLEŞME⁴²

Eğitimde ayrımcılığın kaldırılmasını amaçlayan sözleşme, Birleşmiş Milletler Eğitim ve Kültür Örgütü (UNESCO) bünyesinde akdedilmiştir. UNESCO, Birleşmiş Milletlerin eğitim ve kültür konularıyla ilgilenen uzman bir kuruluşudur. 1946 yılında kurulmuştur. Amacı:

"Adaletin, hukuk düzeninin ve Birleşmiş Milletler Anlaşmasıyla ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetilmeksizin tüm dünya halkları için tanınmış olan insan hakları ve temel özgürlüklerin evrensel olarak saygı görmesini geliştirmek için eğitim, bilim ve kültür yoluyla uluslar arasında işbirliğini özendirerek barış ve güvenliğe katkıda bulunmaktır."

UNESCO, eğitim, bilim ve kültürün gelişmesinde karşılaşılan karmaşık sorunların üstesinden gelmek amacıyla çeşitli eylem biçimlerini içeren programların yürütülmesi yanında, insan haklarına ilişkin çeşitli sözleşme ve tavsiye kararları almıştır.⁴³

Bunlar arasında "Eğitimde Ayrımcılığa Karşı Sözleşme" önemli bir anlaşmadır. UNESCO tarafından 14 Aralık 1960'da benimsenmiş ve 22 Mayıs 1962'de yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu Sözleşmeyi henüz imzalamamıştır.

---

⁴² Sözleşmenin 9. Maddesi uyarınca bu Sözleşmeye çekince konamaz. Türkiye bu nedenle Sözleşmeyi imzalamamıştır.

⁴³ Muzaffer SENCER, A.g.e., s. 274.

Başlangıç

14 Kasım-15 Aralık 1960 tarihleri arasında onbirinci oturumda Paris'te toplanan BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü,

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesinin ayrımcılığı yadsıyarak herkesin eğitim hakkını ilân ettiğini anımsayarak,

Eğitimde ayrımcılığın bu Bildirgede dile getirilen hakların çiğnenmesi olduğunu göz önüne alarak,

BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün Anayasasında belirtildiği gibi, insan haklarına evrensel saygının daha da geliştirilip eğitimde fırsat eşitliğinin tanınması için uluslar arasında işbirliğini amaçladığını göz önüne alarak,

Sonuç olarak, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütünün, ulusal eğitim sistemlerinin çeşitliliğine saygı duymakla birlikte, ödevinin salt eğitimde ayrımcılık biçimlerinin yasaklanması olmayıp aynı zamanda eğitimde herkes için fırsat ve davranış eşitliğini geliştirmek olduğunu bilerek,

Bu oturum gündeminin 17.1.4 Maddesini oluşturan eğitimde ayrımcılığın çeşitli yönlerine ilişkin önerileri göz önüne alarak,

Onuncu oturumunda, bu sorunun üye devletlere tavsiyelerin yanı sıra uluslararası bir sözleşme konusu yapılması gerektiğine karar vererek,

1960 Aralığının on dördüncü günü bu sözleşmeyi benimsemiştir:

Madde-1. 1. Bu sözleşmenin amacı bakımından ayrımcılık terimi; ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka bir görüş, ulusal ya da toplumsal köken, ekonomik koşul ya da doğuş temeli üzerinde eğitimde davranış eşitliğini kaldırmak ya da bozmak amacı ya da sonucuyla ve özellikle,

a. Herhangi bir kişi ya da grubu herhangi bir tür ya da düzeyde eğitim görmekten yoksun bırakmak;

b. Herhangi bir kişi ya da grubu, düşük standartlı bir eğitimle sınırlamak;

c. Bu sözleşmenin 2. Maddesinin hükümleri saklı kalmak üzere kişiler ya da gruplar için ayrı eğitim sistemleri ya da kurumları kurmak ya da sürdürmek; ya da

d. Herhangi bir kişi ya da gruba, insan onuruyla bağdaşmaz koşullar uygulamak; üzere yapılan herhangi bir ayırım, dışlama, sınırlama ya da yeğlemeyi içerir.

Madde-2. Bir devlette izin verildiğinde;

a. Eğitimden eşit yararlanma olanağı, aynı düzeyde öğretim elemanı ve aynı nitelikte okul bina ve donanımı sağlamak ve aynı ya da eşdeğerde ders görme fırsatı sunmak koşuluyla, iki ayrı cinsten öğrenciler için ayrı eğitim sistem ve kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

b. Katılma ya da yazılmanın isteğe bağlı olması ve sağlanan eğitimin yetkili makamlar tarafından aynı düzeydeki eğitim için konulabilecek ya da onaylanacak standartlara uyması koşuluyla öğrencilerin ana babaları ya da yasal vasilerinin isteklerine uygun bir eğitim vermek üzere din ve dil gerekçeleriyle ayrı eğitim sistem ve kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

c. Herhangi bir grubun dışlanmasını değil, kamu makamlarınca sağlananlara ek eğitim kolaylıkları sağlamayı amaçlaması ve bu amaç uyarınca çalışması ve sağlanan eğitimin yetkili makamlar tarafından aynı düzeydeki eğitim için konulabilecek ya da onaylanacak standartlara uyması koşuluyla özel eğitim kurumlarının kurulması ya da sürdürülmesi;

bu sözleşmenin 1. Maddesinin anlamı bakımından bir ayrımcılık uygulaması sayılmaz.

Madde-3. Bu sözleşmenin anlamı çerçevesinde ayrımcılığı kaldırmak ya da önlemek için, Sözleşmeci Taraflar;

a. Eğitimde ayrımcılık içeren her türlü yasa hükmünü ve yönetsel yönergeyi kaldırmayı ve her türlü yönetsel uygulamaya son vermeyi;

b. Öğrencilerin eğitim kurumlarına alınmasında hiç bir ayırım yapılmamasını, gereğinde yasa yoluyla güvenceye bağlamayı,

c. Okul ücretleri ve öğrencilere burs ya da başka yardımlar sağlaması ve yabancı ülkelerde öğrenimini sürdürmek için gerekli izin ve kolaylıklar bakımından kamu makamları tarafından salt yetenek ve gerek sinme dışında hiç bir davranış ayırımına olanak tanınamayı;

d. Kamu makamları tarafından eğitim kurumlarına sağlanan herhangi bir yardım konusunda, salt öğrencilerin belli bir gruptan olmaları nedeniyle herhangi bir kısıtlama ya da yeğlemeye izin vermemeyi;

e. Ülkelerinde oturan yabancı uyruklulara kendi yurttaşlarına sağladığı aynı eğitim olanaklarını sağlamayı üstlenir.

Madde-4. Bu sözleşmeye taraf devletler, ayrıca koşullara ve ulusal geleneklere uygun yöntemlerle eğitim konusunda fırsat ve davranış eşitliğini geliştirmeye ve özellikle;

a. İlköğretimi ücretsiz ve zorunlu, ortaöğretimi değişik biçimleriyle genellikle herkesin yararlanabileceği, yüksek öğretimi bireysel yetenek temeli üzerinde herkesin eşit olarak görebileceği bir eğitim olarak gerçekleştirmeye ve yasanın öngördüğü okula gitme yükümlülüğüne herkesçe uygulamasını sağlamaya;

b. Aynı düzeydeki tüm kamu eğitim kurumlarında eğitim standartlarının eşdeğerde olmasını ve yine sağlanan eğitimin niteliğine ilişkin koşulların eş düzeyde tutulmasını güvence altına almaya;

c. İlköğretim görmemiş ya da ilköğretimi tamamlamamış kimselerin eğitilmesini ve bunların kişisel yeteneklerine göre öğrenimlerini sürdürbilmesini uygun yöntemlerle özendirilmeye ve güçlendirmeye;

d. Ayrım gözetmeksizin öğretim mesleği için yetiştirme olanağı sağlamaya;

yönelik bir ulusal politikayı saptayıp geliştirerek uygulamayı üstlenir.

Madde-5. 1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, aşağıdaki konularda uzlaşmıştır.

a. Eğitim insan kişiliğinin tam gelişmesine ve insan hakları ve temel özgürlüklere saygının güçlenmesine yönelik olmalı, tüm uluslar, ırk ve din grupları arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirmeli ve birleşmiş milletlerin barışın korunması yolundaki etkinliklerini daha da ileri götürmelidir.

b. Ana babalarının ve uygulandığı yerlerde vasilerin çocukları için önce, yetkili makamlarca konan ya da onaylanan en az eğitim standartlarına uymakla birlikte kamu makamlarınca yönetilen kurumlardan başka kurumları seçme ve ikinci olarak, yasaların uygulanması uyarınca bu devlette izlenen işlemlerle bağdaşmak koşuluyla çocuklarının ana baba ve vasilerinin inançlarına göre din ve ahlak eğitimi almalarını ve hiç bir kişi ya da grubun kendi inancıyla bağdaşmayan dinsel eğitim görmeye zorlanmamasını sağlama özgürlüğüne saygı göstermek temel ilkedir.

c. Ulusal azınlık üyelerinin, okullarının yönetimi dahil, kendi eğitim etkinliklerini yerine getirme ve her devletin eğitim politikasına göre kendi dillerini kullanma ya da öğretme haklarını tanımak temel ilkedir. Bununla birlikte, aşağıdaki hükümler saklıdır:

i. Bu hak, ulusal azınlık üyelerini bir bütün olarak topluluğun kültür ve dilini anlamaktan ve topluluk etkinliklerine katılmaktan alıkoyacak ve ulusal egemenliği zedeleyecek biçimde kullanılamaz.

ii. Eğitim standardı, yetkili makamlarca saptanan ya da onaylanan genel standartlardan düşük olamaz.

iii. Bu gibi okullara devam, isteğe bağlıdır.

2. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu maddenin 1. Fıkrasında dile getirilen ilkelerin uygulanmasını güvenceye bağlamak üzere tüm gerekli önlemleri alır.

Madde-6. Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmeyi uygularken Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütüncü, bundan böyle eğitimde çeşitli ayrımcılık biçimlerine karşı ve eğitimde fırsat ve davranış eşitliğini sağlamak üzere alınacak önlemleri saptamak amacıyla benimsenen tavsiyelere en büyük özeni göstermeyi üstlenir.

Madde-7. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü Konferansına, bu Konferansça belirlenecek tarihlerde ve biçimlerde sunacakları dönemsel raporlarında, 4. Maddede tanımlanan ulusal politikanın saptanması ve geliştirilmesi ve bu politikanın uygulanmasında elde edilen başarıların ve karşılaşılan engeller dahil, benimsedikleri yasal ve yönetsel hükümlerle bu Sözleşmenin uygulanması amacıyla giriştikleri eylemler konusunda bilgi verir.

Madde-9. Bu Sözleşmeye çekince konamaz.

8. İNSAN HAKLARININ VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLERİNİN KORUNMASINA İLİŞKİN SÖZLEŞME

(AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ)⁴⁴
(4 Kasım 1950)

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, dünyada mevcut sözleşmelerinin en gelişmiş ve etkili olanıdır. Bölgeseldir. Zaman zaman ek protokollerle de zenginleştirilmekte, mevcut boşluklar ve teknolojik ilerlemenin getirdiği sorunlar karşısında düzenlemeler yapılarak üye devletlerin imzasına sunulmaktadır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin önemi, sadece güvence altına aldığı temel hak ve özgürlüklerden değil, ortak güvence sistemine dayanan uluslararası yargısal bir denetim mekanizması kurmasından ve bireye sağlanan güvenceyi bir yaptırıma bağlamasından ileri gelmektedir.⁴⁵ Gerçekten de, sözleşmeye ek protokollerin bir kısmına Türkiye ve diğer bazı devletlerin çekince koyarak imza etmeleri veya bazılarını hiç imzalamamış olmaları, bu uluslararası denetim ve yargı mekanizmasının etkinliğini göstermektedir.

Avrupa Konseyi Üyesi Olan Sözleşmeci Hükümetler,

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 de ilân edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesini;

Bu beyannamenin metninde açıklanan hakların her yerde ve etkin olarak tanınmasını ve tatbik edilmesini sağlamayı hedef aldığını;

Avrupa Konseyi'nin gayesinin; üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğunu ve İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerinin korunması ve geliştirilmesinin bu gayeye ulaşmak yollarından birini teşkil ettiğini göz önüne alarak;

Dünyada barış ve adaletin asıl temelini teşkil eden ve sağlanıp korunabilmesi, her şeyden önce bir taraftan gerçekten demokratik bir siyasî rejim ve diğer taraftan, insan hakları konusunda ortak bir anlayış ve ortaklaşa saygı esasına bağlı olan bu temel özgürlüklere derin bağlılıklarını bir daha tekrarlayarak;

Aynı inancı taşıyan ve siyasî gelenekler, idealler ve özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü hususlarında, müşterek bir mirasa sahip bulunan Avrupa devletleri hükümetleri sıfatıyla, Evrensel Beynamede

⁴⁴ Türkiye Sözleşmeyi 18.5.1954'de imzalamış ve 10.3.1954 tarihinde onaylamıştır.

⁴⁵ Feyyaz GÖLCÜKLÜ- A. Şeref GÖZÜBÜYÜK, “*Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulanması*”, (Ankara: 1994, Turhan Kitabevi)

yazılı bazı hakların müştereken sağlanmasını temine yarayacak ilk adımları atmayı kararlaştırarak, aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır. (*)

İnsan Haklarına Saygı Yükümlülüğü

Madde-1. Sözleşmeci Taraflar kendi yetki alanları içinde bulunan herkese bu sözleşmenin birinci bölümünde tarif edilen hak ve hürriyetleri tanırlar.

İşkence Yasağı

Madde-3. Hiç kimse işkenceye, gayrı insanî yahut haysiyet kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz.

Kölelik ve Zorla Çalıştırma Yasağı

Madde-4. 1. Hiç kimse köle ve kul halinde tutulamaz.

2. Hiç kimse zorla çalıştırılmaz veya mecburi çalışmaya tabi tutulamaz.

3. Aşağıdaki haller bu maddede kastedilen "zorla çalıştırma veya mecburi çalışmadan" sayılmazlar.

a) Bu sözleşmenin 5. Maddesinde belirtilen şartlar altında tutuklu bulunan bir kimseden tutukluluğu veya şartla salıverilmesi süresince yapması olağan olarak istenilecek çalışma;

b) Askerî nitelikte bir hizmet yahut inançları gereğince askerlik vazifesini yapmaktan kaçınan kimselerin durumunu meşru sayan ülkelerde, bu inanca sahip kimselere mecburi askerlik yerine gördürülecek başka bir hizmet,

c) Toplumun hayat veya refahını tehdit eden kriz ve afet hallerinde talep olunan her hizmet,

d) Normal yurttaşlık yükümlülükleri kapsamına giren her türlü çalışma veya hizmet.

Özgürlük ve Güvenlik Hakkı

Madde-5. Her ferdin hürriyete ve güvenliğe hakkı vardır. Aşağıda belirtilen haller ve kanunî usuller dışında hiç kimse hürriyetinden mahrum edilemez.

(*) Konu ile ilgili maddeler alınmış olup, usulî işlemlerle ilgili maddelere yer verilmemiştir.

- a) Kişinin yetkili bir mahkeme tarafından mahkumiyeti üzerine usulüne uygun olarak hapsedilmesi,
- b) Bir mahkeme tarafından kanuna uygun olarak verilen bir karara riayetsizlikten dolayı yahut kanunun koyduğu bir yükümlülüğün yerine getirilmesini sağlamak üzere gözaltına alınması veya tutuklanması,
- c) Bir suç işlediği şüphesi altında olan yahut suç işlemesine veya suç işledikten sonra kaçmasına engel olmak zarureti inancını doğuran makul sebeplerin mevcudiyeti dolayısıyla ile, bir kimsenin yetkili Adli makam önüne çıkarılmak üzere gözaltına alınması veya tutuklanması,
- d) Bir küçüğün gözetim altında ıslahı veya yetkili merci önüne çıkarılması için verilmiş usulüne uygun bir tutuklama kararının bulunması,
- e) Bulaşıcı bir hastalık yayabilecek bir kimsenin, bir akıl hastası, bir alkoliğin, uyuşturucu maddelere müptela bir kimsenin yahut yersiz yurtsuz kişilerin kanuna uygun tutuklanması,
- f) Bir kimsenin ülkeye usulüne uygun olmayarak girmekten men'i veya hakkında bir sınır dışı etme veya geri verme işleminin yürürlükte olması sebebiyle gözaltına alınmasına veya tutuklanmasına karar verilmesi,
2. Tutuklanan bir ferde, tutuklanmasını gerektiren sebepler ve kendisine karşı vaki bütün isnatlar en kısa zamanda ve anladığı bir dille bildirilir.
- 3) Bu maddenin 1/c fıkrasında öngörülen şartlara göre yakalanan veya tutuklanan herkesin hemen bir hakim veya Adli görevi yapmaya kanunen yetkili kılınmış diğer bir memur huzuruna çıkarılması ve makul bir süre içinde mahkeme edilmeye yahut Adli tatbikat sırasında serbest bırakılmaya hakkı vardır. Salıverme ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir.
4. Gözaltına alınma veya tutuklanma sebebiyle özgürlüğünden mahrum bırakılan her şahıs özgürlük kısıtlamasının kanuna uygunluğu hakkında kısa bir zamanda karar verilmesini ve kanuna uygun görülmemesi halinde serbest bırakılmasını sağlamak için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.

5. Bu maddenin hükümlerine aykırı olarak yapılmış bir gözaltına alma veya tutuklama muamelesinin mağduru olan her şahsın tazminat istemeye hakkı vardır.

Adil Yargılanma Hakkı

Madde-6. 1. Herkes, gerek medenî hak ve yükümlülükleriyle ilgili anlaşmazlıkların çözülmesi, gerek kendisine yöneltilen herhangi bir suçlamanın karara bağlanması konusunda, kanunla kurulmuş bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından davasının makul bir süre içinde adil ve açık olarak görülmesini istemek hakkına sahiptir.

Hüküm açık celsede verilir, ancak demokratik bir toplumda genel ahlak, kamu düzeni ve Millî güvenlik yararı veya küçüklerin korunması veya davaya taraf olanların özel hayatlarının gizli tutulması gerektiğinde veya davanın açık celsede görülmesinin adaletin selametine zarar verebileceği bazı özel durumlarda, mahkemenin zorunlu göreceği ölçüde, duruşmalar dava süresince tamamen veya kısmen basına ve dinleyicilere kapalı olarak sürdürülebilir.

2. Bir suç ile itham edilen bir şahsın suçluluğu kanunen sabit olunca kadar masum sayılır.

3. Her sanık başlıca:

a) Şahsına yöneltilen suçlamanın niteliği ve sebebinden en kısa zamanda, anladığı bir dille ve etraflı surette haberdar edilmek,

b) Savunmasını hazırlamak için gerekli zamana ve kolaylıklara malik olmak,

c) Kendi kendini savunmak veya kendi seçeceği bir savunmacının veya eğer bir avukat tutmak için mali imkanlardan mahrum bulunuyor ve adaletin selameti gerektiriyorsa, mahkeme tarafından tayin edilecek bir avukatın ücretsiz yardımından istifade etmek,

d) İddia şahitlerini sorguya çekmek veya çektirmek, savunma şahitlerinin de iddia şahitleri ile aynı şartlar altında davet edilmesinin ve dinlenmesinin sağlanmasını istemek,

e) Duruşmada kullanılan dili anlamadığı veya konuşmadığı takdirde bir tercümanın yardımından ücretsiz faydalanmak haklarına sahiptir.

Cezada Kanunilik

Madde-7. 1. Hiç kimse işlendiği zaman ulusal veya uluslararası hukuka göre bir suç teşkil etmeyen bir fiil veya ihmalden dolayı mah-

kum edilemez. Keza hiç kimse suç işlendiği zaman uygulanabilecek cezadan daha ağır bir cezaya da çarptırılmaz.

2. Bu madde işlendiği zaman medenî milletler tarafından tanınan genel hukuk prensiplerine göre suç sayılan bir fiil veya ihmalden suçlu bir şahsın yargılanmasına ve cezalandırılmasına mani değildir.

Özel Yaşama ve Aile Yaşamına Saygı

Madde-8. 1. Her şahıs özel ve ailevi hayatına, konutuna ve haberleşmesine saygı gösterilmesi hakkına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılmasına resmi bir makamın müdahalesi demokratik bir toplumda ancak ulusal güvenlik, kamu güvenliği, ülkenin iktisadi refahı, düzenin korunması, suçların önlenmesi, sağlığın veya ahlakın ve başkasının hak ve hürriyetlerinin korunması için zaruri bulunduğu derecede ve kanunla öngörülmesi şartıyla söz konusu olabilir.

Düşünce, Vicdan ve Din Özgürlüğü

Madde-9. 1. Her şahıs düşünce, vicdan ve din hürriyetine sahiptir. Bu hak, din veya kanaat değiştirme hürriyetini ve alenen veya hususi tarzda ibadet ve ayin veya öğretimini yapmak suretiyle tek başına veya toplu olarak dinini veya kanaatini açıklamak hürriyetini de içerir.

2. Din veya kanaatleri açıklama hürriyeti demokratik bir toplumda ancak kamu güvenliğinin, kamu düzeninin, genel sağlığın veya umumi ahlakın, yahut başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için zaruri olan tedbirlerle ve kanunla sınırlanabilir.

İfade Özgürlüğü

Madde-10. 1. Herkes görüşlerini açıklama ve anlatım hakkına sahiptir. Bu hak kanaat özgürlüğünü ve resmi makamların müdahalesi ve memleket sınırları mevzubahis olmaksızın, haber veya fikir almak veya vermek serbestisini de içerir. Bu madde, devletlerin radyo, sinema veya televizyon işletmelerini bir izin rejimine tabi kılmalarına mani değildir.

2. Kullanılması görev ve sorumluluk içeren bu hürriyetler, demokratik bir toplumda zaruri tedbirler mahiyetinde olarak, Millî güvenliğin, toprak bütünlüğünün veya kamu güvenliğinin, düzeni korumanın, suçun önlenmesinin, sağlığın veya ahlakın, başkalarının şöhret veya haklarının korunması, gizli haberlerin ifşasına mani olunması veya yargı gücünün otorite ve tarafsızlığının sağlanması için kanun-

da öngörülen bazı formalitelere, şartlara, sınırlamalara ve yaptırımlara bağlanabilir.

Toplanma Ve Örgütlenme Özgürlüğü

Madde-11. 1. Herkes barışçı amaçlarla toplantılar yapmak, dernek kurmak, ayrıca çıkarlarını korumak için başkalarıyla birlikte sendikalar kurmak ve bunlara katılmak haklarına sahiptir.

2. Bu hakların kullanılması, ulusal güvenliğin, kamu güvenliğinin, düzeni korumanın, suçun önlenmesinin, sağlığın veya ahlakın veya başkalarının hak ve hürriyetlerinin korunması için ve ancak kanunla sınırlanabilir. bu madde, bu hakların kullanılmasında silahlı kuvvetler, güvenlik güçleri ve devletin idare mekanizmasında görevli olanlar hakkında yasal sınırlamalar konmasına mani değildir.

Etkin Hukukî Yollara Başvurma Hakkı

Madde-13. Bu sözleşmede tanınmış hak ve hürriyetleri ihlal edilen her şahıs, ihlal fiili resmi vazifelerini ifa eden kimseler tarafından bu vazifelerini ifa sırasında yapılmış olsa da, ulusal bir makama fiilen müracaat hakkına sahiptir.

Madde-14. Bu sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerden yararlanma keyfiyeti, bilhassa cins, ırk, renk, dil, din, siyasî ve diğer kanaatler veya ulusal sosyal köken, ulusal bir azınlığa mensupluk, servet, doğum veya herhangi bir durum üzerine kurulmuş hiç bir ayırım gözetmeksizin sağlanmalıdır.

Hakların Kötüye Kullanılmaması

Madde-17. Bu sözleşme hükümlerinden hiç biri bir devlete, topluluğa veya ferde, bu sözleşmede tanınan hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya bu sözleşmede öngörüldüğünden daha geniş ölçüde sınırlamalara tabi tutulmasını hedef alan bir faaliyete girişmeye veya harekette bulunmaya yönelik bir hak sağladığı şekilde yorumlanamaz.

Hakların Sınırlanmasında Gaye Unsuruna Bağlılık

Madde-18. Bu sözleşmenin hükümleri gereğince, mezkur hak ve hürriyetlere yapılan sınırlamalar ancak öngörüldükleri gaye için tatbik edilebilirler.

Komitelerin Kabul Edilemezlik Beyanları

Madde-28. Bir Komite, 34. Maddeye göre yapılmış bir bireysel başvuru üzerindeki daha fazla inceleme yapmaksızın karar alabiliyorsa,

bu başvurunun kabul edilemez olduğuna ya da kayıttan silindiğine oybirliği ile karar verilir. Bu karar nihaî niteliktedir.

Dairelerin Kabuledilebilirlik ve Davanın Esasa Hakkındaki Kararları

Madde-29. 1. Eğer 28. Maddeye göre bir karar alınmamış ise, Daire 34. Maddeye göre sunulmuş olan bir başvurunun kabuledilirliği ve esası üzerinde karar verir.

2. 33. Maddeye göre yapılmış Devletlerarası başvuruların kabul edilebilirliği ve esası üzerinde bir daire karar verebilir.

3. Mahkeme istisnaî durumlarda aksine karar vermedikçe, kabul edilebilirlik kararları ayrı olarak verilir.

Yargılama Yetkisini Büyük Daireye Bırakma

Madde-30. Bir dairenin görmekte olduğu bir davada Sözleşmenin veya ona bağlı Protokollerin yorumlanmasını gerektiren ciddi bir sorun ortaya çıkarsa veya önündeki sorunun çözümü daha önce Mahkeme tarafından verilen bir kararla bağdaşmayacak bir sonuç yaratacaksa ve davanın taraflarından biri buna itiraz etmezse, bu Daire kararını vermeden önce herhangi bir aşamada yargılama yetkisini Büyük Daire lehine bırakabilir.

Büyük Dairenin Yetkileri

Madde-31. Büyük Daire,

a) 33. Maddeye göre yapılan ya da 34. Maddeye göre yapılmış olup da bir Dairenin 30. Maddeye göre yargılama yetkisini bıraktığı başvuruları ya da bir davanın 43. Maddeye göre önüne gelmesi halinde karara bağlar, ve

b) 47. Maddeye göre sunulan istişarî mütalaa taleplerini inceler.

Mahkemenin Yetkisi

Madde-32. 1. Mahkemenin yargılama yetkisi, 33, 34 ve 47. Madde hükümlerine göre kendisine gönderilen, Sözleşme ve ona bağlı Protokolların yorumlanması ve uygulanması ile ilgili olan her türlü sorunu kapsar.

2. Mahkemenin yetkisiyle ilgili bir sorun hakkında Mahkeme kendisi karar verir.

Devlet Başvuruları

Madde-33. Bir Sözleşmeci Taraf, Sözleşme ve ona bağlı Eklerdeki hükümlerin başka bir Sözleşmeci Tarafça ihlal edildiği iddiasıyla Mahkemeye başvurabilir.

Bireysel Başvurular

Madde-34. Mahkeme, bu Sözleşmede ve ona bağlı Eklerde beyan edilen haklarına bir Sözleşmeci Tarafça yapılan bir ihlalin mağduru olduğunu iddia eden bireylerin, hükümet dışı örgütlerin ve birey topluluklarının başvurularını kabul edebilir. Sözleşmeci Taraflar, bu hakkın fiilen kullanılmasını herhangi bir biçimde engellemeyi üstlenirler.

Kabuledilebilirlik Koşulları

Madde-35. 1. Mahkeme ancak uluslararası hukukun genellikle tanınmış kurallarına göre, iç hukuktaki bütün başvuru yolları tüketildikten sonra ve konu hakkında son kararın verilmesinden itibaren altı ay içinde yapılan bir başvuruyu ele alabilir.

2. Mahkeme, 34. Maddeye göre yapılmış bireysel başvurulardan,

a) Kime ait olduğu bilinmeyen; veya

b) Mahkeme tarafından daha önce incelenmiş bir konuyla aynı içeriğe sahip olan veya başka bir uluslararası soruşturma veya uzlaşma merciiine sunulmuş bulunan ve konuyla ilgili hiçbir yeni bilgi içermeyen bir başvuruyu ele alamaz.

3. Mahkeme, 34. Maddeye göre yapılan, ancak bu Sözleşmenin veya ona bağlı Protokolların hükümlerine girmediğini, açıkça dayanaksız olduğunu veya dilekçe hakkını kötüye kullandığını düşündüğü bir başvurunun kabuledilemezliğini açıklar.

4. Mahkeme, bu maddeye göre kabul edilemez olduğunu düşündüğü bir başvuruyu reddeder. Ayrıca davanın herhangi bir aşamasında da red kararı verebilir.

Üçüncü Tarafın Katılması

Madde-36. 1. Bir Dairenin ya da Büyük dairenin önündeki bir davada, bir vatandaşı başvuru olan Sözleşmeci Taraf, yazılı mütalaada bulunma ve duruşmalara katılma hakkına sahiptir.

2. Mahkeme Başkanı, adaletin gereği gibi yerine getirilmesi için, davaya taraf olmayan bir Sözleşmeci Tarafı ya da başvuru dışında ilgili herhangi bir kimseyi, yazılı mütalaada bulunmaya ve duruşmalara katılmaya davet edebilir.

Başvuruları Kayıttan Silme

Madde-37. 1. Davanın herhangi bir aşamasında Mahkeme, koşulların aşağıdaki sonuçlarından birine yol açması durumunda bir başvurucuyu dava listesinden silebilir.

- a) Başvurucunun kendi başvurusunu izlemek niyetinde olmaması,
- b) Sorunun çözümlenmiş olması,
- c) Başvuruyu dava fazla incelemek gerekmediğini gösteren, Mahkemenin tespit ettiği başka bir nedenin bulunması.

Ancak Sözleşmede ve ona bağlı Eklerde tanımlanan insan haklarına saygı esasını gerektiriyorsa, mahkeme incelemeye devam eder.

2. Koşulların haklı gösterdiğini düşünmesi halinde Mahkeme, bir başvuruyu yeniden dava listesine almaya karar verebilir.

Olayın İncelenmesi ve Dostane Çözüm

Madde-38. Mahkemenin başvurusu kabuledilebilir bulunduğunu açıklaması halinde,

- a) Tarafların temsilcileriyle birlikte olayın incelenmesine geçer ve soruşturmaya ihtiyaç varsa, soruşturmanın fiilen yürütülmesi için ilgili Devletlerin gerekli tüm kolaylıkları göstereceği bir soruşturmayı üstlenir.
- b) Sorunun taraflar arasında, Sözleşmede ve ona bağlı Eklerde tanımlanan insan haklarına saygı esasına dayanan dostane bir çözüme kavuşturulması amacıyla çaba gösterir.

Dostane Çözüme Ulaşılması

Madde-39. Dostane bir çözüme varılacak olursa, Mahkeme, olayların kısa bir özetini ve ulaşılan sonucu kapsayan bir karar verdikten sonra davayı kayıt listesinden siler.

Duruşmaların Aleniliği ve Dokümanlara Ulaşma

Madde-40. 1. Mahkeme olağanüstü koşullarda aksine karar vermedikçe, duruşmalar herkese açıktır.

2. Mahkeme Başkanı aksine karar vermedikçe, sicil müdürlüğünde bulunan dokümanları herkes edinebilir.

Adil Karşılık

Madde 41. Mahkeme, Sözleşme ya da ona bağlı Protokolların ihlal edildiğini tespit ederse ve ilgili Sözleşmeciler Tarafın iç hukuku bunu

ancak kısmen giderme olanağı veriyorsa ve gerekli ise, Mahkeme zarar gören tarafa adil bir karşılık hükmedebilir.

Dairelerin Kararları

Madde-42. Dairelerin kararları 44. Maddenin 2. Fıkrasındaki hükümlere göre nihai karar niteliğini kazanır.

Büyük Daireye Havale

Madde-43. 1. Taraflardan her biri Dairenin kararını vermesinden itibaren üç ay içinde, istisnaî durumlarda, davanın Büyük Daireye havale edilmesini talep edebilir.

2. Davada Sözleşmenin ve ona bağlı Protokolların uygulanmasını ya da yorumlanmasını etkileyen ciddi bir sorun veya genel olarak önemli bir mesele ortaya çıkmışsa, Büyük Dairenin beş yargıcından oluşan bir kurul bu talebi kabul eder.

3. Bu kurulun talebi kabul etmesi halinde, Büyük daire vereceği bir hükümle bu davayı sona erdirir.

Kesin Kararlar

Madde-44. 1. Büyük Dairenin kararları kesindir.

2. Bir Dairenin kararı, şu hallerde kesinleşir:

a) Davanın Büyük Daireye havale edilmesi yönünde bir talepleri olmadığını tarafların bilmesi,

b) Dairenin kararından itibaren üç geçmesine rağmen davanın Büyük daireye havale edilmesinin istenmemesi,

c) Büyük Dairenin beş yargıçlı kurulunun 43. Maddeye göre yapılan başvuru talebini reddetmesi.

3. Son kararlar yayınlanır.

Mahkeme Kararlarının Gerekçeli Olması

Madde-45. 1. Mahkemenin kararları ve başvuruların kabul edilebilirliğini açıklayan kararlar gerekçeli olarak verilir.

2. Mahkeme kararı kısmen ya da tamamen yargıçların oy çokluğu ile verilmişse, bir yargıcın ayrık görüşünü belirtme hakkı vardır.

Mahkeme Kararlarının Bağlayıcılığı ve Yerine Getirilmesi

Madde-46. 1. Sözleşmeci Taraflar, kendilerinin taraf olduğu davalarda Mahkemenin verdiği son kararlara uymayı taahhüt ederler.

2. Mahkemenin son kararları, Bakanlar Komitesine gönderilir. Komite bu kararların yerine getirilmesini sağlar.

EK 1 NOLU PROTOKOL⁴⁶

1 Nolu protokol Mülkiyet hakkı, eğitim hakkı ve serbest seçim hakkını düzenlemektedir. Türkiye bu protokole **Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nu saklı tutarak** imza koymuştur. (10.3.1954 Tarih ve 6366 Sayılı Kanun'un üçüncü maddesi: İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesine Ek Protokolün ikinci maddesi, 3 Mart 1924 tarih ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat Kanununun hükümlerini ihlal etmez)

Madde-1. Her hakiki veya tüzel kişi mallarının dokunulmazlığına riayet edilmesi hakkına sahiptir. Herhangi bir kimse ancak kamu yararı icabı olarak ve kanunun göz önünde tuttuğu şartlar ve devletler hukukunun umumi prensipleri dahilinde mülkünden mahrum edilebilir.

Yukarıdaki hükümler, devletlerin, malların kamu yararına uygun olarak kullanılmasını tanzim ve vergilerin veyahut sair mükellefiyetlerin veyahut da para cezalarının tahsili için zaruri gördükleri kanunları yürürlüğe koymak hususunda malik buldukları hukuka hanel getirmez.

Madde-2. Kimse eğitim hakkından mahrum edilemez. Devlet, eğitim ve öğretim sahasında deruhte edeceği vazifelerin ifasında, annesinin (çocukları için) bu eğitim ve öğretimi kendi dini ve felsefi inançlarına uygun temin etmek hakkına riayet edecektir.

Madde-3. Sözleşmeci Taraflar, yasama organının seçimi hususunda halkın kanaatinin serbestçe ortaya çıkmasını sağlayacak koşullarda, uygun sürelerle gizli oyla serbest seçimler yapmayı taahhüt ederler.

⁴⁶ 1 Nolu Protokol, 6 Mayıs 1952 tarihinde imzaya açılmış, 18 Mayıs 1954 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Türkiye bu protokolü Tevhid-i Tedrisat Kanununu saklı tutarak imzalamış, 6366 sayılı 10 Mart 1954 tarihli kanunla onaylamış ve 19 Mart 1954 tarihli Resmi Gazetede yayınlanarak 18.5.1954 tarihinde Türkiye bakımından da yürürlüğe girmiştir.

ULUSLARARASI BİLDİRGELER

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ KONFERANSI (AGİK)

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, kuruluşundan bu yana insan hakları alanında çalışmalar yapmış ve bir dizi kararlar da almıştır. Ancak şunu belirtmek gerekir ki, AGİK Belgeleri, nitelikleri itibariyle uluslararası sözleşmeler şeklinde hazırlanmadığı için, imzalayan devletler açısından uluslararası sözleşmeler gibi bağlayıcı değildir, hak ve yükümlülük doğurmamaktadır. Bu nedenledir ki, bu belgeler, imzacı devletlerin iç hukuk sistemlerindeki kurumlar tarafından onaylanma işlemine tabi tutulmamışlardır.

Ayrıca uluslararası sözleşmeler, BM Şartının 102. Maddesi uyarınca, Birleşmiş Milletler'ce tescil edildiği halde, AGİK belgeleri için tescil işlemi yapılmamıştır. Ancak bu demek değildir ki, bu belgeler, devletler arasında hiç bir hüküm doğurmamaktadır. Aksine, imzalayan devletler bakımından bu belgeler ahlakî ve siyasî sonuçlar doğurmaktadır. Bu nedenledir ki, belgelerde, imzalayan devletlere birbirlerini izleme ve denetleme yetkileri tanınmıştır.

HELSİNKİ NİHAİ SENEDİ

1 Ağustos 1975 tarihinde Helsinki'de yapılan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansında, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 35 devlet, Güvenlik ve İlkeler, Ekonomik İşbirliği ve İnsan İlişkileri konularında

bir dizi kararlar almışlardır. Bu kararlara "Helsinki Nihai Senedi" adı verilmiştir.⁴⁷

Belge, amaçları bakımından önemli bir belgedir. Fakat bir Antlaşma niteliğinde olmadığından imzalayan devletlerce onaylanma zorunluluğu yoktur. Hukukî bağlayıcılığı ve müeyyidesi de yoktur.

Belge, bir çok konuyu işlemekle birlikte dört ana bölüm ve bir son bölümden oluşmaktadır.

1. Avrupa'da Güvenliğe İlişkin Sorunlar,
2. Ekonomi, Bilim ve Teknoloji ve Çevre Alanında İşbirliği,
3. Akdeniz'de Güvenlik ve İşbirliğine İlişkin konular,
4. İnsancıl ve Öteki Alanlarda İşbirliği,
5. Konferansın İzlenmesi.

Helsinki Nihai Senedinin Avrupa'da Güvenliğe İlişkin Sorunlar başlıklı ilk bölümündeki "Katılan Devletler Arasındaki İlişkileri Yöneten İlkeler Bildirgesi"nin VII. Maddesinde düzenlenen "Düşünce, Vicdan, Din ve İnanç Özgürlüklerini de Kapsamak Üzere, İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere Saygı" yı içeren hükümleri ile "İnsanlar Arasında ve Diğer Alanlarda İşbirliği" başlığı altında 4. Maddede düzenlenen "Eğitim Alanında İşbirliği ve Değişimler"i içeren hükümleri, insan temel hak ve özgürlüklerini ilgilendirdiğinden sadece bu bölümler aktarılmakla yetinilmiştir:

Düşünce, Vicdan, Din ve İnanç Özgürlüklerini de Kapsamak Üzere, İnsan Haklarına ve Temel Özgürlüklere Saygı

Katılan Devletler, ırk, cinsiyet, dil ve din ayrımı gözetmeksizin, herkes için, düşünce, vicdan, din ya da inanç özgürlüklerini de kapsamak üzere, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı gösterirler.

Katılan Devletler, insan kişiliğinin özündeki onurdan doğan ve kişinin özgür ve tam gelişmesi için zorunlu bulunan, yurttaşlık hak ve özgürlükleriyle, siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel ve başkaca hakların ve özgürlüklerin etkin biçimde kullanılmasını geliştirir ve desteklerler.

Bu çerçeve içinde, Katılan Devletler kişiye, kendi vicdanının buyruğuna göre. Tek başına ya da başkalarıyla birlikte, topluca bir din ya

---

⁴⁷ Helsinki Nihai Senedi'nin tam metni için Bkz : İsmail SOYSAL, Aag.e., s. 765.

da inanca bağlanmak ve onun gereklerini yerine getirmek özgürlüğünü tanırlar.

Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan Katılan Devletler, bu azınlıklardan olan kişilere, yasalar önünde eşitlik hakkına saygı gösterirler; bu kişilere, insan haklarından ve temel özgürlüklerden etkin biçimde tümüyle yararlanma olanağını sağlarlar; böylece, onların bu alandaki yasal haklarını korurlar.

Katılan Devletler, bütün devletler arasında olduğu gibi, kendi aralarında da dostluk ilişkileri ve işbirliğinin gelişmesinin sağlanması bakımından gerekli olan barış, adalet ve refah için en önemli bir öge olan insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı göstermenin evrensel önemini kabul ederler.

Katılan Devletler, karşılıklı ilişkilerinde bu haklara ve özgürlüklere sürekli olarak saygı gösterirler ve BM ile işbirliğini de kapsamak üzere, topluca ve tek başlarına, bu haklara ve özgürlüklere evrensel ve etkin saygıyı gerçekleştirmeye çalışırlar.

Katılan Devletler, bu alanda kişinin bu hakkını ve görevlerini bilmesi ve bunlar uyarınca davranması hakkını doğrularlar.

İnsan hakları ve temel özgürlükler alanında Katılan Devletler BM Yasası amaçlarına ve ilkelerine ve İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine uygun olarak davranırlar. Bu alanda bağlı olabilecekleri İnsan Haklarına İlişkin Sözleşmeleri de kapsamak üzere, uluslararası bildirgeler ve anlaşmalarda yazılı yükümlülüklerini de yerine getirirler.

Eğitim Alanında İşbirliği ve Değişimler

Katılan Devletler,

Eğitim ve bilim alanlarında uluslararası ilişkileri geliştirmenin, karşılıklı daha iyi anlayışla katkıda bulunacağı gibi, bunun bütün halkların da yararına olacağını ve gelecek kuşaklara da çıkar sağlayacağını bilinci içinde,

Eğitim ve bilimle uğraşan örgütler, kurumlar ve kişiler arasında, bilgi ve deneyim alışverişi ve temasların, gerekli durumlarda özel düzenlemelere dayalı biçimde geliştirilmesini kolaylaştırmaya hazır olarak,

Bilim ve eğitim kuruluşları arasında bağları güçlendirmek ve özellikle bilgi ve maddesel kaynak düzeylerinin uluslararası danışmalar

içinde çaba gösterilmesini gerektiren durumlarda, ortak çıkarları bulunan kesimlerde işbirliğini özendirmek isteği ile ve,

Bu alanlarda ilerlemenin daha geniş yabancı dil bilgisi sayesinde yürütülmesi ve desteklenmesi gerektiği inancı ile,

Bu amaçlarla, özellikle şu konularda niyetlerini açıklarlar:

a) İlişkilerin Geliştirilmesi

Eğitim ve bilim alanlarında eşit düzeylerde işbirliğini ve bağları, özellikle aşağıdaki yollardan genişletmek ve iyileştirmek,

- Hem esneklik, hem de yürürlükteki anlaşmaların ve düzenlemelerin daha tam kullanılması gereğini göz önünde tutarak, eğitim ve bilimle uğraşan devlet kurumları, hükümetler dışı kuruluşlar ve kişiler arasında, uygun düşen durumlarda, işbirliği ve değişimler öngören ikili ve çok taraflı anlaşmalar yapmak,

- Uygun düşen durumlarda, hükümetler arasında anlaşmalar çerçevesinde, üniversiteler ve başkaca eğitim ve araştırma kurumları arasında, doğrudan doğruya düzenlemeler yaparak kolaylaştırmak,

Uygun düşen durumlarda, özel anlaşma ya da düzenlemelere dayalı olanları da kapsamak üzere, eğitim ve bilimle uğraşan kişiler arasında doğrudan doğruya temasları ve haberleşmeyi özendirmek.

b) Açık Tutma ve Değişim

Katılan devletlerin öğrencilerine, öğretmenlerine ve bilim adamlarına, birbirinin eğitim, kültür ve bilim kurumlarının, karşılıklı olarak kabul edilebilir koşullarda açık tutulması yollarını iyileştirmek ve ortak çıkar bulunan bütün alanlarda bu kurumlar arasında değişimi özellikle şu yollarla yoğunlaştırmak:

- Katılan yabancılar için düzenlenen, eğitime ve kurslara ilişkin kolaylıklar ile, bunlara katılacak kişilerin kabul edilme koşulları konusunda bilgi değişimini genişletmek;

- İncelemeler, öğretim ve araştırma ya da birbirinin eğitim, kültür ve bilim alanlarındaki çalışmalarından bilgi edinme yollarını iyileştirmek amacıyla, bilim adamlarının, öğretmenlerin ve öğrencilerin, Katılan Devletler arasında yapacakları gezileri özendirmek,

- Ülkelerinde öbür Katılan Devletlerin bilim adamlarına, öğretmenlerine ve öğrencilerine inceleme, öğretim ve araştırma bursları verilmesini desteklemek,
- Sempozyum, seminer ve ortak yapımlı projelerin düzenlenmesini de kapsamak üzere, bilim adamlarının, öğretmenlerin ve öğrencilerin daha geniş ölçüde değişimi ile, örneğin, üniversite yayınları ve kitaplıklarının gereçleri gibi öğretim, yüksek öğretim ve araştırma alanında bilgilerin değişimini de öngören programlar hazırlamak, geliştirmek ve özendirmek,
- Bu gibi düzenlemeler ve programların, bilim adamlarına, öğretmenlere ve öğrencilere, kabul edilecekleri üniversite ve kurumlara giriş ve onlar için hazırlanan programlar konusunda zamanında ve ayrıntılı bilgi verme yolu ile etkin biçimde uygulanmasını kolaylaştırmak, onlara üniversitelerle ilgili, bilimsel ve açık arşiv belgelerini kullanma olanağı vermek ve uygulana gelen yöntemlere dayalı olarak, onların, kabul eden devlette inceleme ya da araştırma yapmak ya da tatil geçirmek için, gezilerini kolaylaştırmak,
- Öğrenimin düzenlenmesine, süresine ve programlarına ilişkin bilgi değişimi, bilgi düzeylerini ve akademik yeterlilikleri değerlendirme yöntemlerinin karşılaştırılmasını geliştirerek, akademik düzey ve diplomaların eşitliği ve karşılaştırılması sorunlarının daha doğru değerlendirilmesini kolaylaştırmak ve yapılabilecek durumlarda, gerekiyorsa, ya hükümetler arası anlaşmalar ya da üniversite ve öbür yüksek eğitim ve araştırma kurumları arasında doğrudan doğruya akademik düzeylerin ve diplomaların karşılıklı eşitliğini tanımak,
- Bundan başka, akademik düzeyler ve diplomalar arasında karşılaştırma ve bunların eşitliğine ilişkin sorunlara genellikle kabul edilebilir çözüm getirmek için, çabalarını yoğunlaştırmaları gerektiğini ilgili uluslararası örgütlere ögütlemek.

c) Öğretme Yöntemleri

Eğitimin bütün düzeylerindeki öğretme yöntemlerinde, sürekli eğitimde ve yetişkinlerin eğitiminde uygulananları da kapsamak üzere, pedagoji yöntemleri konusunda deneyim sonuçlarının ikili ya da çok taraflı biçimde alışverişini, özellikle aşağıdaki yollardan kolaylaştırmak:

- Pedagoji biliminin çeşitli dallarında türlü temas biçimlerini ve işbirliğini, örneğin, ilgili kurumlarca yürütülen karşılaştırmalı ya da

ortaklaşa incelemeler ya da öğretim deneyleri konusunda bilgi alış-verişi yolu ile, daha da geliştirmek,

- Çeşitli eğitim sistemlerinde uygulanan pedagoji yöntemleri ve orta ve yüksek öğretim öğrencilerinin bilgi edinme süreçlerine ilişkin araştırma sonuçları konularında, uzmanlaştırılmış eğitimin çeşitli türlerinde edinilen deneyimleri göz önünde tutarak, bilgi alışverişini yoğunlaştırmak,

- Yetişkinlerle ilgili eğitim ve yinelenen eğitimin düzenlenmesi ve yürütülmesi, bunlar ve başkaca eğitim biçimleri ve düzeyleri arasındaki ilişkiler ve ülkelerindeki ekonomik ve sosyal gelişmenin gerektirdiği mesleki ve teknik eğitim de kapsam içine girmek üzere, kazanılmış bilgilerin değişimini kolaylaştırmak,

- Çözümü ortaklaşa bir yaklaşım ve uluslararası daha geniş bir işbirliğini gerektiren, insanlığın büyük sorunlarına özellikle değinerek, uluslararası anlayış için, gençliğin ve yetişkinlerin eğitiminde, deneyim alışverişini özendirme,

Birbirlerini daha iyi tanımak ve okul kitaplarında karşılıklı olarak ülkeleri ile ilgili bilgilerin yer almasını kolaylaştırmak çarelerini göz önünde tutarak, okul kitaplarını da kapsamak üzere, eğitim gereçleri ve eğitim alanında teknik yenilikler konusunda bilgi alışverişini kolaylaştırmak.

Ulusal azınlıklar ya da bölgesel kültürler:

Katılan Devletler, eğitimin her türlü alanlarında aralarındaki işbirliğine, ulusal azınlıkların ya da bölgesel kültürlerin bulunabileceği katkının bilinci içinde, ülkelerinde böyle azınlıklar ya da kültürler varsa, bu katkıyı üyelerinin yasal çıkarlarını da göz önünde tutarak, kolaylaştırmak niyetindedirler.

PARİS ŞARTI

AGİK, 19-21 Kasım 1990 tarihleri arasında Paris'te toplanarak, literatüre "Paris Şartı" olarak geçen anlaşma üye devletlerce imzalanmıştır. Paris Şartı'nın giriş bölümünde, "İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü" başlığı altında, Konferansa katılan devletler, aşağıdaki kararları almışlardır:

İnsan Hakları, Demokrasi ve Hukukun Üstünlüğü

Milletlerimizin tek yönetim sistemi olarak demokrasiyi kurmayı, sağlamlaştırmayı ve güçlendirmeyi taahhüt ederiz. Bu çabamızda aşağıdaki hususlara sadık kalacağız;

İnsan hakları ve temel hürriyetleri, tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklardır ve kanunlarla garanti altına alınmışlardır. Bunların korunması ve geliştirilmesi devletin başta gelen görevidir. Bunlara saygı, zorba bir devlete karşı asıl güvenceyi oluşturur. Bunlara uyulması ve tam olarak uygulanması hürriyetin, adaletin ve barışın temelidir.

Demokratik yönetim, düzenli olarak yapılan hür ve adil seçimlerle ifadesini bulan halk iradesine dayalıdır. Demokrasinin temelinde insana saygı ve hukukun üstünlüğü yatar. Demokrasi, ifade hürriyetinin, toplumun her kesimine karşı hoşgörünün ve herkes için fırsat eşitliğinin en iyi güvencesidir.

Temsili ve çoğulcu karakteriyle demokrasi, seçmene karşı sorumluluğu, kamu görevlilerinin kanunlara uyma yükümlülüklerini ve tarafsız bir şekilde dağıtılan adaleti kapsar. Kimse kanunların üstünde olamaz.

Ayırım gözetmeksizin herkesin:

düşünce, vicdan, din ya da inanç hürriyetine, ifade hürriyetine,

örgütlenme ve toplantı düzenleme hürriyetine, seyahat etme hürriyetine sahip olduğunu;

Hiç kimsenin, haklarını bilmeye ve kullanmaya, hür ve adil seçimlere katılmaya, herhangi bir suçla itham edilmeleri halinde adil ve açık yargılamaya, tek başına ya da topluca mülk edinmeye ve ferdi teşebbüse, ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanmaya hakkı olduğunu teyid ederiz.

Ulusal azınlıkların etnik, kültürel, dil ve dini kimliklerinin korunacağını, ulusal azınlıklara mensup kişilerin bu kimliklerini ayrıma tabi tutulmaksızın ve kanun önünde tam bir eşitlikle, hür olarak ifade etmeye, korumaya ve geliştirmeye hakları olduğunu teyid ederiz.

Herkesin, haklarının ihlali halinde, ulusal ve uluslararası alanda, yasal yollara başvurma hakkını garanti altına alacağız.

Bu ilkelere tam saygı, yeni Avrupa'yı üzerinde inşa etmeyi amaçladığımız temeli oluşturmaktadır.

Ülkelerimiz demokratik kazanımları vazgeçilmez hale dönüştürebilmek amacıyla işbirliği yapacaklar ve birbirlerini destekleyeceklerdir.⁴⁸

AVRUPA KONSEYİ BAKANLAR KOMİTESİ İNSAN HAKLARI ÖĞRETİMİ BİLDİRGESİ (TAVSİYE KARARI)

Avrupa Konseyi, insan hakları konusunda birtakım anlaşmaları gerçekleştirirken, bir yandan da bazı tavsiye kararları almıştır. Bunlardan biri de, üye ülkelerde eğitim sisteminin her düzeyinde insan hakları öğretimine yer verilmesini tavsiye eden 1978 tarihli "İnsan Hakları Öğretimi Bildirgesi (Tavsiye Kararı) olmuştur.⁴⁹

Bu "Tavsiye Kararı"nda Bakanlar Komitesi:

Avrupa Konseyi'nin üyeleri arasında daha yakın bir birliğin gerçekleşmesini amaçladığını ve bu amaca ulaşabilmek için en önemli yöntemlerden birinin insan hakları ve temel özgürlüklerinin korunması ve daha ileri düzeyde gerçekleştirilmesi olduğunu göz önüne alarak,

---

⁴⁸ Paris Şartı ile ilgili olarak Bkz.:

1) Aslan GÜNDÜZ, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, (İstanbul: 1994, Beta Basım Yayım Dağıtım).

2) Şeref ÜNAL, *"Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku"*, (Ankara: 1997, Yetkin Yay.)

⁴⁹ Muzaffer SENCER, a.g.e., s. 482.

Ayrıca insan hakları öğretiminin, insan haklarının olabildiğince etkin biçimde korunabilmesinin uygun ve gerçekten zorunlu bir yolu olduğunu göz önüne alarak,

Avrupa Konseyi çerçevesinde, insan hakları alanındaki eğitim ve bilginin geliştirilmesi amacıyla önerilerin incelendiğini göz önüne alarak,

Tüm bireylerin insan haklarını ve içerdiği sorumlulukları olabildiğince erken tanınmasını ve bunun sonucu olarak gerçek demokratik toplumu niteleyen insan hakları ve temel özgürlüklerin öğretimini özendirme gereğine inanarak,

Üye devletlerin hükümetlerine

a. Eğitim sistemleri içinde her düzeydeki öğretim ve yetiştirme programlarında -program ve program içinde- insan hakları ve temel özgürlükler öğretimini sağlamak üzere her uygun önlemi almalarını,

b. İlgili üniversiteleri ve öteki makamları üniversite düzeyinde değişik disiplinlerin seçmeli ya da zorunlu programları çerçevesinde insan haklarının uluslararası ve ulusal düzeyde korunması konusunun okutulmasını özendirmeye çağrılarını,

c. Sivil ve askerî görevlilerin eğitimi içinde uygun bir yoldan insan haklarının korunmasını ve ilgili koruma mekanizmasının öğretilmesini özendirmelerini tavsiye eder.

İDARENİN İŞLEMLERİNE KARŞI BİREYİN KORUNMASI HAKKINDAKİ KARAR

(28 Eylül 1977)

BAKANLAR KOMİTESİ,

Avrupa Konseyi amacının, üyeleri arasında daha sıkı bir işbirliğini gerçekleştirmek olduğunu;

Üye Devletlerin, idari ve hukuki sistemleri arasında farklar bulunmasına karşın, idari yöntemlerle ilgili kurullar yoluyla varılmak istenen temel amaçlar ve özellikle, idare ile birey arasındaki ilişkilerde hukuka saygılı olmayı güvence altına alma zorunluluğu konularında, geniş bir görüş birliği içinde olduklarını;

İdari işlemlerin, bu amaçların gerçekleştirilmesini sağlayacak koşullar içinde kararlaştırılmasının, temenniye şayan olduğunu;

Üye Devletler arasında işbirliği ve yardımlaşmanın gelişmesini ve gittikçe artan uluslararası personel hareketleri karşısında bütün üye Devletlerin, bireyleri koruma konusunda ortak bir düzeye gelmelerinin uygun olacağını dikkate alarak, üye Devletlere;

a) Hukuk kurallarında ve idari uyumsuzluklarında, bu kararın ekinde sıralanan ilkelerden Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirmelerini,

b) Bu Kararın kapsamı içine giren konularla ilgili önemli gelişmeleri, en kısa zamanda, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirmelerini,

Avrupa Konseyi Genel Sekreterinin, bu Karar metnini, Finlandiya ve İspanya Hükümetlerine duyurmasını, önermeye karar vermiştir.

Aşağıda sıralanan ilkeler, gerçek ve tüzel kişilerin, hakları, özgürlükleri ve çıkarları ile doğrudan ilgili ve idarenin kamu gücüne dayanarak alacağı her türlü bireysel önlem ve kararlarda, bireyleri korumak için uygulanır.

Bu ilkelerin işletilmesinde, iyi ve etkin bir idarenin gerektirdiği hususlar ile üçüncü şahısların çıkarları ve temel kamu yararlarının dikkate alınacağı doğaldır. İdarenin iyi ve etkin bir biçimde işlemesi açısından bazı özel durumlarda veya kamu yönetiminin bazı özel kesimlerinde, bu ilkelerden bir veya bir kaçını değiştirmek veya hiç uygulamamak durumu zorunlu hale gelirse, en azından, bu Kararın temel amaçlarına uygun olarak, azami ölçüde hukuka saygınlığı sağlama çabası gösterilmelidir.

I. Dinlenilme Hakkı

1. Bireylerin hakları, özgürlükleri ve çıkarlarını zedeleyici türdeki bütün idari işlemler hakkında ilgili kişi, idarenin dikkate almak durumunda olduğu, olay ve delil gösterme ve son aşamada, kanıtlayıcı belgeler önerme hakkına sahiptir.

2. Durumun elverişli olduğu hallerde, ilgili, zamanında ve işlemin niteliğine en uygun bir biçimde, yukarıdaki fıkrada sıralanan haklarından haberdar edilir.

II. İletişim Kaynakları Kullanılarak Bilgi Verme

İlgilinin isteği üzerine, idari işlem tamamlanmadan önce, işlemin dayanakları olacak bütün veriler hakkında, en uygun gereçlerle bilgi verilir.

III. Katılma ve Temsil

İlgili, idari işlemin oluşumuna katılabilir veya kendisini temsil edebilir.

IV. Hakların Kullanılmasına Yardım

Haklarını, özgürlüklerini veya çıkarlarını ihlal edici nitelikte bir idari işlem söz konusu olduğunda, ilgili bu işlemin dayanağı olan nedenlerden haberdar edilir. Bu bilgi, ya idari işlemin metninde nedenlerin belirtilmesi şeklinde veya ilgilinin isteği üzerine, makul bir süre içinde, yazılı olarak ayrıca kendisine verilir.

V. İtiraz Yollarının Belirtilmesi

Bireyin haklarını, özgürlüklerini veya çıkarlarını ihlal edici nitelikte bir idari işlem, ilgiliye yazılı olarak tebliğ edilmişse, bu takdirde de, tebliğin metninde, ilgilinin başvurabileceği normal itiraz yolları ve süresi de belirtilir.

ALTINCI BÖLÜM

ULUSLARARASI SÖZLEŞMELERİN TÜRK HUKUK NORMLARI KARŞISINDAKİ YERİ

Ülkemizin de bir çoğunu imzalayıp onayladığı Uluslararası Sözleşmelerin hükümleri Türk Hukukunda da bağlayıcı hükümlerdir. Nitekim Anayasanın 90. Maddesinin son Fıkrasına göre:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası antlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz.”

Hukuk Sistemimize göre Uluslararası Sözleşmeler kanun hükmünde ve üstün norm niteliğindedir. Kanunların Uluslararası Sözleşmelerde tanınan temel hak ve özgürlüklere aykırı olamayacağı keyfiyeti, tüm idarî tasarruflar için de geçerlidir.

Ayrıca Türkiye, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi çerçevesinde, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine “Kişisel Başvuru Hakkını” kabul etmiş, daha sonra da İnsan Hakları Mahkemesinin yargı yetkisini tanımıştır. Bütün bu gelişmeler, Türk Hukuk Sistemi içinde yer alan her türlü kanunî düzenlemeler ile, bu düzenlemelere göre yapılması gereken İdarî tasarrufların Uluslararası Belgelerde yer alan hükümlere ve bu hükümlerin uygulanması için kurulmuş Denetim Mekanizmalarının kararlarına (özellikle AİH Mahkemesi İçtihatlarına) uygun olması zorunludur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, içtihatlarını ve kararlarını uluslararası demokratik hukuk sistemlerinin ve uygulamalarının ışığında gerçekleştirdiği ve bu içtihat ve kararların Türk Hukuk Yargı Sistemi içinde başta Yargıtay ve Danıştay olmak üzere her derecedeki Mahkemelerce esas alındığı ve alınması gerektiği, yine Yüksek Yargı mercilerinin istikrarlı içtihatları ile belirgin hale getirilmiştir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine atıfta bulunarak iptal kararları da vermiştir. (Örnek: 27 Ocak 1977/4 ve 29 Ocak 1980/11 sayılı kararlar)

Türk Yargı Sistemi hiyerarşisinde yer alan Mahkemelerin kararları, AİH Mahkemesi kararlarıyla ortadan kaldırılamaz ise de, bu kararların Sözleşmeye aykırılığının tespiti halinde sonuçlarının ortadan kaldırılması ve gereğinin yapılması Türkiye için bir **Ahdî Yükümlülüktür**.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNİN BAŞVURULARI İNCELEME YÖNTEMİ

Mahkemeye ancak, iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra verilecek kesin karar üzerine, 6 aylık bir süre içinde başvurulabilir.⁵⁰

Mahkeme, kendisine yapılan başvuru ile bağlıdır. Başvuru dilekçesi üzerine kabul edilebilirlik konusunda verdiği karara göre tutumunu belirler. Kabul edilebilirlik kararı verdiği takdirde, taraflardan sağlayacağı bilgi ve belgelerle konunun esasına girer. Bu aşamada tarafları sulh olmaya davet eder. **Dostane Çözüm** adı verilen bu aşamada, tarafların sulh olmalarını temin için çalışmalar yapar. Dostane bir çözüme varılacak olursa, Mahkeme, olayların kısa bir özetini ve ulaşılan sonucu kapsayan bir karar verdikten sonra davayı kayıt listesinden siler.

İhtilâf, Dostane Çözüm ile sonuçlanmadığında, ihtilâf konusu olay ile Sözleşmenin ihlal edilip edilmediğini araştırır, ihlal tespit ederse ve ilgili Sözleşmecî Tarafın iç hukuku bunu ancak kısmen giderme olanağı veriyor- sa ve gerekli ise, zarar gören tarafa adil bir karşılık hükmedebilir.

Mahkemenin, şikayet konusu olayın gerçek olup olmadığını, şikayetçinin bundan zarar görüp görmediğini, tarafların ortaya koyduğu bilgi ve belgelere göre serbestçe belirleme yetkisi vardır.

Başvurunun Şekli ve Kabul Edilebilirlik Şartları

Başvurular yazılı olarak şikayetçi veya temsilcisi tarafından yapılmalıdır. Şikayet, resmi olmayan bir kuruluş veya bir topluluk tarafından yapılacak ise dilekçe, kuruluş veya topluluğun temsilcisi tarafından yapılmalı, temsilci ile yapılan başvurularda vekaletname veya yetkilendirme belgesi mevcut olmalıdır.

Başvuru dilekçesinde:

- Başvuranın adı, yaşı, mesleği ve adresi,
- Varsa Vekili hakkında aynı bilgiler,
- Aleyhinde şikayette bulunulan devletin adı,
- Şikayet konusu ve Sözleşmenin hangi maddesinin ihlal edildiği,
- Olaylar ve şikayet nedeni hakkında açıklamalar,

⁵⁰ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 11 Nolu Protokol Hükümleri uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuş olup 3 Kasım 1998 tarihi itibarıyla göreve başlamıştır. Metin içindeki Komisyon ibareleri 11. Nolu Protokol hükümleri uyarınca **Mahkeme** olarak değiştirilmiştir.

- Şikayet konusuna ilişkin önemli belgeler ve yargısal olsun olmasın kararlar.

- Başvuruda, aynı konuda başka bir milletlerarası soruşturma veya uyuşmazlıkların çözümü mekanizmasına şikayette bulunup bulunmadığı hakkında bilgi verilmelidir.

- Mahkeme kararının hangi resmi dilde (İngilizce-Fransızca) yazılmasının istendiği ve başvuranın kimliğinin açıklanmasının istenip istenmediği belirtilmelidir. Ancak Türkiye aleyhine yapılacak başvuruların Türkçe olarak yapılması mümkündür.

- En önemli kabul edilebilirlik şartı, iç hukuktaki başvuru yollarının tüketilmesidir. En son başvuruya karşılık verilen kararın kesinleşmesini müteakip 6 aylık süre içerisinde başvurulabilir. Ancak, iç hukuktaki bu yolların, yapılan haksızlığı gidermek açısından elverişli ve uygun olması ve olumlu sonuç vermesi gerekir. İç hukuktaki başvuru yolunun yapılan ihlali telafi etmek açısından yetersiz olduğunun anlaşılması halinde, Mahkeme bu şartın yerine getirilmesini aramamaktadır. (Örneğin Devlet Güvenlik Mahkemelerinin normal yargı mercii olarak kabul edilemeyeceğine ilişkin AİH Mahkemesi kararı)

- Şikayet konusu, Sözleşme hükümleriyle çelişkili olmamalıdır. Mahkemenin yetkisi, Sözleşme ve Protokollerle güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerle ve de başvuru yetkisine sahip olanlarla sınırlıdır.

- Başvuru dayanaktan yoksun olmamalıdır. Sözleşme anlamında bir ihlalin söz konusu olmadığı durumlarda Mahkeme, başvuruları reddetmektedir.

- Başvuru hakkı kötüye kullanılmamalıdır. Mahkeme, siyasî propaganda amacıyla yapılan bir başvuruyu, hakkın kötüye kullanılması gerekçesiyle reddedebilir. Ayrıca, Mahkemenin istediği bilgi ve belgeleri vermemek de hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilmektedir.

Reddedilen bir başvuruya rağmen aynı konuda mükerrer başvurular hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilmektedir.

Önemli bir kötüye kullanma hali de, Mahkemede yapılan müzakerelerin gizliliğine saygı göstermek zorunda olan şikayetçinin, şikayet konusu ile ilgili bilgileri kamu oyuna açıklamasıdır.

Yukarıda yazılı şekli ve aslı şartlara uymayan başvurular kabul edilemez.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ'NE KİŞİSEL BAŞVURU HAKKINDA TEBLİĞ

1- Türkiye'nin tarafı bulunduğu Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesinin 25. Maddesi uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kişisel başvuru hakkı 22 Ocak 1987 tarih ve 87/11439 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca tanınmış, Türk Hükümetinin bu kararına dair beyanı Ocak 1987 tarihinde Avrupa Konseyi Genel Sekreteri-ne tevdi edilmiştir. Söz konusu beyanın metni aşağıdadır:⁵¹

"Türk Hükümeti, İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetleri Koruma Sözleşmesinin 25 (1). Maddesine uygun olarak, Sözleşmenin 25. Maddesi uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin dilekçe alma yetkisini aşağıdaki hususlara bağlı olarak kabul ettiğini beyan eder:

i- Başvuru hakkının tanınması, sadece Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının uygulandığı sınırlar içindeki topraklarda Türk kamu makamlarının fiillerine veya ihmallerine dair iddiaları kapsar.

ii- Bu beyanla Mahkemeye tanınan yetki bakımından, Türkiye'nin Sözleşmenin 15. Maddesi muvacehesinde özel hallerde Sözleşmeden kaynaklanan yükümlülüklerini kısıtlamasını gerektirecek durum ve şartlar, Türk Anayasasının 119 ila 122. Maddeleri ışığında yorumlanmalıdır.⁵²

iii- Bu beyanla Mahkemeye tanınan yetki, askerî personelin hukukî statüsünü ve özellikle Silahlı Kuvvetlerin disiplin sistemine dair hususları kapsamayacaktır.⁵³

iv- Bu beyanla Mahkemeye tanınan yetki bakımından Sözleşmenin 8, 9, 10 ve 11. Maddelerinin 2. Fıkralarında yer alan "demokratik bir toplum" kavramı, Türk Anayasasında yer alan ilkelere ve özellikle Ana-

⁵¹ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 11 Nolu Protokol Hükümleri uyarınca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kurulmuş olup 3 Kasım 1998 tarihi itibarıyla göreve başlamıştır. Metin içindeki Komisyon ibareleri 11. Nolu Protokol hükümleri uyarınca **Mahkeme** olarak değiştirilmiştir.

⁵² Beyanın bu bendi, Bakanlar Kurulu'nun 92/2982 sayılı Kararı ile kaldırılmıştır. Bkz.: Aslan GÜNDÜZ, *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, (İstanbul: 1994, Beta Basım Yayım Dağıtım), s. 248.

⁵³ Beyanın bu bendi, Bakanlar Kurulu'nun 92/2982 sayılı Kararı ile kaldırılmıştır. Bkz.: Aslan GÜNDÜZ, a.g.e. s. 248.

yasanın dibacesi ve 13. Maddesine uygun olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.⁵⁴

v- Bu beyanla Mahkemeye tanınan yetki bakımından Türk Anayasasının 33, 52 ve 135. Maddeleri, Sözleşmenin 10 ve 11. Maddelerine uygun olduğu şeklinde anlaşılmalıdır.

Bu beyan, bildirim tarihinden sonra meydana gelen olaylara ve bu olaylara dayalı hükümlere dair iddiaları kapsar. Bu beyan, Avrupa Konseyi Genel Sekreterine bildirim tarihinden itibaren 3 yıl için geçerlidir.

2- Kişisel Başvuru, Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi ile güvence altına alınmış olan hak ve hürriyetlerin Sözleşmeye taraf ve kişisel başvuru hakkını tanımış bulunan bir devlet tarafından ihlal edildiği iddiasıyla yapılabilir.

Bu hak ve hürriyetlerin hangileri olduğu, 19 Mart 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesinde belirtilmiştir.

3- Avrupa İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Sözleşmesi uyarınca, Mahkemenin kişisel bir başvuruyu inceleyebilmesi için, diğer hususlar meyanında, önce ilgili devletin başvuru konusuna dair bütün iç hukuk yollarının tüketilmiş olması gerekir.

4- Kişisel başvurular, herhangi bir resmi makamın aracılığına gerek bulunmaksızın doğrudan Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne yapılır. Başvuru dilekçesinin doğrudan aşağıdaki adrese gönderilmesi gerekmektedir.

The Secretary
European Commission Of Human Rights
Council of Europe
B.P. 431 R6
67006 Strasbourg
FRANCE

1- İşbu tebliğ, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne kişisel başvuru konusunda genel mahiyette bilgi vermek amacına matuftur. Esas başvuru mercii olan Mahkeme, başvuruda bulunanlara gerekli ayrıntılı bilgileri gönderir.⁵⁵

---

⁵⁴ Beyanın bu bendi, Bakanlar Kurulu'nun 92/2982 sayılı Kararı ile kaldırılmıştır. Bkz.: Aslan GÜNDÜZ, a.g.e. s. 248.

⁵⁵ Tebliğ Metni için Bkz.: Aslan GÜNDÜZ, a.g.e. s. 248.

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE BAŞVURU İÇİN DAVA DİLEKÇESİ ÖRNEĞİ

AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİNE⁵⁶

BAŞVURAN

Soyadı : GÜNER
Adı : ZEHRRA
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri :
Adres ve telefon :
Vekili (Soyadı-Adı) :
Mesleği :
Adres ve telefonu :

YÜKSEK ÂKİD TARAF : Aleyhine başvuru yapılan devletin adı.

OLAYLAR : Bu bölümde şikayete neden olan olaylarla ilgili, oluş sırası ve tarihleri ile birlikte ayrıntılı bilgi verilecektir. Şikayet birden fazla olaya ilişkin ise her biri hakkında aynı şekilde malumat verilmelidir.

Ayrıca söz konusu idari işleme dayanak yapılan düzenleme(kanun, tüzük, yönetmelik, genelge vs.) hakkında da bilgi verilecek ve bu düzenlemenin hangi yönlerden iç hukuk ve uluslararası sözleşmelere aykırı olduğu işlenecektir.

DAYANAK : Bu bölümde şikayetin dayandığı AİHS'in ilgili maddeleri ve bu maddelerin nasıl ihlal edildiği anlatılmalıdır.

---

⁵⁶ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine Ek 11 Nolu Protokolde yapılan değişiklik uyarınca, Avrupa İnsan Hakları Komisyonu, 3 Kasım 1998'den itibaren Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi olarak göreve devam etmektedir.

Ayrıca, şikayete konu olayla ilgili Türk yargı mercilerinde açılan davada Sözleşmenin 11 nolu Protokol ile değiştirilen 35. Maddesi(eski 27. Madde) uyarınca iç hukuk yollarının tüketildiği, AİH Mahkemesine müracaat hakkının saklı tutulduğu ve söz konusu davada AİH Sözleşmesinin ilgili maddelerine atıf yapıldığı belirtilmelidir.⁵⁷

ŞİKAYETE KONU

YARGI KARARI : Şikayete konu yargı kararları ve kesinleşme tarihi (kararın metni dava dilekçesi ekinde belgelerle birlikte sunulmalıdır.)

KULLANILAN BAŞKA

BİR BAŞVURU YOLU : AİHS'in yeni 35. maddesi ile AİH Mahkeme Tüzüğü'nün 43. Maddesinde sayılan kabuledilebilirlik koşullarından biri olarak, başkaca bir milletlerarası başvurunuz olup olmadığını, başvurduysanız neticesi, başvurmadıysanız nedeni.

DELİLLER

: Bu bölümde konuya ilişkin tüm deliller tarih ve isimleri ile belirtilmeli, ayrıca (varsa) belgeler dilekçeye de eklenmelidir.

TERCİH EDİLEN LİSAN

: Mahkeme kararının hangi dilde yazılması isteniyorsa belirtilmelidir. Mahkemeye Türkçe müracaat edilebilir.

BEYAN VE İMZA

: Başvuruda verilen belgelerin doğru olduğunu ve Mahkeme müzakerelerinin gizliliğine saygı gösterdiğimi beyan ederim.

İsmimin açıklanmasını istiyorum/istemiyorum.

Yer

Tarih

İmza

---

⁵⁷ Bkz : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin Başvuruları İnceleme Yöntemi.

YEDİNCİ BÖLÜM

İDARENİN HUKUKA AYKIRI İŞLEM VE EYLEMLERİNE KARŞI HAK ARAMA YOLLARI

İşlemin Gerekçesinin ve varsa Dayanağı Olan Düzenleyici İşlemin talep Edilmesi

Kılık kıyafetle ilgili yasaklamalar getiren düzenlemelere her vatandaşın yasal yollara başvurma hakkının bulunduğu yukarıda izah edilme-ye çalışılmıştır. Bu çerçevede yasaklamalar getiren düzenlemelerin ve yasak koyucu işlemlerin hukuka ve kanuna aykırı olduğu inancının doğduğu durumlarda, muhatapların devlet memuru olduğu akıldan çıkarılmamalıdır. Devlet memurları, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına veya yasaklanmasına dair her türlü emri yazılı almak zorunda oldukları gibi, bu yasak ve kısıtlamalara tabi tutulan vatandaşların en tabii hakkı da, uygulamayı gerekçeleri ile birlikte yazılı olarak talep edebilmesidir. Bu talep bir dilekçe ile idareye yapılır.

Örneğin, öğrenci kaydının fotoğraf ve sair sebeplerle yapılmaması halinde, işlem ve eylemin gerekçesi yazılı olarak istenmelidir. Yazılı istem mutlaka idarenin **gelen evrak defterine** kaydettirilmelidir. İsteme yazılı cevap verilmemesi veya dilekçenin kabul edilmemesi halinde durum bir tutanakla tespit edilmeli, mümkünse işlemi yapan memura imzalatılmalıdır. İmzadan kaçınması halinde, imzadan kaçındığı da tutanağa geçirilip tanıkların da katılımıyla imzalanmalıdır.

Tanzim edilen bu tutanaklar, yasaklamaya muhatap kişinin hakkını idari yargı veya genel yargı yoluyla araması halinde her türlü hukuki ve cezai takibat için önemli bir ispat belgesi olacaktır.

İDARİ YARGILAMA USULÜ KANUNU

(6 Ocak 1982/2577)

Kapsam ve Nitelik

Madde-1. 1. Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemele-ri ve Vergi Mahkemeleri'nin görevine giren uyuşmazlıkların çözü-mü, bu kanunda gösterilen usullere tabidir.

2. Danıştay, Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinde yazılı yargılama usulü uygulanır ve inceleme evrak üzerinde yapılır.

İdarî Dava Türleri ve İdarî Yargı Yetkisinin Sınırı

Madde-2. 1. İdarî dava türleri şunlardır:

a) İptal edildi.

b) İdarî eylem ve işlemlerden dolayı kişisel hakları doğrudan nuhtel olanlar tarafından açılan tam yargı davaları.

c) Genel hizmetlerden birinin yürütülmesi için yapılan her türlü idarî sözleşmelerden dolayı taraflar arasında çıkan uyuşmazlıklara ilişkin davalar.

2. İdarî yargı yetkisi, idarî eylem ve işlemlerin hukuka uygunluğu-nun denetimi ile sınırlıdır. İdarî mahkemeler; yerindelik denetimi yapamazlar, yürütme görevini kanunlarda gösterilen şekil ve esaslara uygun olarak yerine getirilmesini kısıtlayacak, idarî eylem ve işlem niteliğinde veya idarenin takdir yetkisini kaldıracak biçimde yargı kararı veremezler.

İdarî Davaların Açılması

Madde-3. 1. İdarî davalar, Danıştay, İdare Mahkemesi ve Vergi Mahkemesi başkanlıklarına hitaben yazılmış imzalı dilekçelerle açı-lır.

2. Dilekçelerde;

a) Tarafların ve varsa vekillerinin veya temsilcilerinin ad ve soyadla-rı unvanları ve adresleri,

b) Davanın konusu ve sebepleri ile dayandığı deliller,

c) Davaya konu olan idarî işlemin yazılı bildirim tarihi,

d) Vergi, resim, harç, benzeri malî yükümler ve bunların zam ve cezalarına ilişkin davalarla tam yargı davalarında uyumsuzluk konusu miktar,

e) Vergi davalarında davanın ilgili bulunduğu verginin veya vergi cezasının nevi ve yılı, tebliğ edilen ihbarnamenin tarihî ve numarası ve varsa mükellef hesap numarası, gösterilir.

3. Dava konusu kararın ve belgelerin asılları veya örnekleri dava dilekçesine eklenir. Dilekçeler ile bunlara ekli evrakın örnekleri karşı taraf sayısından bir fazla olur.

Dilekçelerin Verileceği Makam

Madde-4. Dilekçeler ve savunmalar ile davalara ilişkin her türlü evrak, Danıştay veya ait olduğu mahkeme başkanlıklarına veya bunlara gönderilmek üzere idare veya vergi mahkemesi başkanlıklarına, idare veya vergi mahkemesi bulunmayan yerlerde asliye hukuk hakimliklerine veya yabancı memleketlerde Türk Konsolosluklarına verilebilir.

Aynı Dilekçe İle Dava Açılabilecek Haller

Madde-5. 1- Her idarî işlem aleyhine ayrı ayrı dava açılır. Ancak, aralarında maddî veya hukukî yönden bağılılık ya da sebep-sonuç ilişkisi bulunan birden fazla işleme karşı bir dilekçe ile de dava açılabilir.

2. Birden fazla şahsın müşterek dilekçe ile dava açabilmesi için davacıların hak veya menfaatlerinde iştirak bulunması ve davaya yol açan maddî olay veya hukukî sebeplerin aynı olması gerekir.

Açıklama

İdari Davalar Nerede ve Kime Karşı Açılır?

2575 sayılı Danıştay Kanununun 24. Maddesinde belirtildiği üzere, Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi ve Üniversitelerarası Kurul kararlarına karşı iptal davaları Danıştay'da açılır.

2576 sayılı Bölge İdare Mahkemeleri, İdare Mahkemeleri ve Vergi Mahkemelerinin Kuruluşu ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 5. Maddesi uyarınca, Vergi Mahkemelerinin görevine giren davalarla ilk derecede Danıştay'da çözümlenecek olan davalar dışındaki iptal davaları İdare Mahkemelerinde açılır.

İdare Mahkemesinde dava açılacak ise, idari işlemi yapan idarenin bağlı bulunduğu yer İdare Mahkemesinde dava açılmalıdır. Örneğin: İstanbul Üniversitesi Disiplin Kurulu kararlarına karşı açılacak dava İstanbul İdare Mahkemesi Başkanlığı'na açılacaktır. İdare Mahkemesi birden fazla ise(ki İstanbul'da birden fazladır), dava, İstanbul Nöbetçi İdare Mahkemesi Başkanlığına hitaben açılmalıdır.

Danıştay'ın İlk Derece Mahkemesi olarak görevli olduğu durumlarda(Yükseköğretim Kurulu, Yükseköğretim Denetleme Kurulu, ÖSYM ve Üniversitelerarası Kurul kararlarına karşı) dava, DANIŞTAY BAŞKANLIĞINA açılacaktır.

Dava dilekçelerinde husumet yöneltilen kurumun adı ve adresi doğru yazılmalıdır. Her ne kadar, Danıştay bu eksikliği bir red sebebi saymıyorsa da, dilekçenin doğru kuruma ve doğru adrese gönderilmesi, davaların uzamasına sebebiyet vermektedir.

Kimler Açabilir?

İdari yargı alanında dava açabilmek için sadece Medeni Kanunda öngörülen şartları taşımak yeterli değildir. Medeni hakları kullanma ehliyetinin yanı sıra, idari işlemde kişisel menfaatin zarar görmüş veya görececek olması aranmaktadır. Diğer bir anlatımla, dava açacak kişinin meşru sayılacak bir menfaatinin ihlal edilmiş olması aranmaktadır.

İdare Mahkemelerine veya Danıştay'a davalar bizzat açılabileceği gibi, vekil tarafından da açılabilir. Ayrıca henüz rüşet yaşını doldurmamış olanlar lehine davayı, velisi açabilir. Velinin dava açarken **küçüğün velisi bulunduğuna ilişkin belgeyi**(nüfus kaydı) ve **öğrenim durumu nu gösterir belgeyi** de dava dilekçesine eklemesi gerekir.

Açılacak dava dilekçelerinde davacının ve varsa vekilinin adresleri de yer almalıdır. Nitekim Danıştay, davacı veya vekilinin adresinin yazılmamış olmasını “dilekçenin reddi sebebi” saymaktadır. Ayrıca adres değişikliklerinin de vakit geçirmeden dosyaya bildirilmesi, ileride yapılacak tebligatlardan haberdar olunması ve hak kayıplarının önlenmesi bakımından önemlidir.

İptal Davasının Konusu

Bir idari işlemin iptal davasına konu olabilmesi için:

- 1) İşlemin idare tarafından, idari hizmetin yürütülmesi için yapılmış bir işlem olması,
- 2) İşlemin, kişilerin hukuki durumlarında değişiklik yaratan etkili (icrâf-yürütülebilir) bir işlem olması,
- 3) İdari başvuru yollarının tüketilmiş ve işlemin kesinlik kazanmış olması gereklidir.

Dilekçe Üzerine Uygulanacak İşlem

Madde-6. 1. Danıştay, idare mahkemesi ve vergi mahkemesi başkanlıklarına veya 4. Maddede yazılı yerlere verilen dilekçelerin harç ve posta ücretleri alındıktan sonra deftere derhâl kayıtları yapılarak kayıt tarih ve sayısı dilekçenin üzerine yazılır. Dava bu kaydın yapıldığı tarihte açılmış sayılır.

2. Davacılar, kayıt tarih ve sayısını gösteren imzalı ve mühürlü, pulsuz bir alındı kağıdı verilir.

3. 4. Maddede yazılı diğer yerlere verilen dilekçeler, en geç üç gün içinde Danıştay veya ait olduğu mahkeme başkanlığına taahhütlü olarak gönderilir. Bu yerlerde harç pulları bulunmadığı takdirde bunlara karşılık alınan paraların miktarı ve alındı kağıdının tarih ve sayısı dilekçelere yazılır.

4. Herhangi bir sebeple harcı veya posta ücreti verilmeden veya eksik harç veya posta ücreti ile dava açılmış olması halinde, otuz gün içinde harcın ve posta ücretinin verilmesi ve tamamlanması hususu daire başkanı veya görevlendireceği tetkik hakimi, mahkeme başkanı veya hakim tarafından ilgiliye tebliğ olunur. Tebligata rağmen gereği yerine getirilmediği takdirde bildirim aynı şekilde bir daha tekrarlanır.

Harç veya posta ücreti süresi içinde verilmez veya tamamlanamazsa davanın açılmamış sayılmasına karar verilir ve davacıya tebliğ olunur.

5. Dava açıldıktan sonra posta ücretinde tebliğ işlemlerinin yapılmasının engelleyecek şekilde azalma olması halinde, otuz gün içinde posta ücretinin tamamlanması daire başkanı veya görevlendireceği tetkik hakimi, mahkeme başkanı veya hakim tarafından ilgiliye tebliğ olunur. Tebligata rağmen gereği yerine getirilmediği takdirde bildirim aynı şekilde bir daha tekrarlanır. Posta ücreti süresi içinde tamamlanamazsa dosyanın işleminden kaldırılmasına karar verilir. Bu kararın tebliği tarihinden başlayarak üç ay içinde, noksanı tamamlanmak suretiyle yeni-

den işleme konulması istenmediği takdirde davanın açılmamış sayılmasına karar verilir ve davacıya tebliğ olunur.

6. 4 ve 5. Fıkralarındaki tebligat re'sen genel bütçeden yapılır.

Dava Açma Süresi

Madde-7. 1. Dava açma süresi, özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde Danıştay'da ve idare mahkemelerinde altmış ve vergi mahkemelerinde otuz gündür.

2. Bu süreler

a) İdarî uyuşmazlıklarda; yazılı bildirim yapıldığı,

b) Vergi, resim ve harçlar ile benzeri malî yükümler ve bunların zam ve cezalarından doğan uyuşmazlıklarda: Tahakkuku tahsile bağlı olan vergilerde tahsilatın; tebliğ yapılan hallerde veya tebliğ yerine geçen işlemlerde tebliğin; tevkif yoluyla alınan vergilerde istihkak sahiplerine ödemenin; tescile bağlı vergilerde tescilin yapıldığı ve idarenin dava açması gereken konularda ise ilgili merci veya komisyon kararının idareye geldiği; tarihi izleyen günden başlar.

3. Adresleri belli olmayanlara özel kanunlarındaki hükümlere göre ilân yoluyla bildirim yapılan hallerde, özel kanununda aksine bir hüküm bulunmadıkça süre, son ilân tarihini izleyen günden itibaren on beş gün sonra işlemeye başlar.

4. İlânı gereken düzenleyici işlemlerde dava süresi, ilân tarihini izleyen günden itibaren başlar. Ancak bu işlemlerin uygulanması üzerine ilgililer, düzenleyici işlem veya uygulanan işlem yahut her ikisi aleyhine birden dava açabilirler. Düzenleyici işlemin iptal edilmemiş olması bu düzenlemeye dayalı işlemin iptaline engel olmaz.

Sürelerle İlgili Genel Esaslar

Madde-8. 1. Süreler, tebliğ, yayın veya ilân tarihini izleyen günden itibaren işlemeye başlar.

2. Tatil günleri süreler dahilidir. Şu kadar ki, sürenin son günü tatil gününe rastlarsa, süre tatil gününü izleyen çalışma gününün bitimine kadar uzar.

3. Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır.

Görevli Olmayan Yerlere Başvurma

Madde-9. 1. Çözümlemesi Danıştay'ın, İdare ve Vergi Mahkemelerinin görevlerine girdiği halde, adli ve askerî yargı yerlerine açılmış bulunan davaların görev noktasından reddi halinde, bu husustaki kararların kesinleşmesin izleyen günden itibaren otuz gün içinde görevli mahkemede dava açılabilir. Görevsiz yargı merciine başvurma tarihî, Danıştay'a, İdare ve Vergi Mahkemelerine başvurma tarihî olarak kabul edilir.

2. Adli veya askerî yargı yerlerine açılan ve görevsizlik sebebiyle reddedilen davalarda, görevsizlik kararının kesinleşmesinden sonra birinci fıkrada yazılı otuz günlük süre geçirilmiş olsa dahi, idarî dava açılması için öngörülen süre henüz dolmamış ise bu süre içinde idarî dava açılabilir.

İdarî Makamların Sükûtu

Madde-10. 1. İlgililer, haklarında idarî davaya konu olabilecek bir işlem veya eylemin yapılması için idarî makamlara başvurabilirler.

2. Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır. İlgililer altmış günün bittiği tarihten itibaren dava açma süresi içinde, konusuna göre Danıştay'a, idare ve vergi mahkemelerine dava açabilirler. Altmış günlük süre içinde idarece verilen cevap kesin değilse ilgili bu cevabı, isteminin reddi sayarak dava açabileceği gibi, kesin cevabı da bekleyebilir. Bu takdirde dava açma süresi işlemez. Ancak, bekleme süresi başvuru tarihinden itibaren altı ayı geçemez. Dava açılmaması veya davanın süreden reddi hallerinde, altmış günlük sürenin bitmesinden sonra yetkili idarî makamlarca cevap verilirse, cevabın tebliğinden itibaren altmış gün içinde dava açabilirler.

Üst Makamlara Başvurma

Madde-11. 1. İlgililer tarafından idarî dava açılmadan önce, idarî işlemin kaldırılması, geri alınması, değiştirilmesi veya yeni bir işlem yapılması üst makamdan, üst makam yoksa işlemi yapmış olan makamdan, idarî dava açma süresi içinde istenebilir. Bu başvurma, işlemeye başlamış olan idarî dava açma süresini durdurur.

2. Altmış gün içinde bir cevap verilmezse istek reddedilmiş sayılır.

3. İsteğin reddedilmesi veya reddedilmiş sayılması halinde dava açma süresi yeniden işlemeye başlar ve başvurma tarihine kadar geçmiş süre de hesaba katılır.

İptal ve Tam Yargı Davaları

Madde-12. İlgililer haklarını ihlâl eden bir idarî işlem dolayısıyla Danıştay'a ve vergi mahkemelerine doğrudan doğruya tam yargı davası veya iptal ve tam yargı davalarını birlikte açabilecekleri gibi ilk önce iptal davası açarak bu davanın karara bağlanması üzerine, bu husustaki kararın veya kanun yollarına başvurulması halinde verilecek kararın tebliği veya bir işlemin icrası sebebiyle doğan zararlardan dolayı icra tarihinden itibaren dava süresi içinde tam yargı davası açabilirler. Bu halde de ilgililerin 11. Madde uyarınca idareye başvurma hakları saklıdır.

Doğrudan Doğruya Tam Yargı Davası Açılması

Madde-13. 1. İdarî eylemlerden hakları ihlâl edilmiş olanların idarî dava açmadan önce, bu eylemleri yazılı bildirim üzerine veya başka suretle öğrendikleri tarihten itibaren bir yıl ve herhalde eylem tarihinden itibaren beş yıl içinde ilgili idareye başvurarak haklarının yerine getirilmesini istemeleri gereklidir. Bu isteklerin kısmen veya tamamen reddi halinde, bu konudaki işlemin tebliğini izleyen günden itibaren veya istek hakkında altmış gün içinde cevap verilmediği takdirde bu sürenin bittiği tarihten itibaren, dava süresi içinde dava açılabilir.

2. Görevli olmayan adlî ve askerî yargı mercilerine açılan tam yargı davasının görev yönünden reddi halinde sonradan idarî yargı mercilerine açılacak davalarda, birinci fıkrada öngörülen idareye başvurma şartı aranmaz.

Dilekçeler Üzerine İlk İnceleme

Madde-14. 1. Dilekçeler Danıştay'da Evrak Müdürlüğüne kaydedilir ve Genel Sekreterlikçe görevli dairelere havale olunur.

2. Dilekçeler, idare ve vergi mahkemelerinde, mahkeme başkanının veya hakimin havalesi ile kaydolunur.

3. Dilekçeler, Danıştay'da daire başkanının görevlendireceği bir tetkik hakimi, idare ve vergi mahkemelerinde ise mahkeme başkanı veya görevlendireceği bir üye tarafından:

a) Görev ve yetki,

b) İdarî merci tecavüzü,

c) Ehliyet,

d) İdarî davaya konu olacak kesin ve yürütülmesi gereken bir işlem olup olmadığı,

e) Süre aşımı,

f) Husumet,

g) 3 ve 5. Maddelere uygun olup olmadıkları, yönlerinden sırasıyla incelenir.

4. Dilekçeler bu yönlerden kanuna aykırı görülürse durum; görevli daire veya mahkemeye bir rapor ile bildirilir. Tek hakimle çözümlenecek dava dilekçeleri için rapor düzenlenmez ve 15. Madde hükümleri ilgili hakim tarafından uygulanır. 3. Fıkraya göre yapılacak inceleme ve bu fıkra ile 5. Fıkraya göre yapılacak işlemler dilekçenin alındığı tarihten itibaren en geç on beş gün içinde sonuçlandırılır.

5. İlk incelemeyi yapanlar, bu noktalardan kanuna aykırılık görmezler veya daire veya mahkeme tarafından ilk inceleme raporu yerinde görülmezse, tebligat işlemi yapılır.

6. Yukarıdaki hususların ilk incelemeden sonra tespit edilmesi halinde de davanın her safhasında 15. Madde hükmü uygulanır.

İlk İnceleme Üzerine Verilecek Karar

Madde-15. Danıştay veya idare ve vergi mahkemelerince yukarıdaki maddenin 3. Fıkrasında yazılı hususlarda kanuna aykırılık görülürse, 14. Maddenin;

a) 3/a bendine göre adli ve askerî yargının görevli olduğu konularda açılan davaların reddine; idarî yargının görevli olduğu konularda ise görevli veya yetkili olmayan mahkemeye açılan davanın görev veya yetki yönünden reddedilerek dava dosyasının görevli veya yetkili mahkemeye gönderilmesine,

b) 3/c, 3/d ve 3/e bentlerinde yazılı hallerde davanın reddine,

c) 3/f bendine göre, davanın hasım gösterilmeden veya yanlış hasım gösterilerek açılması halinde, dava dilekçesinin tespit edilecek gerçek hasma tebliğine,

d) 3/g bendinde yazılı halde otuz gün içinde 3 ve 5. Maddelere uygun şekilde yeniden düzenlemek veya noksanları tamamlanmak yahut (c) bendinde yazılı hallerde, ehliyetli olan şahsın avukat olmayan vekili tarafından dava açılmış ise otuz gün içinde bizzat veya bir avukat vasıtasıyla dava açılmak üzere dilekçelerin reddine,

- e) 3/e bendinde yazılı halde dilekçelerin görevli idare merciine tevdi-ine, karar verilir.
2. Dilekçelerin görevli mercie tevdi halinde, Danıştay'a veya ilgili mahkemeye başvurma tarihî, merciine başvurma tarihî olarak kabul edilir.
3. Dilekçelerin 3. Maddeye uygun olmamaları dolayısıyla reddi halinde, yeni dilekçeler için ayrıca harç alınmaz.
4. İlk inceleme üzerine Danıştay veya mahkemelerce verilen; bu maddenin 1/a bendinde belirtilen idarî yargının görevli olduğu konularda davanın görev ve yetki yönünden reddine ilişkin kararlarla, 1/c bendinde yazılı gerçek hasma tebliğ ve 1/d bendindeki dilekçe red kararları dışında, kararın düzeltilmesi veya temyiz yoluna; tek hakim kararına karşı ise itiraz yoluna başvurulabilir.
5. 1. Fıkranın (d) bendine göre dilekçenin reddedilmesi üzerine, yeniden verilen dilekçelerde aynı yanlışlıklar yapıldığı takdirde dava reddedilir.

Tebliğat ve Cevap Verme

Madde-16. 1. Dava dilekçelerinin ve eklerinin birer örneği davalıya, davalının vereceği savunma davacıya tebliğ olunur.

2. Davacının ikinci dilekçesi davalıya, davalının vereceği ikinci savunma da davacıya tebliğ edilir. Buna karşı davacı cevap veremez. Ancak, davalının ikinci savunmasında, davacının cevaplandırmasını gerektiren hususlar bulunduğu, davanın görülmesi sırasında anlaşılırsa, davacıya cevap vermesi için bir süre verilir.

3. Taraflar, yapılacak tebliğlere karşı, tebliğ tarihinden itibaren otuz gün içinde cevap verebilirler. Bu süre, ancak haklı sebeplerin bulunması halinde, taraflardan birinin isteği üzerine görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere görevli mahkeme kararı ile otuz günü geçmemek ve bir defaya mahsus olmak üzere uzatılabilir. Sürenin geçmesinden sonra yapılan uzatma talepleri kabul edilmez.

4. Taraflar, sürenin geçmesinden sonra verecekleri savunmalara veya ikinci dilekçelere dayanarak hak iddia edemezler.

5. Davalara ilişkin işlem dosyalarının asıl veya onaylı örneği idarenin savunması ile birlikte, Danıştay veya ilgili mahkeme başkanlığına gönderilir.

Duruşma

Madde-17. 1. Danıştay ile idare ve vergi mahkemelerinde açılan iptal ve beş milyon lirayı aşan tam yargı davaları ile tarh edilen vergi, resim ve harçlarla benzeri malî yükümler ve bunların zam ve cezaları toplamı beş milyon lirayı aşan vergi davalarında, taraflardan birinin isteği üzerine duruşma yapılır

2. Temyiz ve itirazlarda duruşma yapılması tarafların istemine ve Danıştay veya ilgili bölge idare mahkemesi kararına bağlıdır.

3. Duruşma talebi, dava dilekçesi ile cevap ve savunmalarda yapılabilir.

4. 1 ve 2. Fıkralarda yer alan kayıtlara bağlı olmaksızın Danıştay, mahkeme ve hakim kendiliğinden duruşma yapılmasına karar verebilir.

5. Duruşma davetiyeleri duruşma gününden en az otuz gün önce taraflara gönderilir.

Duruşmalara İlişkin Esaslar

Madde-18. 1. Duruşmalar açık olarak yapılır. Genel ahlakın veya kamu güvenliğinin gerekli kıldığı hallerde, görevli daire veya mahkemenin kararı ile, duruşmanın bir kısmı veya tamamı gizli olarak yapılır.

2. Duruşmaları başkan yönetir.

3. Duruşmalarda taraflara ikişer defa söz verilir. Taraflardan yalnız biri gelirse onun açıklamaları dinlenir; hiçbiri gelmezse duruşma açılmaz. inceleme evrak üzerinde yapılır.

4. Danıştay'da görülen davaların duruşmalarında savcının bulunması şarttır. Taraflar dinlendikten sonra savcı yazılı düşüncesini açıklar. Bundan sonra taraflara son olarak ne diyecekleri sorulur. ve duruşmaya son verilir.

Dosyaların İncelenmesi

Madde-20/5. Danışta, Bölge İdare ve vergi mahkemelerinde dosyalar, bu Kanun ve diğer kanunlarda belirtilen öncelik veya ivedilik durumları ile Danıştay için Başkanlar Kurulunca; diğer mahkemeler için Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca konu itibarıyla tespit edilip Resmi Gazetede ilân edilecek önemli işler göz önünde bulundurulmak suretiyle geliş tarihlerine göre incelenir ve tekemmül ettik-

leri sıra dahilinde bir karara bağlanır. Bunların dışında kalan dosyalar ise tekemmül ettikleri sıraya göre ve tekemmül tarihinden itibaren altı ay içinde sonuçlandırılır.⁵⁸

Yürütmenin Durdurulması

Madde-27. 1. Danıştay'da veya idarî mahkemelerde dava açılması dava edilen idarî işlemin yürütülmesini durdurmaz.

3. Fıkradaki bir yıllık süre 5 Nisan 1990 tarih ve 3622 sayılı Kanunun Geçici Madde (a) fıkrası gereğince Kanunun yürürlüğe girdiği 10.4.1990'dan itibaren işlemeye başlar.

2. Danıştay veya idarî mahkemeler, idarî işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ve idarî işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler.⁵⁹

3. Vergi mahkemelerinde, vergi uyuşmazlıklarından doğan davaların açılması, tarh edilen vergi, resim ve harçlar ile benzeri malî yükümlerin ve bunların zam ve cezalarının dava konusu edilen bölümünün tahsil işlemlerini durdurur. Ancak, 26. Maddenin 3. Fıkrasına göre işlemden kaldırılan vergi davası dosyalarında tahsil işlemi devam eder. Bu şekilde işlemden kaldırılan dosyanın yeniden işleme konulması ile ihtirazi kayıtlarla verilen beyannameler üzerine yapılan işlemlerle tahsilat iş-

⁵⁸ Danıştay Başkanlık Kurulu 18.4.1982 günlü 17668 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan "Öncelikle Sonuçlandırılacak İşlere İlişkin Kararı" ile, 8. Dairenin görevine giren,

1. Öğrenci ve öğrenim işlerine ilişkin,

2. Genel güvenlik, kamu düzeni, genel sağlık ve ülke ekonomisini ilgilendiren işleri, "Öncelikle Sonuçlandırılacak İşlerden" saymıştır. Yükseköğretim Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinden kaynaklanan her türlü idari işlem de bu karara göre öncelik ve ivedilikle sonuçlandırılacak işlerdendir.

Not: Son iki yılda YÖK ve diğer Kamu Kuruluşlarında gerek kılık kıyafet gerekse sair disiplin suçlarından dolayı hukuka aykırı işlemlerle verilen disiplin cezalarının Danıştay'da temyizi ve bir çok düzenleyici işlemin Danıştay'ca iptaline yönelik davalar dolayısıyla 8. Dairede meydana gelen dosya sayısı diğer dairelerin neredeyse iki katına çıkmıştır. Bu gelişme üzerine Danıştay Başkanlık Kurulu, 22.12.1988 tarihli kararı ile 8. Dairedeki yığılmayı önlemek ve mevcudu dağıtmak üzere 8. Dairedeki dosyaların diğer dairelere aktarılmasına karar vermiştir. Bu karar, Mağdurların, hukuku rantabl biçimde kullanabilmelerinin ve haklarını arama sürecinin yoğunlaştırılmasının bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Bkz : 8 Ocak 1999 tarihli Resmi Gazete.

⁵⁹ Bkz.: Ek- 1, 3, 4, 5.

lemlerinden dolayı açılan davalar, tahsil işlemini durdurmaz. Bunlar hakkında yürütmenin durdurulması istenebilir.

4. Yürütmenin durdurulması istemli davalarda 16. Maddede yazılı süreler kısaltılabileceği gibi, tebliğin memur eliyle yapılmasına da karar verilebilir.

5. Yürütmenin durdurulması kararları teminat karşılığında verilir; ancak durumun gereklerine göre teminat aranmayabilir. taraflar arasında teminata ilişkin olarak çıkan anlaşmazlıklar, yürütmenin durdurulması hakkında karar veren daire, mahkeme veya hakim tarafından çözümlenir. İdareden ve adli yardımdan faydalanan kimselerden teminat alınmaz.

6. Yürütmenin durdurulması istemleri hakkında verilen kararlar; Danıştay dava dairelerince verilmişse konusuna göre İdarî veya Vergi Dava Daireleri Genel Kurullarınca, bölge idare mahkemesine, bölge idare mahkemesine, idare ve vergi mahkemeleri ile tek hakim tarafından verilen kararlara karşı bölge idare mahkemesine, çalışmaya ara verme süresi içinde ise idare ve vergi mahkemeleri tarafından verilen kararlara en yakın nöbetçi mahkemeye veya kararı veren hakimin katılmadığı nöbetçi mahkemeye kararın tebliğini izleyen günden itibaren yedi gün içinde bir defaya mahsus olmak üzere itiraz edilebilir.

İtiraz edilen merciler dosyanın kendisine gelişinden itibaren yedi gün içinde karar vermek zorundadır. İtiraz üzerine verilen kararlar kesin-dir.

7. Yürütmenin durdurulması kararı verilen dava dosyaları öncelikle incelenir ve karara bağlanır.

Kararların Sonuçları

Madde-28. 1. Danıştay, bölge idare mahkemeleri, idare ve vergi mahkemelerinin esasa ve yürütmenin durdurulmasına ilişkin kararlarının icaplarına göre idare, gecikmeksizin işlem tesis etmeye veya eylemde bulunmaya mecburdur. Bu süre hiçbir şekilde kararın idareye tebliğinden başlayarak otuz günü geçemez. Ancak, haciz veya ihtiyati haciz uygulamaları ile ilgili davalarda verilen kararlar hakkında bu kararların kesinleşmesinden sonra idarece işlem tesis edilir.

2. Tam yargı davaları hakkındaki kararlardan belli bir miktarı içerenler genel hükümler dairesinde infaz ve icra olunur.

İdari Davalarda Genel Yetki

Madde-32. 1. Göreve ilişkin hükümler saklı kalmak şartıyla bu Kanunda veya özel kanunlarda yetkili idare mahkemesinin gösterilmemiş olması halinde, yetkili idare mahkemesi, dava konusu olan idarî işlemleri veya idarî sözleşmeyi yapan idarî merciin bulunduğu yerdeki idare mahkemesidir.

2. Bu Kanunun uygulanmasında yetki kamu düzenindedir.

Kararlara Karşı Başvuru Yolları

İtiraz

Madde-45. 1. İdare ve vergi mahkemelerinin tek hakimli olarak verdiği nihai kararlara, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi, mahkemenin bulunduğu yargı çevresindeki Bölge İdare mahkemesine itiraz edilebilir.

3. İtiraz, temyizın şekil ve usullerine tabidir.

4. Bölge idare mahkemesi evrak üzerinde yaptığı inceleme sonunda, maddi vakıalar hakkında edinilen bilgiyi yeter görürse veya itiraz sadece hukukî noktalara ilişkin ise veya itiraz olunan karardaki maddi yanlışlıkların düzeltilmesi mümkün ise işin esası hakkında karar verir. Aksi halde gerekli inceleme ve tahkikatı kendisi yaparak esas hakkında yeniden karar verir. Ancak, ilk inceleme üzerine verilen kararlara karşı yapılan itirazı haklı bulunduğu veya davaya görevsiz hakim tarafından bakılmış olması hallerinde kararı bozmakla birlikte dosyayı geri gönderir, bölge idare mahkemesinin bu kararları kesindir.

5. Bölge idare mahkemesinin kararları kesindir; temyiz yoluna başvurulamaz.

6. Tek hakimli mahkemede hüküm veren hakim, aynı davanın itiraz yoluyla bölge idare mahkemesince incelenmesinde bulunamaz.

Temyiz

Madde-46. 1. Danıştay dava daireleri ile idare ve vergi mahkemelerinin nihai kararları, başka kanunlarda aksine hüküm bulunsa dahi Danıştay'da temyiz edilebilir.

2. Özel kanunlarında ayrı süre gösterilmeyen hallerde, Danıştay dava daireleri ile idare ve vergi mahkemelerinin nihai kararlarına karşı tebliğ tarihini izleyen otuz gün içinde Danıştay'da temyiz yoluna başvurulabilir.

Temyiz Edilemeyecek Kararlar

Madde-47. İdare ve vergi mahkemelerinin tek hakimle verdiği kararlar temyiz edilemez.

Temyiz Dilekçesi

Madde-48. 1. Temyiz istemleri Danıştay Başkanlığına hitaben yazılmış dilekçeler ile yapılır.

2. Temyiz dilekçelerinin 3. Madde esaslarına göre düzenlenmesi gereklidir, düzenlenmemiş ise eksikliklerin 15 gün içinde tamamlanması hususu, kararı veren Danıştay veya mahkemece ilgiliye tebliğ olunur. Bu sürede eksiklikler tamamlanmazsa temyiz isteminde bulunulmamış sayılmasına Danıştay veya mahkemece karar verilir.

3. Temyiz dilekçeleri, ilgisine göre kararı veren mahkemeye, Danıştay'a veya 4. Maddede belirtilen mercilere verilir ve kararı veren mahkeme veya Danıştay'ca karşı tarafa tebliğ edilir. Karşı taraf tebliğ tarihini izleyen otuz gün içinde cevap verebilir. Cevap veren, kararı süresinde temyiz etmemiş olsa bile düzenleyeceği dilekçesinde, temyiz isteminde bulunabilir. Bu takdirde bu dilekçeler temyiz dilekçesi yerine geçer.

4. (Değişik: 4001-10.6.1994) Kararı veren Danıştay dairesi veya mahkeme, cevap dilekçesi verildikten veya cevap süresi geçtikten sonra dosyayı dizi listesine bağlı olarak, Danıştay'a veya Kurula gönderilir.

5. Yürütmenin durdurulması isteği bulunan temyiz dilekçesi, karşı tarafa tebliğ edilmeden dosya ile birlikte, yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verilmek üzere kararı veren mahkemece Danıştay –Başkanlığına, Danıştay'ın ilk derece mahkemesi olarak baktığı davalarda, görevli dairece konusuna göre İdari veya Vergi Dava Daireleri Genel Kuruluna gönderilir. Danıştay'da görevli daire veya kurul tarafından yürütmenin durdurulması istemi hakkında karar verildikten sonra tebligat bu daire veya kurulca yapılacak dosya tekemmül ettirilir.

6. Temyiz dilekçesi verilirken gerekli harç ve giderlerin tamamının ödenmemiş olması halinde kararı veren; mahkeme veya Danıştay Daire başkanı tarafından verilecek onbeş günlük süre içerisinde tamamlanması, aksi halde temyizden vazgeçileceği hususu temyiz edene yazılı olarak bildirilir. Verilen süreç içinde harç ve giderler tamamlanmadığı taktirde, mahkeme, ilk derece mahkemesi olarak

davaya bakan Danıştay dairesi, kararın temyiz edilmemiş sayılmasına karar verir. Temyizin kanuni süre geçtikten sonra yapılması halinde de kararı veren mahkeme, ilk derece mahkemesi olarak davaya bakan Danıştay dairesi, temyiz isteminin reddine karar verir. Mahkemenin veya Danıştay dairesinin bu kararları ile bu maddenin 2. Fıkrasında belirtilen temyiz isteminde bulunulmamış sayılmasına ilişkin kararlarına karşı, tebliğ tarihini izleyen günden itibaren yedi gün içinde temyiz yoluna başvurabilir.

7. Ek fıkra: (10.6.1994) Temyiz dilekçesi verilirken gerekli harç ve giderlerin ödenmiş olduğu, dilekçenin 3. Madde esaslarına göre düzenlenmediği ve temyiz kanuni süre geçtikten sonra yapıldığı hususlarının dosyanın gönderildiği Danıştay'ın ilgili dairesi ve kurulunca saptanması hallerinde de 2 ve 6. Fıkralarda sözü edilen kararlar daire ve kurulca verilir.

İDARİ DAVA DİLEKÇESİ ÖRNEĞİ

İSTANBUL İDARE MAHKEMESİ BAŞKANLIĞINA

YÜRÜTMENİN DURDURULMASI TALEPLİDİR(*)

- Davacı** : Ahmet İNCE
Adres
- Davalı** : İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü
- Davanın Konusu** : İ.Ü. Hukuk Fakültesi 3. Sınıf, 554 nolu öğrencisi iken, yapılan soruşturma sonucunda, Yükseköğretim kurumunun ideolojik ve siyasi amaçlarla huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak suçu gerekçe gösterilerek, yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası ile cezalandırılmaya ilişkin davalı İdare Disiplin Kurulunun 5.4.1998 gün ve 35 sayılı kararının ve bu karara dayanak gösterilen “Yükseköğretim Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 10/b maddesinin iptali ve dava sonuna kadar dava konusu işlemin yürütülmesinin durdurulması istemidir.
- Tebliğ Tarihi** : Söz konusu karar tarafıma 13.4.1998 günü tebliğ edilmiştir.
- Olaylar** : 1. Fakülte bahçesinde arkadaşlarımla birlikte toplu halde bulunurken polis tarafından gözlem altına alındım. İsnat edilen “Yükseköğretim Kurumunun ideolojik ve siyasi amaçlarla huzur, sükun ve çalışma düzenini bozmak suçundan” dolayı Emniyet Müdürlüğünde ifadem alınmıştır.

(*) Dava dilekçesinde veya İdarenin cevabına karşı verilecek cevaba-cevap dilekçesinde “duruşma” talep edilebilir.

2. Üzerime atılı suçla ilgim olmadığı gibi, olay günü hiç bir eyleme katılmadım. Sadece toplu bir şekilde bulunan öğrencilerin gözlem altına alınması sonucu emniyete götürülüp ifadem alınmıştır. Gözlem altına alınan diğer öğrencilerin ifadelerinde de olaylara katıldığıma ilişkin **görgüye dayalı bir beyan** yoktur.

3. Davalı idare, disiplin cezası işlemini tesis ederken, Anayasal teminatım olan “savunmamı” dahi almamış, sadece Polisin yazdığı bir tezkereyi dava konusu işleme dayanak yapmıştır. Savunmam alınsa ve olaya ilişkin tanıklar dinlenmiş olsa idi, suçlamanın doğru olmadığı, dolayısıyla söz konusu işleme gerek olmadığı anlaşılacaktı.

4. Nitekim, İstanbul Cumhuriyet Savcılığının Hazırlık: 1998/ 13455 sayılı dosyasında tarafıma isnat edilen aynı suçtan dolayı hakkımda takipsizlik kararı verilmiştir.

5. Tüm dosya içerisinde sunulu belge ve bilgilere rağmen aleyhime, öğrenim yılının bitimine az bir zaman kala, Yükseköğretim Kurumundan uzaklaştırma işlemi yapılmıştır.

6. Aleyhime yapılan işlem ve verilen ceza genel anlamda Ceza Hukuku ve İdare Hukuku genel kurallarına aykırı olduğu kadar, Yükseköğretim Kanunu ve YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliğine aykırıdır. Şöyle ki:

- Tarafıma yöneltile suçlamaya ilişkin savunmam alınmadan yapılan işlem şekil unsuru yönünden hukuka aykırıdır.

- Ayrıca soruşturma esaslarına ait düzenlemelere uyulmadan işlem kurulması da, söz konusu

idari işlemin konu unsuru yönünden hukuka aykırı olduğunu göstermektedir.⁶⁰

7- Söz konusu idari işlemin dayanağı olarak gösterilen, “Yükseköğretim Öğrenci Disiplin Yönetmeliği” idari düzenleyici işlemlerde aranan hukuka uygunluk koşullarına aykırıdır.⁶¹ Bu konuda Danıştay nezdinde Yönetmeliğin iptaline ilişkin dava açma hakkımı saklı tutmaktayım/dava açılmış ve Danıştay 8. Dairenin (.....) Esas nosu ile derdesttir.⁶²

8- Davalı İdarenin aleyhine tesis ettiği işlem; BM İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin Adil Yargılanma Hakkı ve Savunma Hakkını düzenleyen 10 ve 11. Madde hükümlerine aykırı olduğu kadar, İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme(Avrupa İnsan Hakları Sözleşme)sinin Adil Yargılanma Hakkı ve Cezada Kanunilik ilkesini düzenleyen 6 ve 7. Maddelerine aykırıdır.⁶³ Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 35. Maddesinde düzenlenen Kabuledilebilirlik Koşulları çerçevesindeki bu iddiamızın sayın mahke-

---

⁶⁰ Burada söz konusu işlemin dayanağı olan düzenlemenin (aykırılık şartlarını taşıyorsa) hukuka, anayasaya, kanuna ve uluslararası sözleşmelere, bilhassa AİHS’e aykırılığı, gerekçeleri ve delilleri ile birlikte açıklanmalıdır. Aksi halde AİH Mahkemesine yapılacak başvuruda söz konusu idari işlemin dayanağı olan düzenleme(kanun, tüzük, yönetmelik, genelge vs.)nin AİHS’ne aykırılığı iddiasını AİH Mahkemesi, Sözleşmenin 35. Madde(eski 27. Madde)si şartlarının oluşmadığı gerekçesiyle dinlemeyecektir.

⁶¹ Bu konu ile ilgili olarak, “İdari Düzenleyici İşlemlerin Hukuka Uygunluğu” konusuna bakınız.

⁶² Böyle bir başvuru varsa tarih, esas nosu ve neticesi ile belirtilmelidir. Yoksa da, Danıştay’da Yönetmeliğin tümünün veya ilgili maddesinin iptaline ilişkin dava açılmasında yarar vardır. Ancak, İdare Mahkemesinde açılan davanın uzamasına neden olabileceği kuşkusuna varsa, bu konunun bekletici mesele yapılmasına imkan vermemek gerekir. Bunun için de Mahkemenin bu konuyu bekletici mesele yapmaması da talep edilebilir.

⁶³ Bu bölümde idari işlemin AİHS’nin ilgili maddelerine aykırılığı açıkça işlenmelidir.

me tarafından dikkate alınmasını da talep etmekteyiz.⁶⁴

Tüm belirttiğimiz ve Sayın Mahkemenizin yargılama sırasında ortaya çıkaracağı nedenlerle söz konusu işlemin iptali gerekmektedir.

- Hukuki Sebepler** : 1. Kanunun açık olarak suç saymadığı bir fiilden dolayı kimseye ceza verilemeyeceğine ilişkin TCK'nun 1. Maddesi,
2. Hiç kimsenin işlemediği bir suçtan dolayı cezalandırılmayacağına ilişkin ceza hukuku kuralı,
3. Yükseköğretim Kanununun, hakkında soruşturma yapılan öğrenciye sözlü veya yazılı savunma hakkı tanınmasına dair 54/d maddesi,
4. YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin;
a) Soruşturmanın yapılaş şekline dair 15. Maddesi,
b) Savunma hakkına dair 16. Maddesi,
c) Disiplin Cezası Verilirken Dikkat Edilecek Hususlar'a ilişkin 30. Maddesi,
d) İdari Yargılama Usulü Kanununun, Yürütmenin Durdurulmasını düzenleyen 27/2. Maddesi.
e) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin 6,7, 35 ve ilgili diğer maddeleri ile diğer Uluslararası Sözleşmelerin hükümleri.
f) İnceleme sırasında dikkate alınacak sair kanunu mevzuat.

- Sübut Delilleri** : 1. Cumhuriyet Savcılığının Hazırlık: 1998/13455 sayılı dosyası,
2. Öğrenci özlük dosyası,

---

⁶⁴ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine açılan davalarda Mahkeme, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin davaya konu ile ilgili hükümlerinin hukuki delil olarak gösterilmesi ve ileride AİH Mahkemesinde açılacak davada bu hususun dikkate alınmasının gerektiğini ve bu gerekliliğin 35. Madde(eski 27. Madde)de belirlenen "İç Hukuk Yollarının tüketilmesi kapsamında" olduğunu içtihat etmekte ve buna dayanarak da bu gerekliliği davanın kabuledilebilirlik koşulu olarak görmektedir.

3. Tanık
4. Dava konusu olaya ilişkin her türlü tanık, bilirkişi ve diğer deliller.
5. Davalı İdarenin göstereceği delillere karşı delil gösterme hakkımı saklı tutmaktayım.

Yürütmenin Durdurulması

Kararı Hakkında : Söz konusu idari işlem ile verilen cezanın öğrenim yılının sonuna rastlaması ve bu dönemde verilen ceza nedeniyle yapılacak sınavlara katılamamam, ileride telafisi imkansız zararlarıma neden olacak; belki de sadece bu ceza nedeniyle yükseköğrenim mezunu olamama gibi bir sonuçla karşılaşacak olmam nedeniyle, iptali istenen idari işlemin dava sonuna kadar YÜRÜTÜLMESİNİN DURDURULMASI gerekmektedir.

Netice Ve Talep : Yukarıda açıklanan nedenlerle; Gerektiğinde ve ileride Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru haklarımız saklı kalmak kaydı ile,⁶⁵ İstanbul Üniversitesi Öğrenci Disiplin Kurulu'nun 5.4.1998 gün ve 35 sayılı kararının, öncelikle Yürütmesinin Durdurulmasına, söz konusu idari işleme dayanak gösterilen hukuka ve kanuna aykırı "Yükseköğretim Öğrenci

---

⁶⁵ "Konvansiyonun(Sözleşmenin) 26. Maddesinin ifadesiyle "Komisyona ancak iç hukuk yollarının tüketilmesinden sonra müracaat edilebilir". Bu şart, davacının değişik yetkili yargı yerleri önüne davasını götürmesi ile gerçekleşmiş olmaz. Aynı zamanda komisyon(Mahkeme) önünde formüle edilen gerekçenin en azından özet olarak bu yargılama esnasında da öne sürülmesi gerekir. Komisyon, bu noktada istikrar kazanmış içtihatlarını hatırlatır. (...) Olayda, Danıştay önündeki yargılama esnasında, davacı, şikayetçi olduğu bu gerekçeyi öne sürmemiştir. Üstelik, olayın incelenmesinden davacının bu gerekçeyi anılan yargılama esnasında öne sürmekten ayrık tutan hiç bir özel şartın bulunmadığı da anlaşılmıştır. Bu durum karşısında davacı, yargı yollarının tüketilmesi şartını yerine getirememiştir ve dilekçesinin bu kısmı Konvansiyonun 27. Maddesinin 3. Paragrafına(yeni 35. Madde) uygun olarak reddedilmelidir." (Şenay KARADUMAN davası)

Disiplin Yönetmeliğinin ilgili maddesinin iptaline, hukuka ve kanuna aykırı idari işlemin iptaline, masraf ve vekalet ücretinin davalı idareye yükletilmesine karar verilmesini arz ve talep ederim.

Tarih
Davacı Ahmet İNCE
İmza

TÜRK CEZA KANUNU AÇISINDAN SORUMLULUK

Kanunsuz Emir ve Cezaî Sorumluluk

Kanunlara dayanmayan veya kanunlara aykırı bir şekilde düzenlenen Kılık Kıyafet Genelgesi gibi düzenlemeler **kanunsuz emir** kapsamındadır. Bazı öğretim görevlilerinin, öğrencileri dersten çıkarma, çıkmamaları halinde dersi yapmama veya sınıfı terk etme şeklindeki işlem ve eylemleri Anayasanın 137. Maddesinde düzenlenen “**kanunsuz emir**”i uygulamaktır. Ayrıca öğretim üyelerinin bu kanunsuz emri uygularken ortaya koydukları fiiller, bu fiillerin muhatabı olan öğrencileri **suç işlemeye tahrik** anlamına da gelir.

Dersten çıkması istenen öğrencinin ders salonunu terk etmemesi halinde yapılacak işlem, öğrencinin fiilinin bir tutanakla tespit edilmesi ve tutanağın Dekanlığa verilmesidir. Disiplin suçu işleyen öğrenci hakkında soruşturma yapma yetkisi Fakülte Dekanı veya Yüksekokul Müdürüdür. Disiplin suçu Dekan veya Müdür tarafından ya doğrudan doğruya ya da Disiplin Kurulu tarafından yürütülür. Diğer bir deyişle disiplin soruşturması yapma ve ceza verme, Disiplin amirleri veya Disiplin Kurullarının yetkisi dahilindedir.

Kimse yetki devri anlamına gelebilecek işlem yapamayacağı gibi, yine kimse yetki gaspında da bulunamaz. Dolayısıyla öğretim üyelerinin öğrencileri derse almama veya dersten çıkarma şeklinde bir yetkileri yoktur. Bu tür yetki hiç bir şekilde de öğretim üyelerine verilemez. Aksi davranışlar, emri verene de emri uygulayana da hukuki ve cezai sorumluluk yükler.

Ceza Yerine Geçen Güvenlik Tedbirleri Alma ve Sorumluluk

Öğrencilerin zor kullanılarak okula alınmaması şeklindeki işlem ve eylemler **ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri** koymaktır. İdarenin **ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri koymaya yetkisi yoktur**. Dolayısıyla YÖK de böyle bir yetkiyi kullanamaz. YÖK’ün uyguladığı, öğrenciyi okula veya kampüse veya eklentilerine almamak şeklindeki ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri öğrenciyi öğrenim hakkından yoksun bırakmaktadır. YÖK’ün böyle bir ceza koyma ve uygulama yetkisi yoktur. Anayasa ve kanunlara dayanmayan hiç bir yetki meşru sayılamaz.

Anayasanın 38. Maddesinin 3. Fıkrası, “**ceza veya ceza yerine geçen güvenlik tedbirleri ancak kanunla konulur**” hükmü böyle bir işlem ve uygulamaya engeldir. YÖK veya güvenlik güçleri veyahut başka bir makam kendisini yasakoyucu(TBMM) yerine koyarak **ceza yerine geçen güvenlik tedbiri** koyamaz ve uygulayamaz.

“Anayasanın 3. Fıkrasının son cümlesi şöyle demektir: “Hiç bir kimse veya organ, kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisini kullanamaz”. Suç yaratmanın bir “devlet yetkisi” olduğu şüphesiz olduğuna göre, yürütme organının bu yetkiyi kullanabilmesi için, herhangi bir kanunun değil, fakat bizzat Anayasanın bu organa açık bir yetki vermiş olması gerekir. Anayasamız ise 38. Maddesi ile suç yaratmak yetkisini parlamentoya tanıdığı gibi, 91. Maddesiyle yürütme organına tanıdığı Kanun Kuvvetinde Kararname çıkarma yetkisini suç yaratma açısından kısıtlamıştır. Bu itibarla yürütme organı, suç yaratıcı düzenlemelerde bulunurken, kaynağını Anayasadan almayan bir devlet yetkisi kullanmaktadır”.⁶⁶

YÖK’ün bu uygulamasında, eğitim ve öğretim kurumlarına öğrencilerin zor kullanılarak alınmaması veya okuldan zor kullanılarak çıkarılması suçtur. Bu suçun **maddi unsuru** öğrenciyi okula almama veya okuldan çıkarmadır. Okula alınmamanın veya okuldan çıkarılmanın kanunen ve hukuken geçerli bir gerekçesinin olmaması da suçun kasten işlenmesi demektir ki, dolayısıyla bu kasıt da **suçun manevi unsurunu** ifade eder.

Bir öğrenciyi sınıfa almayan veya sınıftan çıkaran öğretim üyesi bu fiili ile öğrenimi engellediğinden dolayı, eylemine uyan Türk Ceza Kanununun 188/6. Maddesinde belirlenen suç işlemiş sayılır. 188/6. Madde de belirtildiği gibi meşru olmayan bir şekilde eğitim ve öğretim çalışmalarının kesilmesine veya ara verilmesine haksız eylem ve davranışlarıyla neden olanlara, maddenin 7. Bendi uyarınca altı aydan iki yıla kadar hapis cezası verilir.

Disiplin Cezalarında Uygulanacak Yöntem

Disiplin soruşturması ve cezalarında uygulanacak yöntem de kanunlarda düzenlenmiştir. Burada yapılan önemli yanlışlıklara ve hukuk

---

⁶⁶ Sulhi DÖNMEZER – Sahir ERMAN, A.g.e., Cilt.1, s. 140.

dışı uygulamalara dikkat çekmek gereklidir. Hakkında disiplin soruşturması yapılacak öğrenciye, disiplin suçunun ne olduğu ve nerede ve ne zaman savunmasını verebileceği, savunma için ne kadar zamanının bulunduğu yazılı olarak, ikamet adresine veya kayıt sırasında gösterdiği adrese bildirilmelidir. Bu bildirimde suçun hangi kanuni düzenlemeyi ne şekilde ihlal ettiği de bir iddianame şeklinde açıkça belirtilmelidir.

Uygulamada ise bu gereksinim okullardaki ilân panolarına asılarak yerine getirilmekte ve ceza verilmektedir. Üstelik bu ilânlarda, öğrenciye tebliğ edilmesi gerekenler yer almamaktadır. Sadece bu şekildeki bir tebligat dahi görevin kötüye kullanılması yönünden cezalandırılmayı gerektirir.

YÖK Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 16. Maddesi, “hakkında disiplin soruşturması açılan öğrenciye, kendisine atfedilen suçun neden ibaret olduğu, savunmasını yapacağı tarihten en az üç gün evvel yazılı olarak bildirilir” hükmünü havidir. Öğrenciye tebligatın ilân yoluyla yapılabilmesi ancak, tebligatın yapılabilmesinin mümkün olmadığının tespit edildiği hallerde söz konusu olabilir.

Cezai Müeyyideler

Türk Ceza Kanununun 228. Maddesi, memurların vazifelerini suiistimal veya kanuna aykırı şekilde yapmaları halinde gerekli müeyyideyi içermektedir:

“Devlet memurlarından her kim, bir şahıs veya memur hakkında memuriyetine ait vazifeyi suiistimal ile kanun ve nizamın tayin ettiği ahvalden başka suretle keyfi bir muamele yapar veya yapılmasını emreder veya ettirirse altı aydan üç seneye kadar hapis cezasıyla cezalandırılır. Bu muamelede hususi maksat veya siyasi saik veya sebep mevcut ise cezası üçte birden yarıya kadar artırılır.

Memuriyetin icrasında lüzumsuz yere sert muamelelerle bir şahsın kanun hükmüne veya hükümetin emirlerine itaat etmemesine sebep olan memur dahi aynı ceza ile cezalandırılır.”

Ayrıca Türk Ceza Kanununun 188. Maddesinin 6. Fıkrası, eğitim ve öğretimin engellenmesini suç saymaktadır.

“Bir kimse gayrimeşru olarak her türlü eğitim ve öğretim kurumlarına veya öğrencilerin toplu olarak oturdukları yurt veya benzeri yerlere veya bunların eklentilerine girilmesine veya orada kalınmasına kişiler veya eşya üzerinde zor kullanarak veya başkalarını tehdit ede-

rek engel olursa iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Soruşturma Yetkisi ve Görev

YÖK'ün kanunsuz emrini uygulayanlar Türk Ceza Kanununun yukarıdaki ilgili maddeleri uyarınca cezalandırılırlar. Gerek kanunsuz emri verenler, gerekse konusu suç teşkil eden kanunsuz emri uygulayanlar hakkında soruşturma yapma görev ve yetkisi Cumhuriyet Savcılarının-dır. Kanunsuz emir ve uygulamalara maruz kalanlar Cumhuriyet Savcılıklarına müracaatla ilgilinin cezalandırılmasını talep edebilirler.

TCK'nun 188 ve 228. Maddeleri takibi şikayete bağlı suçlardan değildir. Diğer bir deyişle bu maddelerde belirlenen ve suç oluşturan eylemler, Cumhuriyet Savcılıklarına yapılacak ihbar ile kamu davası açılmasını gerektiren suçlardır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 53. Maddesinde, bu kanun kapsamına giren görevlilerin görevleri sırasında ve görevleri sebebiyle işledikleri iddia olunan suçlarından dolayı ilk soruşturmanın YÖK veya Rektörlüklerce yapılacağını öngörmektedir. Ancak aynı Kanunun 53. Maddesinin (C) fıkrasının 7. Bendinde;

“... Öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan veya dolaylı olarak kısıtlayan, kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan, boykot, işgal, engelleme, bunları teşvik ve tahrik, anarşik ve ideolojik olaylara ilişkin suçlar ile ağır cezayı gerektiren suçüstü hallerinde, yukarıda yazılı usuller uygulanmaz, bu hallerde kovuşturmayı Cumhuriyet Savcısı doğrudan yapar”

şeklinde istisnai düzenleme yapılarak, öğrenme ve öğretme hürriyetinin kısıtlanması suçlarında, Yükseköğretim Kurumunun bulunduğu yerdeki Cumhuriyet Savcıları yetkili ve görevli kılınmıştır. Görevini yapmayan Cumhuriyet Savcılarına karşı şikayet hakkı da her zaman mevcuttur.

HAKSIZ FİİLLERDEN DOĞAN SORUMLULUK VE TAZMİNAT

Maddi Tazminat

Haksız fiilden sorumlu olan kimse, bu fiili ile tam illiyet bağıntısı bulunan zararların tamamından sorumludur. Borçlar Kanununun 42. Maddesi, “gerek kasten, gerek ihmal ve kusur yahut tedbirsizlik ile haksız bir surette diğer kimseye bir zarar ika eden şahsı, meydana gelen zararı tazminle” mükellef tutmaktadır. Bu çerçevede cismani bir zarar gören veya failin fiili nedeniyle maddi bir zarar gören kimse, ilgililer hakkında maddi tazminat davası açabilir.

Manevi Tazminat

Haksız fiil sebebiyle duyulan ıstırap ve hissedilen üzüntüye manevi zarar denmektedir. Manevi tazminat da, mağdurun bu elem ve ıstırabını gidermek için, haksız fiilden sorumlu tutulmanın karşılamak zorunda olduğu bedeldir. Borçlar Kanununun 47. Maddesi, “cismani zarara dışar olan kimseye manevi zarar adı altında adalete uygun tazminat verilmesini” amirdir. Bu çerçevede cismani zarar gören mağdur, ilgililer aleyhine manevi zararının tazmini yolunda manevi tazminat davası açabilir.

Haksız fiili işleyen memurun haksız fiilinden devlet de sorumludur. Borçlar kanununun 55. Maddesi, istihdam edenin sorumluluğunu düzenlemektedir. Devlet memurlarının görevi sırasında kişilere verdikleri zararlardan istihdam edenin sorumluluğu gereği devlet de sorumludur.

Devlet memurlarının görev sırasında ve hizmet kusuru dolayısıyla kanunen kendilerine verilmiş olmayan bir yetkiyi gerek mevcut farzetmek suretiyle, gerekse vazife yaptıkları sırada bu vazifeye bağlı olduğu iddiasıyla verdikleri zararlardan şahsen de sorumludurlar. Bu şahısların şahsi kusurları sebebiyle yaptıkları haksız fiillerde, Borçlar Kanununun tazminata ilişkin umumi hükümleri uygulanır.

Hakim ve Savcıların Sorumluluğu

Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununun 573. Maddesi Hakimlerin sorumluluğu düzenlemektedir. Hakimler, yargılama sırasında devletin

yanında değil kanunların ve hukukun yanında olmak ve her türlü etkiden bağımsız olmak zorundadır. Hakimin;

- Taraflardan birine karşı garazkar tutumu nedeniyle açık bir kanuni hüküm karşısında kanun ve adalete aykırı karar vermesi,
- Mahkeme tutanaklarında bulunmayan bir sebebe binaen karar vermesi,
- Mahkeme tutanaklarında kaydedilmemiş bir sözü söylenmiş gibi kabul ederek hüküm vermesi,
- Kendisine vaad edilen bir menfaat dolayısıyla kanuna aykırı hüküm vermesi,
- Bir hakkın yerine getirilmesini temin amacıyla yapılan başvuruyu reddetmesi veya kabul etmekle birlikte talebe ilişkin davaya bakmaması veya sürüncemede bırakması,
- Memuriyet vazifesini ihmal veya geciktirmede bulunması veya kanunun emrettiğini geçerli bir neden olmaksızın yerine getirmemesi,

hallerinde, aleyhine tazminat davası açılabilir.

Cumhuriyet Savcıları da, mahkeme nezdinde kamunun ve fertlerin hak ve hukukunu korumak, kanun hükümlerinin kişi haklarını ihlal etmeyecek şekilde uygulanmasına dikkat ve itina ile nezaret etmek zorundadırlar. Bu zorunluluk hakimlerin sorumluluğu gibidir. Anayasa ve kanunlardan kaynaklanan görev ve sorumluluklarının dışına taşan, kanunsuz emir veren veya uygulayan veyahut da görevini ihmal eden Cumhuriyet Savcıları aleyhine cezai takibat için şikayette bulunulabileceği gibi tazminat davaları da açılabilir.

T.C.
İSTANBUL
6. İDARE MAHKEMESİ
ESAS NO: 1998/ 1024

Davacı ve Yürütmenin
Durdurulmasını İsteyen : Fatma GÖKÇEN
Vekili : Av. Necati CEYLAN

Davalı : İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü
Vekili : Av. Z. Sara AVAROĞLU

Davanın Özeti : İstanbul Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi 4. Sınıf öğrencisi olan davacının Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 9/a ve 10/n maddeleri uyarınca “yükseköğretim kurumundan çıkarma” disiplin cezasıyla cezalandırılmasına ilişkin 2.6.1998 tarih ve 1482 sayılı İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi Dekanlığının yazısı ile tebliğ olunan 2.6.1998 gün ve 4 sayılı Disiplin Kurulu kararının iptali ile yürütmenin durdurulmasına karar verilmesi istenilmektedir.

Savunmanın Özeti : Öğrenci hakkında yapılan soruşturmaya dayalı olarak verilen cezada mevzuata aykırılık bulunmadığından bahisle davanın reddi gerekeceği savunulmaktadır.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren İstanbul 6. İdare Mahkemesince davacının yürütmenin durdurulması istemi hakkında gereği düşünüldü:

2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 27/2 fıkrasında, “Danıştay veya İdari Mahkemeler, idari işlemin uygulanması halinde telafisi güç veya imkansız zararların doğması ve idari işlemin açıkça hukuka aykırı olması şartlarının birlikte gerçekleşmesi durumunda gerekçe göstererek yürütmenin durdurulmasına karar verebilirler” hükmü öngörülmüştür.

13.1.1985 tarih ve 18634 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 9/a maddesinde Yükseköğretim Kurumu idarecileri ile öğretim elemanlarını ve diğer görevlileri tehdit etmek, onların şeref ve haysiyetlerine veya şahıslarına karşı sözlü veya yazılı olarak herhangi bir saldırıda bulunmak veya hakaret etmek fiilinin yükseköğretim kurumundan bir veya iki yıl için uzaklaştırmayı gerektiren fiillerden olduğu, 10/n maddesinde ise; derslere veya sınavlara girilmesine, ders veya sınavların yapılmasına herhangi bir şekilde, engel olmak, derste öğrencileri dışarıya çıkarmak, çıkmayı kışkırtıcı veya zorlayıcı davranışlarda bulunmak fiilinin yükseköğretim kurumundan çıkarılma cezasını gerektiren disiplin suçunu oluşturduğu belirtilmiştir.

Dava dosyasının incelenmesinde: 24, 25, 26, 27 Şubat 1998 tarihleri arasında Fakülte kapılarını tutarak giriş çıkışın durdurulması, kapı görevlilerine fiili tecavüzde bulunulması ve yönetim aleyhine slogan atılması, sınav salonuna girerek sınavları engelleme, öğrencileri dışarı çıkarma, sınav kağıtlarını yırtma, sınavların ertelenmesine yol açma yoluyla aralarında davacının da bulunduğu bir kısım öğrencinin eğitim ve öğretim faaliyetlerini engellediğinden bahisle açılan soruşturma sonucu, davacının eyleminin sabit görüldüğünden Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 9/a ve 10/n maddelerine göre Yükseköğretim kurumundan çıkarma cezası ile cezalandırılmasına, Disiplin Kurulunun 2.6.1998 tarih ve 4 sayılı kararı ile karar verildiği, davanın da Dekanlığın 2.6.1998 gün ve 1482 sayılı yazısı ile tebliğ edilen bu işlemin iptali istemiyle açıldığı anlaşılmaktadır.

Savunma ekinde gönderilen soruşturma ve işlem dosyasının incelenmesiyle, yukarıda isnat edilen fiil ve eylemlere ilişkin davacının savunmasının istendiği, 30.3.1998 tarihli savunmasında davacı 24.2.1998 tarihi saat 13.00 de Çekirdek Fiziği I sınavına gittiğini, başörtülü olduğu için kapı görevlilerinin almadığını, durumu Avukatı ile birlikte tutanak

altına alınarak okuldan ayrıldığını, 25.2.1998-26.2.1998 ve 27.2.1998 tarihlerinde ders ve sınavı olmadığı için çalıştığı Asya Nakliyat Şirketine bulunduğunu, hakkındaki iddiaların tamamen asılsız ve gerçek dışı olduğunu savunduğu, davalı idare ise; olayların meydana geldiği 24, 25, 26, 27 Şubat tarihlerinde engellendiği öne sürülen sınavların dersinin öğretim üyeleri, gözlemcileri ya da fakülte dekan yardımcısı, kapı görevlisi ve güvenlik görevlileri marifetiyle tutulan tutanaklar, fakülte yönetimi kanalıyla soruşturmacılara intikal ettirilmesine rağmen olay hakkında somut iddia ve ifadelerde bulunan bu kişilerin ve gerekirse derste bulunan öğrencilerin dahi tanık olarak ifadelerine başvurulması mümkün iken bu yola gidilmeyip salt fakülte dekanı ve kapı görevlisinin imzaladığı liste halindeki tutanağa dayanılarak oluşturulan soruşturma dosyasına göre ceza verilmesinde eksik soruşturma nedeniyle hukuka uygunluk görülmemiştir.

Bu itibarla Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Yönetmeliğine uygun olarak soruşturma yapılmadan verilen disiplin cezasında hukuka uygunluk bulunmadığı gibi, uygulanması halinde telafisi güç ve imkansız zararlar da doğuracağı anlaşıldığından, 2577 sayılı Yasanın 27. Maddesi gereğince teminat aranmaksızın yürütmenin durdurulmasına 26.11.1998 tarihinde oy birliği ile karar verildi.

Başkan
Ayla ÇELİKCAN

Üye
Ertuğrul ASLANOĞLU

Üye
Mustafa CERAN

T.C.
EDİRNE
İDARE MAHKEMESİ
ESAS NO: 1998/763

Davacı ve Yürütmenin
Durdurulmasını İsteyen : Necla ESAT
Vekili : Av. Necati CEYLAN – Av. Asi-
ye (ÖZDEMİR) FİDAN

Karşı Taraf : Trakya Üniversitesi Rektörlüğü
EDİRNE
Vekili : Av. Gamze SEDEF

İstemin Özeti : Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat
Fakültesi Kimya Bölümü 2. Sınıf öğrencisi olan davacıya Yükseköğre-
tim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 5. Maddesinin (c) fıkrası
uyarınca 1 hafta süreyle Yükseköğretim Kurumundan Uzaklaştırma
Cezası verilmesine ilişkin Fakülte Disiplin Kurulu kararı ile Trakya
Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş Giyim Yönergesi'nin 4.
Maddesinin iptali ve yürütmenin durdurulması istenilmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Edirne İdare Mahkemesince işin gereği görüşüldü:

Dava dosyasının incelenmesinden; 2577 sayılı İdari Yargılama
Usulü Kanununun 27. Maddesinde öngörülen koşulların gerçekleşmediği
anlaşıldığından, yürütmenin durdurulması isteminin REDDİNE,
11.11.1998 gününde **oy çokluğuyla** karar verildi.

Başkan

Üye

Üye

AZLIK OYU

Dava, Trakya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Kimya Bölümü 2. Sınıf öğrencisi olan davacıya Yükseköğretim Kurumları Disiplin Yönetmeliğinin 5. Maddesinin (c) fıkrası uyarınca 1 (Bir) hafta süreyle Yükseköğretim kurumundan uzaklaştırılma cezası verilmesine ilişkin 11.07.1998 gün ve 0.062-3777 sayılı Fen Edebiyat Fakültesi Dekanlığı işlemi ile Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesinin 4. maddesinin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açılmıştır.

Trakya Üniversitesi Senatosunun 25.03.1998 gün ve (2) sayılı kararı ile değiştirilen Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş ve Davranışları Yönergesinin iptali istenen 4. Maddesinde:

“Trakya Üniversitesinin bütün öğrencileri Fakülte, Enstitü, Yüksek Okul, Konservatuar ve Rektörlüğe bağlı tüm birimlere ayrılmış dershanne, laboratuvar, klinik, Poliklinik, ameliyathane, kitaplıklar, araştırma ve uygulama merkezleri, bürolar, yurtlar, yemekhane, kantin, kafeterya ve koridorlarda, toplantı ve törenlerde çağdaş kıyafetle bulunmak zorundadırlar.

Kız ve erkek ayrımı yapılmaksızın, bütün öğrenciler anılan bu mekanlarda başları açık, çağdaş kıyafet ve görünümde bulunmak zorundadır. Herhangi bir din, mezhep, ırk, dil, siyasal ve ideolojik eğilimi simgeleyen veya çağrıştıran üniversite öğrenciliği sıfatının gerektirdiği tutum ve davranışa aykırı kıyafet ve görünümde bulunamazlar.” Kurallarına yer verilmiştir.

2577 sayılı yasanın 4001 sayılı yasa ile yapılan değişiklikten önceki 2/1-a maddesinde yer verildiği üzere genel idare hukuku ilkelerine göre idari işlemler, iptal davalarıyla sırasıyla yetki, şekil, sebep, konu ve amaç sınırları yönünden hukuka uygun olup olmadıkları bakımından yargısal denetime tabi tutulmakta, bu unsurlardan birisinin veya birden fazla unsurun birlikte sakat olmaları halinde idari yargı yerlerince iptal edilmekte veya bir tedbir olarak yürütülmesinin durdurulması için öngörülen şartlardan birisinin oluştuğu sonucuna varılmaktadır.

İptali istenen yönergeyi bu unsurlar bakımından öncelikle yetki unsuru olmak üzere inceleyelim:

Hukuk kurallarını oluşturan ve geliştiren yol ve yöntemlere hukukun kaynakları denilmektedir. Bu bağlamda kaynakları ise hukuku bir şekle bağlayan, onu gösteren ve onu yaratan varlıklardır. İşte bunlar idarenin bağlı olmak zorunda bulunduğu kurallar olmaktadır.

Normlar hiyerarşisi ise, yazılı hukuk kuralları arasında bir hiyerarşi altlık-üstlük ilişkisi demektir. Nitekim normlar hiyerarşisinde en üstte bulunan hukuk kaynağı, uluslararası düzeyde kabul görmüş genel hukuk ilkelerinden sonra Anayasa gelmektedir. Anayasa'dan sonra gelen yasalar ise Anayasaya uygun olmak durumundadır. Anayasa devletin temel yapısını, Devlet örgütünü ve bu örgüte ait kurumların işleyiş biçimini gösteren temel bir yasa olmakla birlikte aynı zamanda yasaların uymak zorunda olduğu ilkeleri işlemektedir. Yasalar ise genel anlamda yasa yapma konusunda önceden konmuş esas ve usullere uyularak yetkili organ olan yasama organı tarafından çıkarılan, devamlı, genel, soyut, objektif nitelikli hukuki metinlerdir.

Yasalar ile birlikte Kanun Hükmünde Kararnamelerden sonra normlar hiyerarşisinde idarenin düzenleyici işlemleri bir alt sırada yer almaktadır. Nitekim idare her zaman, devamlı soyut, objektif ve herkes için geçerli genel hükümler içeren uyulması zorunlu hukuki işlemler yapabilmektedir. Bu nitelikteki işlemler genel düzenleyici işlemler olarak adlandırılmakta olup, normlar hiyerarşisinde sırasıyla Tüzük, Yönetmelik, Kararname, Tebliğ, Sirküler, Genel Esaslar, Emir ve diğerlerini sayabiliriz.

Bu düzenleyici işlemler içerisinde yer alan yönetmelikler, genel soyut, kişisel olmayan, nesnel hükümler içeren kural-işlem niteliğinde olan hukuki işlemlerdir.

1982 Anayasasının 124. Maddesinde: “Başbakanlık ve kamu tüzel kişileri kendi görev alanlarını ilgilendiren Kanunların ve tüzüklerin uygulanmasını sağlamak üzere ve bunlara aykırı olmamak şartıyla yönetmelikler çıkarabilirler” hükmü konulmuştur.

Buraya kadar aktarılanlardan çıkarılabileceği gibi hukuki normlar hiyerarşisi içerisinde yasa ve tüzüklerin uygulanması bağlamında çıkarılan yönetmelikler ile konumuz açısından kamu tüzel kişileri kendi görev alanlarını ilgilendiren konulara açıklık getirmek işlemini yüklenmektedirler.

Trakya Üniversitesi Senatosu kararıyla kabul edilen ve iptali istenen Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Dav-

ranışları Yönergesinin 4. Maddesinin başlığı “Disiplin Suçu Teşkil Eden Bazı Eylemler ve Yapılacak İşlemler” olarak belirtilmiştir.

Bu da, göstermektedir ki 4. Maddenin amacı disiplin suçu teşkil edecek bazı fiil, eylem ve davranışları saptamaktır. Nitekim aynı yönergenin 6. Maddesiyle 4. Maddede belirtilen fiil ve davranışlar disiplin suçu olarak öngörülmüştür.

Anayasanın 130. Maddesinde Yükseköğretim Kurumlarının disiplin ve ceza işlerinin Kanunla düzenleneceği, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun 65. Maddesinde ise öğretim elemanları, memur ve diğer personel ile öğrencilerin disiplin işlemleri, disiplin amirlerinin yetki ve disiplin kurullarının teşkili ve çalışması ile ilgili hususlarının Yüksek Öğretim Kurulu tarafından çıkarılabilecek yönetmelikle düzenleneceği öngörülmüştür.

Bu itibarla gerek 2547 sayılı Kanunun 54. Maddesinde sayılan, gerekse bu Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak çıkarılan Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinde öngörülen disiplin suçları ve disiplin fiilleri dışında, herhangi bir fiil veya tutumun disiplin suçu olarak kabul edilmesi mümkün olmadığı gibi, Yükseköğretim Kurulu dışında bir yükseköğretim kurumunun ve organlarının disiplin suçu teşkil edecek bazı fiil, eylem ve davranışları belirleme ve disiplin suçu ihdas etme görev ve yetkisi bulunmamaktadır.

2547 sayılı Kanunun 14. Maddesinde Üniversite Senatosunun görevi sayılmış olup, disiplin işleri konusunda yönetmelik veya yönerge ile düzenleme yapma görevi bu görevler arasında sayılmamıştır. Diğer bir anlatımla üniversite senatosunun öğrenci disiplin işlerini yönerge ile düzenleme ve disiplin suçu ihdas etme yetkisi yoktur.

Dolayısıyla, Trakya Üniversitesi Senatonun 25.3.1998 tarih ve 4 sayılı toplantısında alınan 2 nolu kararı ile kabul edilen Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesinin 4. Maddesi yetki yönünden hukuka aykırı bulunmaktadır.

Davanın, davacının bir hafta yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma cezası ile cezalandırılması yolundaki işlemin iptaline yönelik kısmına gelince:

Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 5. Maddesinde disiplin cezalarının neler olduğu belirtilmiş ve tanımları yapılmış olup, (c) bendinde “Yükseköğretim kurumundan bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma, öğrenciye yükseköğretim kurumundan bir

haftadan bir aya kadar uzaklaştırıldığı ve bu sürede öğrencilik haklarından yararlandırılmayacağı yazı ile bildirilmiştir” şeklinde tanımlanmış ve 8. Maddede bu cezaı gerektiren fiil ve haller sayılmıştır.

Aynı yönetmeliğin 12. Maddesinde “disiplin cezası verilmesine sebep olmuş bir fiil veya halin öğrencilik süresince tekerrüründe bir derece ağır ceza uygulanır. Aynı derecede cezaı gerektiren fakat ayrı fiil ve haller nedeniyle verilen disiplin cezalarının üçüncü uygulamasında da bir derece ağır ceza verilir” hükmüne yer verilmiştir.

Dava dosyası ile getirilen soruşturma dosyasının incelenmesinden, davacının 4 ila 8 Mayıs 1998 tarihleri arasında ders ve sınavlara, Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesinin yukarıda anılan 4. Maddesine aykırı olarak başı kapalı bir kıyafetle girdiğinden hakkında soruşturma açıldığı ve davacının davranışı sabit olduğundan Yönetmeliğin 11. Maddesine göre değerlendirme yapılarak aynı Yönetmeliğin 5. Maddesinin (a) bendine göre (uyarma cezası) tecziye edilmesi, ancak aynı fiilden dolayı kınama cezası aldığından Yönetmeliğin 12. Maddesine göre işlem yapılmasının Soruşturma Raporunda önerilmesi üzerine Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığınca davacının Yönergenin 4. Maddesine aykırı kıyafetle ders ve sınavlara girdiğinden ve daha önce aynı suçtan disiplin cezası aldığından Yönetmeliğin 5. Maddesi (c) bendi uyarınca 28.9.1998 tarihinden itibaren bir hafta süre ile yükseköğretim kurumundan uzaklaştırılması yolunda 11.7.1998 gün ve 3777 sayılı işlemin tesis edildiği anlaşılmaktadır.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanununun Ek-17. Maddesinde; “Yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydıyla, yükseköğretim kurumlarında kılık kıyafet serbesttir” hükmü yer almaktadır.

Derslere ve sınavlara başı kapalı olarak giren bir öğrencinin, bu davranışının yukarıda ayrıntılı şekilde açıklandığı gibi yetkisiz bir organ tarafından çıkarılan bir genelge ile disiplin suçu ihdas edilerek, disiplin suçu sayılamayacağı açıktır.

Bu nedenle davacıya, Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesinin 4. Maddesine göre disiplin cezası verilmesinde mevzuata uyarlık bulunmamaktadır.

Dava konusu işlemde, Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 5. Maddesinin (c) bendine göre ceza verildiği ve davacının daha önce kınama cezası ile cezalandırıldığından söz edilmiş ancak, sabit olan başı kapalı olarak ders veya sınavlara girme fiilinin YÖK

Öğrenci Disiplin Yönetmeliği ile belirlenen disiplin cezalarının hangisine ve hangi fiile girdiğinin belirtilmediği anlaşıldığından bu yönden de mevzuata uyarlık görülmemiştir.

Açıklanan nedenlerle dava konusu Trakya Üniversitesi Öğrencilerinin Genel Görünüş, Giyiniş ve Davranışları Yönergesinin 4. Maddesi ile buna dayanarak davacının bir hafta yükseköğretim kurumundan uzaklaştırma cezası ile cezalandırılmasına ilişkin 1.7.1998 gün ve 3777 sayılı dekanlık işleminin açıkça hukuka aykırı olduğu gibi, davacı yönünden giderilmesi güç ve imkansız zararlar doğuracağından 2577 sayılı Yasanın 27. Maddesi uyarınca teminat alınmaksızın yürütmenin durdurulması talebinin kabulü gerektiği görüşü ile, aksi yönde verilen çoğunluk kararına katılmıyorum.

Başkan
Seher BAYRAK

T.C.
BURSA
2. İDARE MAHKEMESİ
ESAS NO: 1998/985

Davacı Ve Yürütmenin
Durdurulmasını İsteyen : Hicret ATASOY
Vekilleri : Av. Yaşar YILMAZ –
Av. Abdurrahim KARSLI

Karşı Taraf (Davalı) : Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü

İstemin Özeti : Uludağ Üniversitesi Tıp Fakültesi öğrencisi olan davacının, Yükseköğretim kurumundan bir yılı süre ile uzaklaştırma cezası ile cezalandırılmasına ilişkin Uludağ Üniversitesi Disiplin Kurulu'nun 28.10.1998 günlü, 98/16-1 sayılı kararının iptali ve yürütmenin durdurulması istenilmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Karar veren Bursa 2. İdare Mahkemesince, dava dilekçesi ve ekleri incelenerek işin gereği görüşüldü:

Yürütmeyi durdurma isteminin karara bağlanabilmesi için:

- 1) Davaya konu disiplin cezasının dayanağı soruşturma raporu ve eklerinin,
- 2) Davacıya aynı eylemi nedeniyle verilen önceki disiplin cezalarıyla ilgili bilgi ve belgelerin,
- 3) Dava konusu işlemle ilgili tüm bilgi ve belgelerin istenilmesine, Bu karar gereği ve savunma için davalı idareye kararın bildirim gününü izleyen günden başlayarak (30) gün süre verilmesine, yürütmenin durdurulması isteminin olayın niteliği gereği sa-

vunma alınıp karar gereği yerine getirilinceye kadar kabulüne, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununun 20 ve 27. Maddeleri uyarınca, 10.12.1998 tarihinde oy çokluğu ile karar verildi.

Başkan
Sabri ÜNAL

Üye
M. Ali CERAN

Üye
M. Kemal ÖNDER

AZLIK OYU:

Dava konusu disiplin cezasının hukuka uygun olup olmadığı, davalı idarenin savunması alındıktan sonra anlaşılabilceğinden, davanın bu aşamasında yürütmeyi durdurma isteminin kabulüne ilişkin çoğunluk kararına katılmıyorum.

Üye
M. Kemal ÖNDER

T.C.
BURSA
2. İDARE MAHKEMESİ
ESAS NO: 1998/1104

Davacı Ve Yürütmenin

Durdurulmasını İsteyen : Ayşe ARSLAN

Vekili : Av. Hasan Ali YILMAZ

Karşı Taraf : Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü

İsteğin Özü : Uludağ Üniversitesi Eğitim Fa-

kültesi öğrencisi olan davacının 1 hafta süre ile okuldan uzaklaştırma cezası ile tecziyesine ilişkin 12.11.1998 gün ve 98/16-1 sayılı işlem ile başörtülü öğrencilerin kampüs alanına ve derslere sokulmamasına ilişkin eylemin iptali ve yürütmenin durdurulması istenilmektedir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hüküm veren Bursa 2. İdare Mahkemesince işin gereği görüldü.
Yürütmenin durdurulması isteminin karara bağlanabilmesi için:

1- Dava konusu işleme dayanak tüm bilgi ve belgeleri içeren işlem dosyasının (tespit, tutanak, soruşturma raporu, disiplin kurulu kararı v.s.) davalıdan istenilmesine,

2- Dava konusu disiplin cezasının hangi makam tarafından verildiği ve davacının daha önce disiplin cezası alıp almadığı,

3- Soruşturmacı tarafından başörtülü öğrencilerin derslere ve kampüse alınmaması ya da Yönetmeliğin 18. Maddesinin uygulanması⁶⁷ yolunda teklif yapıp yapılmadığı,

⁶⁷ Bkz : Yükseköğretim Kurumu Öğrenci Disiplin Yönetmeliğinin 18. Maddesi ile ilgili açıklamalarımız.

4- Başörtülü öğrencilerin okula alınmaması hususunda başörtü takmalarının dışında herhangi bir disiplin suçunun bulunup bulunmadığı ve Yönetmeliğin 18. Maddesi dışında söz konusu uygulamaya dayanak başkaca mevzuat hükmünün olup-olmadığı,

5- Öğrencilerin kampüs ve derslere başörtülü olarak girişlerinin yasaklanmasına ilişkin idari işlem bulunup bulunmadığı hususlarının davalı idareye sorulmasına,

Davanın durumuna ve olayın niteliğine göre davalı idarenin savunması ve ara kararı cevabı alınıp bu konuda yeniden bir karar verilinceye kadar dava konusu işlem ve eylemin yürütülmesinin durdurulmasına, ara kararı gereği için davalı idareye 30 gün süre tanınmasına, 2577 sayılı kanunun 20 ve 27. Maddelerine göre, 8.1.1999 gününde oy birliği ile karar verildi.

Başkan
Sabri ÜNAL

Üye
Ali TELLİ

Üye
M. Kemal ÖNDER

T.C.
VAN
BÖLGE İDARE
MAHKEMESİ
Y.D. İTİRAZ NO: 1998/43

Yürütmenin Durdurulması
İsteminin Reddi Kararına
İtiraz Eden : Şule Şekeroğlu

Karşı Taraf : Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlü
ğü

Vekili : Av. İsmail KURT

İsteminin Özeti : 1998 yılı ÖSYM sınavı sonucunda İlahiyat Fakültesini kazanan davacının, Fakülteye kaydının yapılmamasına ilişkin Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğrenci İşleri Daire Başkanlığının 11.9.1998 gün ve 946 sayılı işleminin iptali ve yürütmenin durdurulması istemiyle açtığı davada; Van İdare Mahkemesinin yürütmenin durdurulması isteminin reddine ilişkin olarak verilen 12.11.1998 gün ve E:1998/570 sayılı kararın; Davacının 09.12.1998 tarihli dilekçesiyle, itirazın kaldırılması isteminden ibarettir.

TÜRK MİLLETİ ADINA

Hükmü veren Van Bölge İdare Mahkemesi'nce dosya incelenerek, gereği görüldü:

Dava, 1998 Öğrenci Yerleştirme Sınavı sonunda Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesini kazanan davacının başı açık olarak

çekilmiş fotoğraf vermediği gerekçesiyle kaydının yapılamayacağına ilişkin 11.09.1998 tarihli 946 sayılı işlemin iptali istemiyle açılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının 42. Maddesinde kimsenin eğitim, öğretim hakkından yoksun bırakılmayacağı, öğrenim hakkının kapsamının kanunla tespit edileceği ve düzenleneceği belirtilmiş; yüksek öğrenimle ilgili esaslar ise 130-131. Maddelerde açıklanmış bulunmaktadır.

Öte yandan, 2547 Sayılı Yüksek Öğretim Kanununun 1. maddesinde Kanunun amacı, Yükseköğretimle ilgili amaç ve ilkeleri belirlemek; bütün yükseköğretim kurumlarının ve üst kuruluşlarının teşkilatlanma, işleyiş, görev, yetki ve sorumlulukları ile eğitim-öğretim, araştırma, yayım, öğretim elemanları, öğreticiler ve diğer personelle ilgili esasları bir bütünlük içinde düzenlemek şeklinde belirtmiştir.

Dava konusu işlemlerde, davacının fakülteye kaydının yapılmasına gerekçe olarak, istenen fotoğrafların Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezinin 1998 yılı Sınav Kitapçığında öngörülen koşulları taşıması gösterildiğinden; uyuşmazlığın çözüme bağlanabilmesi mevcut hukuki düzenlemelerin bu yönüyle incelenmesini gerektirmektedir.

2547 Sayılı Kanun'un 10. Maddesinde Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi (ÖSYM), Yükseköğretim Kurulu'nun tespit ettiği esaslar çerçevesinde Yükseköğretim Kurumlarına öğrenci alınması amacıyla sınavları hazırlayan ve yapan, öğrenci isteklerini de göz önünde tutarak Yükseköğretim Kurulu'nun tespit ettiği esaslara göre değerlendiren öğrenci adaylarının yükseköğretim kurumlarına yerleştirilmesini sağlayan ve bu faaliyetlerle ilgili araştırmaları ve diğer hizmetleri yapan Yükseköğretim Kurulu'na bağlı bir kuruluş olarak tanımlanmış; maddede Kurumun görevleri arasında yükseköğrenim kurumlarına kayıtlarla ilgili usul ve esasları belirleme yetkisi sayılmamıştır. Nitekim 6.1.1982 tarihli, 17566 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi Kuruluş, İşleyiş ve Görev Yönetmeliği'nin 3. Maddesinde Merkezin görevleri, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun ilgili maddeleri uyarınca Yükseköğretim Kurulu'nca tespit edilen esaslar çerçevesinde yükseköğretim kurumlarına girerek öğrencilerin sınav sistemini belirlemek, sınavları hazırlamak, uygulamak, seçme ve yerleştirme işlemlerini yürütmek, sistemi geliştirmek amacıyla yapılacak araştırmalar yapmak ve kendisine Yükseköğretim Kurulunca verilecek diğer işleri yürütmek şeklinde sıralanmaktadır. Merkezin kuruluş amacı-

nın ışığında kendisine Yükseköğretim Kurulu'na verilecek diğer işlerin de yine bu kapsamda düşünülmesinin gerekeceği, geniş yorumlanamayacağı şüphesizdir.

Yine aynı Kanun'un "Üniversite Organları" başlıklı bölümünün 14. Maddesinde, rektörün onayından sonra Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girecek olan üniversite veya üniversitenin birimleri ile ilgili yönetmelikleri hazırlamak üniversite senatosunun görevleri arasında sayılmış, "Öğretim ve Öğrenciler" başlıklı 7. Bölümünün 43/a maddesinde de, yükseköğretim kurumlarında, kuruluş özelliklerine ve ihtiyaçlarına göre yapılan eğitim öğretim ve buna dayalı olarak verilen diplomalarla ilgili esasların her üniversitede hazırlanacak öğretim ve sınav yönetmeliğinde belirtilecek hükme bağlanmıştır. Belirtilen bu hükümler çerçevesinde Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'nce çıkarılan ve 11.8.1997 tarihli, 23077 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Ön lisans Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nde ise, üniversiteye kayıt 4. Maddede düzenlenmiş; madde öğrenci olma hakkı kazanan adayın, Rektörlükçe belirlenen ve ilân edilen süre içinde istenen belgelerle kesin kaydını yaptıracığı kuralına yer verilmiş, ne var ki, istenen belgelerin türü ve niteliği madde metninde somut biçimde sayılmamıştır.

Anılan mevzuat hükümleri birlikte değerlendirildiğinde; Anayasayla güvence altına alınmış yükseköğretim yapma hakkının kapsamının kanunla düzenlenebileceği; yükseköğretim kurumlarına kayıt yaptırmakla ilgili hususların 2547 sayılı Kanun'un verdiği yetki çerçevesinde her üniversite tarafından yönetmelikle belirleneceği; öğrenci yerleştirme sınavı sonucu bir yükseköğretim kurumuna girmeye hak kazananların, kurumun öngördüğü şartlar dahilinde kayıt yaptırmalarının, derslere devam etmelerinin, sınava girebilmelerinin her üniversitenin kendi hukuki düzenlemeleri çerçevesinde ele alınacağı; esasen Kanunla üniversitelere verilmiş bu yetkinin başka bir merci tarafından kullanılmasının ise hukuken mümkün olmadığı açıktır. Zira, Kamu Hukuku ilkelerine göre yetki, bir kamu düzeni sorunu olup, kanun koyucu tarafından kime verilmişse ancak onun tarafından kullanılabilir ve yine kanunun açık izni olmadıkça yetkili makam veya mercii yetkisini bir başkasına devredermez.

Dosyanın incelemesinden; davacının 100. Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne kaydının yapılmasına gerekçe olarak 1998 yılı Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Sınav Kılavuzunun gösterildiği, bu sınavın

ÖSYM Tarafından hazırlandığı, ancak mer'î mevzuat çerçevesinde ÖSYM'ye yükseköğretim kurumlarına kayıt ile ilgili hususlarda düzenleme yapma yetkisinin tanınmadığı, bu yetkinin üniversitelere ait olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim, Ankara Üniversitesi'nce 2547 Sayılı Kanun'a dayanarak çıkarılan ve 20.8.1995 tarihli 22380 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Ankara Üniversitesi Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin "Üniversiteye Kayıt" başlıklı bölümünün 30. Maddesinde kayıt için istenilen belgeler tek tek sayılmış, fotoğraflar için baş açık, koyu gözlük takılmamış ve sakalsız haliyle çekilmiş olma şartı getirilmiş aksi halde kayıtların yapılmayacağı belirtilmiş iken, davalı Yüzüncü Yıl Üniversitesinin yukarıda sözü edilen yönetmeliğinde, bu şekilde bir düzenlemeye yer verilmemiş, kayıt ve esasların Rektörlükçe duyurulacağı hükme bağlanmıştır. Davalı idare savunması ve eklerinde de işleme dayanak teşkil edebilecek bu tür duyurunun belgesi ibraz edilmemiştir.

Bu durumda; Yerleştirme sınavı sonucunda Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ni kazanan davacının, ilgili yönetmelikte bu yönde bir düzenleme bulunmamasına rağmen, başaçık fotoğraf ibraz edilmediği gerekçesiyle kaydının yapılmaması ve ÖSYM sınav kitapçığında yer alan esaslar dayanak gösterilerek tesis edilen işlemde yukarıda açıklanan Anayasa ve diğer mevzuat hükümlerinin ışığında hukuka uyarlık bulunmamaktadır.

Dolayısıyla; hukuka aykırılığı açık olan davalı idare işleminin icrası halinde telafisi güç veya imkansız zararlar doğabileceğinden, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü'nün 27/2. Maddesinde öngörülen koşulların mevcut olduğu davada, yürütmenin durdurulması işleminin reddi yolunda verilen İdare Mahkemesi kararında yasal isabet görülmemiştir.

Açıklanan nedenlerle; İTİRAZIN KABULÜNE, Van İdare Mahkemesi'nce verilen 12.11.1998 tarihli, E:1998/570 sayılı yürütmenin durdurulması isteminin reddine dair kararın kaldırılarak, dava sonuçlanıncaya kadar YÜRÜTMENİN DURDURULMASINA, dosyanın Van İdare Mahkemesine gönderilmesine, 11.12.1998 tarihinde oy çokluğuyla karar verildi.

Başkan	Üye	Üye
M. Naci ECEVİT (26789)	A. Yaşar YURDABAK(X) (32689)	E. Sancaktar MAY (377551)

AYRISIK OY :

İdare Mahkemesince verilen kararın onanması gerektiği görüşüyle, çoğunluk kararına katılmıyorum.

Üye
A. Yaşar YURDABAK
(32689)

T.C.
YOZGAT
CUMHURİYET BAŞSAVCILIĞI
HAZIRLIK NO : 1998/1910
ESAS NO : 1998/986
İDDİANAME NO : 1998/566

İDDİANAME(*)
ASLİYE CEZA MAHKEMESİNE
YOZGAT

Davacı : K. H.

Mağdur : F.E., İ. Kızı 1978 doğumlu, Yozgat
Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji
Bölümü 2. Sınıf öğrencisi.

Müştekiler :

1. H. Ç. Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü 3. sınıf öğrencisi,
2. E. D. aynı Fakültede 3. sınıf öğrencisi
3. C. D. aynı Fakültede Biyoloji Bölümü 3. sınıf öğrencisi
4. S. S. aynı Fakülte Biyoloji Bölümü 3. sınıf öğrencisi
5. N. K. aynı Fakülte Biyoloji Bölümü 2. sınıf öğrencisi

Sanıklar: :

(*) İddianame metni, Türk Hukuk (Türk Hukuk Enstitüsü Yayını), Ankara, 1999, Sayı 38'den alınmıştır.

1. M. Ş. Kayseri Erciyes Üniversitesi Rektörü,
2. Y. A. Yozgat Fen Edebiyat Fakültesi Dekan Vekili,
3. Y. S. Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesinde koruma ve güvenlik görevlisi olarak çalışır.

Suç : Gayrimeşru olarak öğrencilerin fakülte binasına girmelerine engel olarak eğitim ve öğretim hürriyetini kısıtlamak ve konuda KANUNSUZ EMİR vermek.

Suç Tarihi : 6.10.1998 ve devamı günlerde.

Deliller : Müştekillerin iddiaları, emanetin 1998/225 sırasında kayıtlı video kaset ve çözümü, tanıklar, H. T., G. V. ve S. U.'ın yeminli beyanları, düzenlenen tutanaklar, cevabi yazılar ve sanıkların ikrara yönelik savunmaları.

HAZIRLIK SORUŞTURMASI EVRAKI İNCELENDİ

Müştekiler C. Başsavcılığımıza verdikleri dilekçeleri ile kendilerinin Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesinde öğrenci olduklarını, 1998-1999 öğretim yılının başlaması sebebiyle okullarına geldiklerinde başörtüsü kullanmaları sebebiyle fakülte giriş kapısında görevli sanık Y. S. tarafından fakülte binasının kapalı mekanına alınmadıklarını, güvenlik görevlisi olan sanığa eğitim öğretim hakkının anayasal güvence altında olduğunu, ayrıca YÖK Kanununun Ek-17. maddesine göre Yüksek Öğretim Kurumlarında kılık ve kıyafetin serbest olduğunu ifade ederek kendisinin yasal olmayan bir davranış içinde olduğunu hatırlatmaları üzerine güvenlik görevlisi olan sanığın ben dekindan ve rektörden yazılı talimat aldım, ben memurum yapacak bir şeyim yok dediğini, Fakülte Dekanı sanık Y.A'un ise müşterilerin içeri alınmayarak beklemekte oldukları okul bahçesine gelerek müşterilerin yüzlerine karşı "Burayı ben idare ederim. Rektör al desin yine almıyorum, rektör bana telefon etsin diyorsa alacaksın emrediyorum, almıyorum lan" diyerek kendilerini Fakülteye almadığını, içeri girmelerini engellediğini, diğer taraftan Fakültenin bağlı olduğu Erciyes Üniversitesi Rektörü olan sınığın da başörtülü kıyafetleri sebebiyle fakülteye alınmalarını hususunda kanunsuz emir ve talimat verdiğini, tüm sanıkların Anayasa, Kanunlar ve yasa

hükümünde olan İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde yazılı kurallara aykırı olarak eğitim ve öğretim hürriyetini engellediklerini sanıkların bu eylemlerinin TCK'nın 188. maddesinin 6. fıkrasına göre suç teşkil ettiğini ileri sürerek sanıklar hakkında şikayetçi olmuşlardır.

Sanıklardan güvenlik görevlisi olan Y. S. savunmasında: Suç tarihinde kendisinin Erciyes Üniversitesinde çalışan koruma ve güvenlik görevlisi olduğunu ve Fen-Edebiyat Fakültesi kapısında görevlendirildiğini, kendisine Fakülte Dekanı Y.A'un talimat vererek ayrıca, Erciyes Üniversitesi Rektörünün yazılı emrini göstererek başörtülü ve sakallı öğrencileri giriş kapısından içeri almama konusunda emir aldığını ve emri uyguladığını, verilen emrin yasalara uygun olup olmadığını bilemeyeceğini, bu nedenle okul açıldıktan itibaren iki hafta süreyle verilen emri uygulayarak müşterikleri ve onlar gibi başörtülü kıyafetle gelen öğrencileri okula almadığını ifade etmiştir.

Sanık Y.A. savunmasında: C. Başsavcılığına yazı ile cevap verdiğini, bu nedenle görevsizlik kararı verilerek soruşturma dosyasının YÖK'e gönderilmesini talep ederek kendisinin Erciyes Üniversitesi Rektörlüğünün 17.9.1998 tarih ve 011026 sayılı yazılı talimatları ve YÖK Başkanlığının bütün yüksek okullara göndermiş olduğu kılık kıyafetle ilgili mevzuat hükümleri gereğince hareket ettiğini belirterek şikayetçi olan öğrencilerden N.K. ve F.E'nin derslere devam ettiğini, diğer müşteki öğrencilerin ise fakülteye gelmediklerini belirtmiş şikayet konusunda sorulara diğer sorulara cevap vermek istemediğini susma hakkını kullanacağını ifade etmiştir.

Sanık M.S. savunmasında: Konu ile ilgili Anayasa Mahkemesi, Danıştay, İstanbul İdare Mahkemesi ve YÖK'ün göndermiş olduğu yazılar ışığında kendisinin de bu yazıları ilgililere tebliğ ettiğini ifade ederek iki sayfa yazılı savunma ve eklerini sunmuştur.

ŞİKAYET KONUSU OLAN OLAYIN HUKUKİ DEĞERLENDİRMESİ

Müştekiler sanıklar hakkında TCK'nın 188/6. maddesi uyarınca şikayette bulunmuşlardır. TCK'nın şahıs hürriyeti aleyhinde cürümler başlığı altında yer alan ilgili maddede bir kimsenin gayrimeşru olarak

her türlü eğitim ve öğretim kurumlarına öğrencilerin girmesini kişiler üzerinde zor kullanarak engel olma eylemini suç saymakta ve müeyyidesini göstermektedir. Müşteki iddialarını ve iddiaları doğrulayan savunmalar ile müşteki öğrencilerin başörtülü kıyafetleri sebebiyle fakültelerine alınmadıkları hususunda bir anlaşmazlık ve tereddüt bulunmamaktadır. Müşteki eğitim ve öğretim hakkının en doğal ve yasal hakları olduğunu, bunu engellemenin suç teşkil edeceğini ileri sürerken, sanıklar ise mevzuat gereğince başörtülü kıyafetle bu öğrencileri fakülteye almadıklarını ve uygulamalarında yasalara aykırı bir durum olmadığını savunmaktadır.

Ceza Hukukunun temel prensibi kanunsuz suç ve cezanın olmaya çağdır. Bu çerçevede sanıkların eyleminin suç teşkil edip etmediği suç teşkil etmekte ise, şikayetçilerin iddiası gibi TCK'nın 188/6. maddesinde yazılı suç tipine uyup uymadığının tartışılması gerekir. Hukuk Devletinde keyfi uygulama, ben yaptım oldu kabilinde bir davranış söz konusu olmayacağına göre iddia konusunun Anayasa, kanunlar, usulüne göre onaylanmış uluslararası anlaşmalar çerçevesinde değerlendirilmesi gerekir.

Öncelikle sanıkların eylemi müşteki öğrenciler yönünden **CEZA YERİNE GEÇEN GÜVENLİK TEDBİRİDİR**. Zira sanıkların eylemi ile fakültelerin alınmayan müşteki öğrencilerin eğitim ve öğretim hakkı ellerinden alınarak hayat boyu sonuçlarına katılmak durumunda kaldıkları bir cezaya çarptırılmış olmaktadır. Böyle bir cezanın ancak kanunla ve usulüne uygun bir şekilde verilebilmesi gerekir. Nitekim Anayasamızın 38. maddesinin 3. fıkrasında “**CEZA VE CEZA YERİNE GEÇEN GÜVENLİK TEDBİRLERİ ANCAK KANUNLA KÖNULUR**” hükmü yer almıştır. Anayasa hükümleri yasama, yürütme, yargı makamlarını bağlayan temel hükümler olup, Yüksek Öğretim Kurumlarını ve dolayısıyla onların yöneticisi olan sanıkları da bağlayıcı hükümlerdir. Bu Anayasa hükmünün görmezlikten gelinerek kanunsuz emirler ile müştekilerin yine anayasa ile teminat altına alınmış eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılması düşünülemez. Anayasamızın 42. maddesinde “**Kimse eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılmaz. Öğrenim hakkının kapsamı kanunla tespit edilir ve düzenlenir**” denilmek suretiyle eğitim ve öğrenim hakkı teminat altına alınırken, kapsamının kanunla tespit edileceği belirtilmiştir. Nitekim 2547 sayılı YÖK Kanunu Anayasanın bu emrini düzenleyen bir kanun olup

2547 sayılı Kanunun Ek-17. maddesinde de yüksek öğretim kurumlarında kılık ve kıyafet düzenlemesi yapılmış ve **“yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile; yüksek öğretim kurumlarında kılık ve kıyafet serbesttir”** hükmü yer almıştır. Sanıklar savunmalarında bu kanunu gündeme getirmekle birlikte kanunun başındaki yürürlükteki kanunlara aykırı olmamak kaydı ile bölümüne dayanarak yürürlükteki kanunlarda yüksek öğretim kurumlarında başörtülü kıyafeti yasaklayan bir kanun varmış gibi düzenleme yapıldığını ileri sürmüşlerdir. Halbuki yürürlükte bulunan kanunlarımızda özellikle kadınların kıyafeti hakkında hiçbir kanun bulunmadığı gibi Anayasamızın 174. maddesinde sayılan İnkılap Kanunlarında da kadınların kıyafetleri hakkında bir düzenleme bulunmamaktadır. 2547 sayılı Kanun özel hükümler ihtiva etmekte olup yaptığı atıf sebebiyle yürürlükteki kanunlarda başörtüsünü yasaklayan bir hüküm bulursa idi, sanıkların bu yasal düzenlemeler ile kılık kıyafetleri sebebiyle müştekileri fakültelerine almamaları söz konusu olabilirdi, Ancak sanıklar savunmalarında böyle bir yasal düzenlemelerden bahsetmemekte sadece Anayasa Mahkemesinin kararındaki getirilen yorumu gerekçe göstermektedirler. Hukuk Devletinde Anayasa Mahkemesinin yeri ve verdiği kararların bağlayıcılığı yine Anayasamızın 153. maddesinde açıklanmış olup Anayasa Mahkemesinin baktığı davada **“kanun koyucu gibi hareketle yeni bir uygulamaya yer açacak biçimde hüküm tesis edemez”** denilerek kanun koyucu yerine geçemeyeceği belirtilmiştir. Bu konudaki Anayasa Mahkemesinin tüm makamları bağlayıcı kararı da YÖK Kanununun Ek-17. maddesi ile konulmuş olan yukarıda yazılı kıyafet serbestliğine dair yasanın Anayasaya aykırı olmadığı kararıdır. Anayasa Mahkemesinin 4.9.1991 tarih 1990/8 sayılı kararıyla 2547 sayılı Kanuna eklenen Ek madde 17'nin **Anayasaya aykırı olmadığına ve iptal isteminin reddine** ilişkin kararına muhalif olan bugünkü Anayasa Mahkemesinin sayın Başkanı ve İki Üyesinin muhalefet şerhinde açıkça belirtildiği üzere **“Dava konusu kural Yüksek Öğretim Kurumlarında kılık kıyafeti tümüyle serbest bırakmaktadır. Bu serbesti dini inanç gereği giyilebilecek her türlü giysiyi ve bu arada niteliği ve amacı 7.3.1989 gün ve 1989/1/12 sayılı iptal kararıyla saptanan türban veya başörtüsünü de serbest bırakmayı kapsamaktadır.”**

Müştekilerin şikayetleri ile C. Başsavcılığımızca yapılan soruşturmada ilgili mevzu irdelenirken normlar hiyerarşisi göz önüne alınmıştır. Yargıtay 10. Hukuk Dairesinin 6.12.1994 tarih 1994/12170-19856 sayılı

kararında “**Mahkemeler önlerine gelen uyuşmazlıkları normlar hiyerarşisini göz önüne alarak çözmek zorundadırlar. Uyuşmazlığın çözümünde Anayasal ve yasal kuralların uygulanabileceği saptandığı taktirde tüzük, yönetmelik genelge veya tamim gibi yürütme organı ve idareye ait ve alt sırada bulunan tasarruflarla sonuca gidilmez**” denilerek şikayet konusu olayın çözümünde de yol göstermektedir. Nitekim şikayet konusu olayda da bir tarafta yukarıda sözü edilen Anayasa ve kanun hükümleri, diğer yanda ise sanık Rektörün kanunlara aykırı genelge ile tebliğ edip uyguladığı idareye ait ve alt sırada bulunan tasarrufu söz konusudur. İdarenin bu tasarrufu ise anayasal ve yasal kurallara aykırıdır. Dolayısıyla Anayasamızın 137. maddesinde düzenlenen **KANUNSUZ EMİR** niteliğindedir. Yine Anayasamızın 137. maddesinde yapılan düzenleme ile KANUNSUZ EMİR’in konusu suç teşkil ettiğinde hiçbir surette yerine getirilemez. Yerine getiren kimse sorumluluktan kurtulamaz.

Şikayet konusu olayda sanık Üniversite Rektörü fakültelere göndermiş olduğu 17.9.1998 tarih ve 011026 sayılı Genelge ile kanunsuz emir vermiş, diğer sanıklarda konusu suç teşkile eden bu kanunsuz emri uygulamak suretiyle TCK’nın 188/6. maddesinde yazılı suçu işledikleri kanaatine varılmıştır.

Bir an için sanıkların savunmaları doğrultusunda müşteki öğrencilerin başörtüsü ile yüksek öğretim kurumlarının kapalı mekanlarına girmelerinin yasak olduğu düşünülse bile, bu eylemin müeyyidesi de açıkça kanun, tüzük ve yönetmeliklerde yer alması gerekir ve öğrenciler hakkında güvenlik görevlisi marifetiyle zor kullanılarak okula almama yerine disiplin işlemi yapılması iktiza ederdi. Nitekim bazı yüksek öğretim kurumlarında öğrencilere bu yolda disiplin cezası uygulanmakta ve olayın mağduru olan öğrenciler idari yargı yoluna başvurarak haklarını hukuk zemininde arama imkanı bulmaktadır. Olayımızda ise hiçbir hukuki temele dayanmayan keyfi bir uygulama ile anayasa ve yasalar yok sayılarak yine keyfi ceza verilmiş olmaktadır. Öğrencilerin okula alınmaması zora dayanan fiili bir uygulama olup kendilerine verilmiş yazılı bir ceza söz konusu olmadığından İdari Yargıya başvuramamakta ve sanıklar tarafından uygulanmayan ama halen yürürlükte bulunan YÖK Kanunu Ek-17. maddesi ile Başsavcılığımıza başvuramaktadırlar. Yüksek Öğretim Kurulu Başkanlığının 20.10.1998 tarihli C. Başsavcılığımıza gönderdiği yazının 3. paragrafında da öğrencilerin başörtüsü ile Yüksek

Öğretim Kurumlarının kapalı mekanlarına görmelerinin disiplin suçu teşkil edeceği ifade edilmiştir. Sanıkların uygulaması YÖK Başkanlığı'nın bu yazılı açıklamasına da ters düşmektedir. Nitekim yazılı müzekkeremiz ile sorulması üzerine Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı 1.12.1998 tarihli cevabi yazılarında müştekiler hakkında herhangi bir disiplin işlemi yapılmadığını belirtmiştir.

Haklarında adli veya disiplin yönünden herhangi bir işlem yapılmayan, yasalar çerçevesinde herhangi bir ceza verilmeyen müştekilerin, sanıkların eylemleri ile fakülte binasına alınmamaları tamamen keyfi ve TCK 188. maddesinde yazılı GAYRİMEŞRU bir eylemdir. Diğer yandan müştekiler okulun öğrencisi olup, okula alınmama konusunda güvenlik görevlisi olan sanık kapıdan içeri almamak suretiyle müştekilere zor kullanmıştır. Sanıkların eylemi sebebiyle müştekiler bir kısmı halen okula alınmadıklarından **ceza yerine uygulanan güvenlik tedbiri sonucu** olaydan hayat boyu etkilenecekleri bir ceza görmüşlerdir.

Sanıklar görev yönünden C. Başsavcılığımızın yaptığı soruşturmaya itiraz ederek dosyanın YÖK'e gönderilmesini talep etmişler ise de; 2547 sayılı Kanununun 53. maddesinin (c) fıkrasının 7. bendine göre sanıkların eylemleri öğrenme ve öğretme hürriyetini doğrudan ve dolaylı olarak kısıtlayan, bu yolla kurumların sükun, huzur ve çalışma düzenini bozan sonuçlardan olması sebebiyle C. Başsavcılığının doğrudan soruşturma yetkisi alanında olduğu görülmüştür.

NETİCE VE İSTEM

Yukarıda açıklandığı üzere Yozgat Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanı olan sanık Y.A. ile güvenlik görevlisi olan Y.S.'in gayrimeşru olarak müşteki öğrencilerin fakülte binasına girmelerine engel olup eğitim ve öğretim hürriyetini kısıtladıkları, diğer sanık Erciyes Üniversitesi Rektörü olan M.Ş.'in ise bu konuda kanunsuz emir vererek mesnet suça asli iştirakte bulunduğu yukarıda yazılı delillerle anlaşıldığından:

Sanıkların yargılanmasının mahkemenizde icrası ile;

1. Sanık M.Ş.'in eylemine uyan T.C. Anayasasınının 137, Türk Ceza Kanununun 64. maddesi delaletiyle Türk Ceza Kanununun 188/6, 251. maddeleriyle,

2. Sanıklar Y.A. ve Y.S'in eylemlerine uyan TCK'nın 188/6, 251 maddeleriyle,

Ayrı ayrı cezalandırılmalarına karar verilmesi kamu adına iddia ve talep olunur. 8.12.1998.

Reşat PETEK
Cumhuriyet Başsavcısı

KAYNAKÇA

- AKIN, İlhan; *Temel Hak ve Özgürlükler*, (İstanbul: Fakülteler Matbaası, 1971)
- BALCI, Muharrem; *MGK ve Demokrasi*, 2. Baskı, (İstanbul: Yöneliş Yayınları 1998)
- _____; *Eğitim ve Öğretimde Haklar ve Yükümlülükler*, (İstanbul: Danışman Yayınları, 1998)
- ÇAPAROĞLU, M. Bülent; *Meclis'te Başörtüsü Mücadelesi*, Yayına Haz: Ertuğrul DÜZDAĞ, (İstanbul: Şule Yay. 1998)
- DEMİRKOL, Selami – BEREKET, Zuhâl; *Teori ve Pratikte İDARİ YARGIDA DAVA AÇMA ve DAVALARIN TAKİP USULÜ*, (Ankara: 1998),
- DOĞRU, Osman; *İnsan Hakları Avrupa İçtihatları*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1996)
- DÖNMEZER, Sulhi – ERMAN, Sahir; *Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku*, (İstanbul: Filiz Kitabevi)
- DÖNMEZER, Sulhi – YENİSEY, Feridun; *Karşılaştırmalı Türk Ceza Kanunu ve 1997 Tasarısı, Gereçekler*, (İstanbul: Alkın Yay, 1998)
- EROĞLU, Hamza; *İdare Hukuku*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1985)
- GEMALMAZ, Mehmet Semih; *Temel Belgelerde İnsan Hakları*, İHD Yayınları
- GÖLCÜKLÜ, Feyyaz – GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Uygulaması*, (Ankara: Turhan Kitabevi, 1994)
- GÜNDÜZ, Aslan; *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Metinler*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 1994)

- HAMİDULLAH, Muhammed; *İslâm ve İnsan Hakları*, (İstanbul: Endülüs Yayınları)
- KAPANİ, Münci; *İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları*, 3. Basım, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1996)
- KIRMIZIGÜL, Hüsamettin; *Uygulama ve Teoride DİSİPLİN SUÇ VE CEZALARI VE DENETİM YOLLARI*, (İstanbul: Kazancı Yay)
- MUMCU, Ahmet; *İnsan Hakları & Kamu Özgürlükleri*, (Ankara: Savaş Yay. 1996)
- MÜFTÜOĞLU, Güneş; *Sosyal Devlet ve Hukuk Devleti*, (Ankara: Saypa Yay. 1996)
- SELÇUK, Sami; “*Sayın Cumhurbaşkanı*”, Türkiye Günlüğü Dergisi, (Ankara: Sayı 46)
- _____ ; *Zorba Devletten Hukukun Üstünlüğüne*, Yeni Türkiye Yayınları, (Ankara: Mayıs 1998)
- SENCER, Muzaffer; *Belgelerle İnsan Hakları*", (İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 1988)
- SERTEL, Nur; “*Türban Siyasal Bir Simge Haline Gelmiştir*”, Atatürk Öğrencileri Dergisi, (İstanbul: 1998), sayı.1
- SOYSAL, İsmail; “*Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları*, Cilt. II, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay., 1991)
- ŞAKAR, Müjdat; *1982 Anayasası ve Önceki Anayasalar*, (İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım 1994)
- ŞENTOP, Mustafa; “*Üniversitelerde Başörtüsü Sorununun Hukuki Çerçevesi*”, Hukuk Dünyası Dergisi, (İstanbul, Kasım 1997)
- TÜRK HUKUK, Türk Hukuk Enstitüsü Yayını, (Ankara: 1999, Sayı 38)
- ÜNAL, Şeref; *Temel Hak ve Özgürlükler ve İnsan Hakları Hukuku*, (Ankara: Yetkin Yay., 1997)
- _____ ; *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İnsan Hakları Komisyonu ve Divan kararları Işığında Sözleşme Hükümlerinin Açıklanması ve Yorumu*, (Ankara: TBMM Yay., 1995)